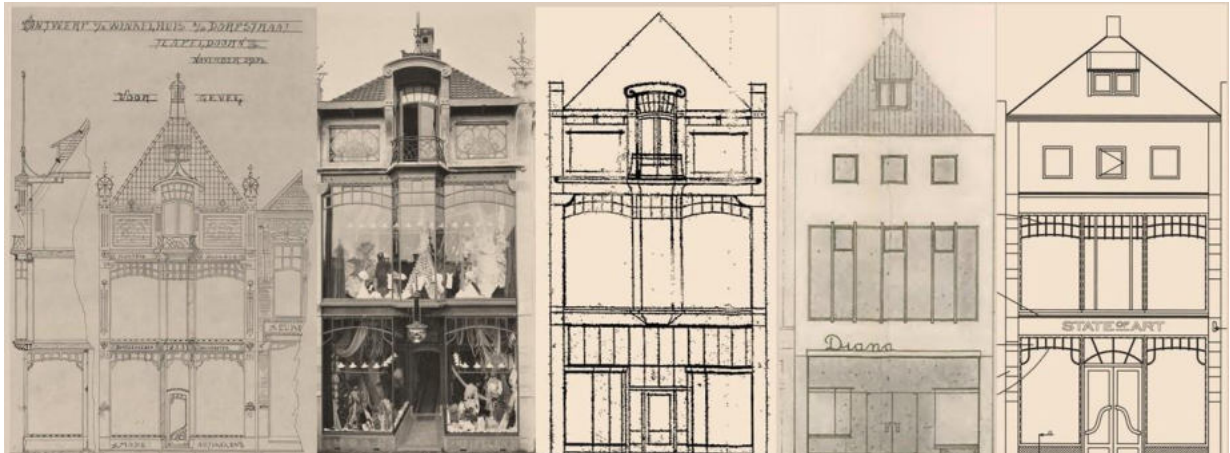

⌘ Apeldoorns Belle Époque ⌘

Hoofdstraat 144

Een historisch overzicht van de gevestigde winkels, hun eigenaren en hun verbouwingen

Adrienne Zuiderweg

Ruimte voor Erfgoed uitgave van het Erfgoed Platform Apeldoorn

November 2021

☞ Inhoudsopgave ☜

1. Inleiding	4
2. Gebr. Levij – Robert Levij	6
2.1 Amersfoort	
2.2 Apeldoorn	
Kader Eclectische stijl (1850-1910)	
Kader J.A. Wijn	
2.3 Gebr. Levij in Apeldoorn	
3. Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij – Dames Van Oss	15
Kader Vierlingsbeek en de Joodse gemeenschap	
3.1 Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij	
3.2 Verbouwing 1910	
Kader H. de Groot	
3.3 Modeshow	
3.4 In de krant op de foto	
3.5 Handelsregister nummer 1551	
Kader Handelsregister	
3.6 Familiegebeurtenissen	
3.7.1 Sociale gebeurtenissen: zilveren regeringsjubileum koningin Wilhelmina	
Kader Wilhelmina Cantate	
3.7.2 Sociale gebeurtenissen: Joodse gemeenschap	
3.8 Sluiting Magasin de Nouveauté v.h. Gebr. Levij	
4. Hoofdstraat 144 verhuurd	42
4.1 Verkiezingsbureau	
Kader P.J. Oud (1886-1968)	
5. Nieuwe huurder	44
5.1 Verbouwing	
Kader D.A Medhorst (1886-1968)	
5.2 Feijen Heeren en Kinder Kleedingshuis	
6. Tweede wereldoorlog	52
5.1 Verlies van dierbaren	
Kader Familie Marcus van Oss en Roosje Meijer	
5.2 Hoofdstraat 144 geconfisqueerd	
Kader Verkaufsbücher	
Kader Jan Dekker	
Kader Kamers van Koophandel	
5.3 Nadagen	
7. Reinjo's –echtpaar Roelofs-Fetlaar	60
7.1 Winkelchef Johan Roelofs	
Kader Rechtsherstelregeling	

7.2	Johan Roelofs en Reintje Fetlaar	
7.3	Reinjo's Kledinghuis	
7.4	Hoofdstraat 144 verkocht	
7.5	Vrijetijdsbesteding	
7.6	Nederlandsche Vereeniging voor den Volkszang Kader Nederlandsche Vereeniging voor den Volkszang, Afdeling Apeldoorn	
7.7	Laatste levensjaren	
7.8	Gevelaanpassing	
8.	Diana tassen en lederwaren	72
8.1	Nieuwe eigenaren op Hoofdstraat 144	
8.2	Tassenwinkel Diana Amsterdam	
8.3	Verbouwing in 1965	
8.4	Verbouwen dit verbouwen	
8.5	Lederwarenhuis Diana Apeldoorn	
8.6	Brand bij de burens	
8.7	Diana stopt	
9.	Dynabyte	86
8.1	Computerwinkel Byte Kader Ferdi Jonkeren	
8.2	Byte Computershop	
8.3	Byte en Megaworld	
8.4	Dynabyte	
8.5	Overname failliete kluwen Escom, Champs & Commodore door Dynabyte	
8.6	Dynabyte overgenomen	
8.7	Verbouwing en verhuizing in 2004	
8.8	Dynabyte gesloten	
10.	State of Art	95
9.1	Albert Westerman Breimode B.V. Kader Albert Westerman Kader Kunstbreien	
9.2	Albert Westerman Kader Gevelfonds	
9.3	State of Art Store	
11.	Winkelhuis	102
12.	Epiloog met dankwoord	108
13.	Bibliografie	109
14.	Foto's	114

❧ 1. Inleiding ❧

Vanaf het begin van de twintigste eeuw werden in het centrum van Apeldoorn grote winkelpanden gebouwd in de toen kenmerkende en karakteristieke architectuur die jugenstil wordt genoemd. Deze panden kregen van een Apeldoornse kunstkenner het predicaat **Belle Époque**. Ook Hoofdstraat 144 wordt tot het Belle Époque gerekend. Dit winkelpand met woonhuis was in 1903 ontworpen door architect J.A. Wijn in opdracht van Jan Noteboom, die ook de bouw ervan financierde. Jan Noteboom was eigenaar van onroerend goed, bestuurslid van de Kamer van Koophandel en tweede voorzitter van de sociëteit ‘De Hereeniging’.

Hoofdstraat 144 heette toen nog Dorpstraat 306⁶. Het stond naast een ander pand dat Noteboom eveneens liet bouwen en dat door architectuurliefhebbers qua bouwstijl en positionering markanter werd gevonden: Magazijn Gebroeders Noteboom.

In de loop der tijd hebben verschillende winkels en een verkiezingsbureau zich op Hoofdstraat 144 gevestigd. Een aantal heeft boven de winkel gewoond, anderen in of buiten Apeldoorn. Hun winkels waren gespecialiseerd in dames-, heren- en kindermode. Maar ook in tassen en lederwaren en in computers en randapparatuur. De huidige uitbater sluit met zijn klassieke herenkleding aan bij de eerste winkeliers.

Gebr. Levij van Robert Levij uit Amersfoort was de eerste. Hij had voor zijn Apeldoorns filiaal, dat hij Magasin de Nouveauté had genoemd, de zusters Anna Beolina en Bertha Rozetta van Oss in dienst genomen. Bella als winkelier en Bertha als winkeljuffrouw. Ze woonden boven de winkel.

Vanaf 1906 waren de Bertha en Rica van Oss eigenaar van Magasin de Nouveauté v.h. Gebr. Levij. Hun zuster Mathilde kwam bij hen in dienst en woonde ook bij hen in. In 1936 besloten ze te stoppen met hun winkel. Onlosmakelijk aan de periode van de dames Van Oss op Hoofdstraat 144 is de impact van Tweede Wereldoorlog op joodse eigenaren van onroerend goed en het verlies van dierbare familieleden.

In 1937 huurde de Apeldoornse afdeling van de centrum linkse Vrijzinnige Democratische Bond (VDB) Hoofdstraat 144. Ze richtte het als verkiezingsbureau in voor de toenmalige minister van Financiën en voorman van VDB P.J. Oud voor diens verkiezing voor de Tweede Kamer.

Een jaar later opende Hendrikus Feijen er zijn Apeldoorns filiaal van zijn in Deventer gevestigde Heeren en Kinder Kleedingshuis. Hij trok Johan Roelofs aan als winkelchef. Johan was getrouwd met Reintje Fetlaar.

Na de oorlog werd Johan Roelofs eigenaar van winkel en winkelhuis. Het echtpaar Roelofs-Fetlaar woonde er echter al vanaf 23 april 1938. Toen zij er in 1966 uittrokken, waren zij de laatste bewoners van het winkelhuis.

Tussen 1965 en 2011 heeft Hoofdstraat 144 onderdak geboden aan winkels die iets anders verkopen dan kleding. Eerst aan het Amsterdamse bedrijf Diana tassen en lederwaren voor zijn Apeldoorns filiaal. In 2004 verkocht Dynabyte er computers en computersupplies.

Met de komst van State of Art Store in 2018 biedt Hoofdstraat 144 weer onderdak aan een kledingzaak.

In de loop der jaren vonden er zes verbouwingen plaats op Hoofdstraat 144. De eerste was al in 1910. De dames Van Oss wilden een extra paskamer. De verbouwing werd aangevraagd door Jan Noteboom en uitgevoerd door meester-timmerman Herman de Groot.

Op 26 januari 1938 vroegen Bertha en Rica van Oss met hun architect D.B.A. Methorst de gemeente toestemming voor de verbouwing van hun winkel. Vermoedelijk vond de verbouwing plaats op aanraden van de nieuwe winkeleigenaar Hendrikus Feijen.

Een kleine wijziging aan de gevel vond plaats in de periode van het echtpaar Roelofs-Fetlaar. Het grote raam op de eerste verdieping werd opgedeeld in kleine raamvlakken. Blijkbaar was dit een kleine verbouwing waarvoor geen toestemming nodig was.

In 1965 ontwierp de Haarlemse architect Aart Brand een totaal nieuwe gevel. Het opvallende Jugendstil raam werd ingewisseld voor drie vierkante ramen in een witte gevel. In zijn ontwerp sneuvelden de drie markante gietijzeren versieringen op de staanders en het dak. Ook verving Brand de trap in de winkel naar de eerste verdieping voor een nieuwe trap bij de winkelingang.

Omdat Dynabyte in 2004 over een magazijn wilde beschikken, ontwierp de Apeldoornse Remco Wagemans van Wagemans Designstudio een nieuwe trap naar de eerste verdieping. Deze trap kwam in de plaats voor de bestaande trap in de keuken, die nog door architect Wijn was ontworpen. Voor de plaatsing van de nieuwe overloop ontwierp Wagemans een ruimte op het bestaande dak van de winkel.

De laatste verbouwing vond in 2018 plaats met de komst van State of Art. Dankzij het Apeldoorns Gevelfonds konden de winkelramen op begane grond en eerste verdieping weer in de oorspronkelijke stijl worden gereconstrueerd. Deze aanpassing werd gedaan door Bouwbedrijf Hubers uit Lichtenvoorde.

Van de winkeliers op Hoofdstraat 144 krijgen de dames Van Oss de meeste aandacht omdat over de periode waarin zij de uitbaters van Hoofdstraat 144 waren, de meeste informatie bekend is in het krantenarchief van Delpher en het archief van CODA Apeldoorn. De auteur laat zich daarbij leiden door het krachtveld in deze archieven. Deze methodologische en analytische werkwijze wordt *along the archival grain* genoemd. De auteur zocht langs de (blad)nerf in deze archieven.¹

Daarnaast interviewde ze de huidige uitbater van Hoofdstraat 144 Jurgen Leupen. Ze fotografeerde de huidige staat van het pand, dat ze vergeleek met oudere stadia waarin het pand verkeerde. Ook legde ze fotografische reminiscenties van het oorspronkelijke ontwerp van architect J.A. Wijn vast.

Hoofdstraat 144 heeft sinds 1903 de tand des tijds doorstaan. Het bleef overeind in december 1981 toen brand uitbrak in de naastgelegen winkel van huiselijke artikelen. Helaas viel Noteboom Kadoos ten prooi aan de felle vuurzee. Maar Hoofdstraat 144 kon dankzij de inzet van de brandweercorpsen uit Apeldoorn en omgeving worden gered en had slechts rook- en waterschade opgelopen.²

¹ De term is gemunt door de Amerikaanse wetenschapper Ann Laura Stoler, hoogleraar in antropologie en historisch onderzoek aan de The New School for Social Research in New York City in haar boek *Along the Archival Grain. Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense*. Pinceton 2009.

² Zuiderweg 2020.

2. Gebr. Levij – Robert Levij

Op 31 maart 1900 adverteerde Gebr. Levij in de *Nieuwe Amersfoortse Courant* met de opening van zijn winkel in Amersfoort en de verkoop van ‘Nouveauté’s’. De aanduiding voor modesnuffjes raakte vanaf medio negentiende eeuw in advertenties in zwang.

In zijn advertentie somde Gebr. Levij deze nouveautés op: zijdenstoffen, passementeriën (decoratieve borduursels), fournituren (garen, band of biaisband, lapjes). Afzonderlijke kaders benadrukten de noviteiten nog eens extra. Voor de dames waren er ballayeuses (sleepjes om aan de rok te bevestigen), peluches (pluche kledingstukken), lavallières (sjaals om te strikken), fichus (driehoekige omslagdoeken om als kraag te dragen), boezelaars (schorten), jabots (afneembare geplooid kanten draperieën) en Franse korsetten; voor de heren Engelse hemden, frontjes, boorden en manchetten, plastrons (stropdassen), régattes (dassen) en diplomates; voor de kinderen kapertjes (mutsjes), jurkjes en hoedjes. Voor de klanten die niet naar de winkel konden komen, waren stalen of zichtzendingen beschikbaar, die gratis thuis werden bezorgd. Gebr. Levij was met deze bezorgservice als een webwinkel *avant la lettre*.

2.1 Amersfoort

Eigenaar Robert Levij was op 23 februari 1874 in Bochum geboren. Hij werd op 5 april 1900 als inwoner van Amersfoort ingeschreven. Zijn vorige woonplaats was Gorinchem. Robert Levij was koopman en woonde boven zijn winkel op Langestraat 40. Het Handelsregister waarin hij vanaf 20 juni 1921 stond ingeschreven, vermeldt zijn modezaak op nummer 36. Robert trouwde op 30 augustus 1901 in Keulen met Julie (Lillij) Goldfinger. Hun Duitse huwelijksakte was door Duitse en Nederlandse instanties ondertekend en werd op 25 februari 1902 door de Amersfoortse Burgerlijke Stand geregistreerd. Julie was sinds 28 september 1901 als inwoner van Amersfoort ingeschreven. Robert en Julie kregen twee zoons: Hans (13-06-1902) en Hermann (21-03-1906).

De advertentie in de *Nieuwe Amersfoortse Courant* vermeldde dat de winkel Gebr. Levij filialen had in Gorinchem, 's Hertogenbosch en Breda. Tot nu toe is bekend dat Robert Levij in Gorinchem heeft gewoond, op de Langendijk. Wellicht om kennis van de mode- en textielbranche op te doen. Misschien gold dat ook voor 's Hertogenbosch en Breda.

Hoewel Robert zijn zaak ‘Gebr. Levij’ had genoemd, was hij de enige drijvende kracht. De keuze voor ‘gebroeders’ in de naamgeving gebeurde in die tijd vaker, bijvoorbeeld kledingzaak Gebr. Gerson of ververij en later tevens stomerij Gebr. Palthe.

Robert en Julie Levij voerden een groot huishouden met inwonend winkelpersoneel en een reizende vertegenwoordiger. Ze adverteerden op 2 augustus 1901 in het *Nieuw Israelietisch Weekblad* voor een Duitssprekende huishoudster als vervangster van de eveneens uit Duitsland afkomstige huishoudster die naar haar vaderland was teruggekeerd.

Na de opening van zijn zaak in Amersfoort breidde Robert Levij zijn filialen verder uit, onder andere in Tiel.

MODEZAAK.

GEBOEDERS LEVY, Tiel, in
Mode-Artikelen, vragen voor direct
2 flinke Winkeljuffrouwen,
tegen hoog salaris.

A sepia-toned photograph of a wide, historic street in New York City, likely from the early 20th century. The street is lined with multi-story brick buildings featuring numerous windows and awnings. Several vintage cars are parked along the left side, and a group of people, including children, are standing on the sidewalk in the foreground. The street leads towards a distant building with a prominent steeple.

© Adrienne Zuiderweg Ruimte voor Erfgoed (uitgave van het Erfgoed Platform Apeldoorn)
november 2021

2.2 Apeldoorn

Op 16 december 1902 diende Jan Noteboom bij de Apeldoornse burgemeester en wethouders een verzoek in voor het bouwen van *drie winkelhuizen en woonhuizen aan den hoek Dorpstraat en Paslaan*. Hij gaf daarmee gehoor aan de plannen van burgemeester Tutein Nolthenius (1897-1910) om de Hoofdstraat richting Loolaan meer cachet te geven. Jan Noteboom (1834-1916) die over het nodige kapitaal en contacten beschikte, had voor zich zelf al een spekslagerij op de Deventerstraat laten bouwen.³

Extract nummer 19 uit het Register der Notulen van Burgemeester en Wethouders der Gemeente Apeldoorn vermeldt het genomen besluit op zaterdag 27 december 1902 over de rooilijnen van de gedachte percelen en de plaatsing van het privaat.

“ de rooilijn aan de Dorpstraat te bepalen in of binnen de rechte lijn getrokken op een’ afstand van niet minder dan 1.50 meter uit de grens van den Rijksstraatweg behoudens de rechten van den Rijks-Waterstaat. De rooilijn aan het begin van de Paschlaan te bepalen voor de eerste 24 meter op een’ afstand van niet minder dan twee meter uit de grens van de laan, onder voorwaarde dat over deze laan geen hekwerk of afrastering wordt geplaatst. Voor de in deze diepte in de Paschlaan, de rooilijn te bepalen in of binnen de rechte lijn getrokken vanaf den hoek van het ten Oostenstaande perceel en vervolgens evenwijdig aan de laan, overeenkomende met een’ afstand van niet minder dan 3.25 meter gemeten uit de grens van genoemde laan. Overeenkomstig art. 33 der Algemeen Politieverordening behoort te worden in acht genomen: Dat de privaatput op geen minderen afstand dan een M. uit den buitenmuur en 7 M. van den welwater put verwijderd blijven; [...].

Het pand op de hoek van de Hoofdstraat en Paslaan had Noteboom bestemd voor zijn zoons Christiaan (1876-1955) en Willem (1879-1924) die op nummer 142 op 1 april 1902 hun zaak Gebr. Noteboom openden. Robert Levij zag op nummer 144 mogelijkheden voor een nieuw filiaal.

Architect Jan Wijn heeft de beide winkelpanden ontworpen. Voor de winkel van Gebr. Levij had hij gekozen voor ‘pure Jugendstil’ in tegenstelling tot het buurpand van Gebr. Noteboom dat eclectisch van stijl was. Jan Noteboom bleef voorlopig eigenaar van beide panden.

Eclectische stijl (1850-1910)

De eclectische stijl combineert elementen uit de klassieke en middeleeuwse bouwstijlen, waardoor er een nieuwe bouwstijl ontstond. Het eclecticisme werd tussen 1850 en 1910 toegepast.

Jugendstil, circa 1895-1914 in Nederland, was een uitbundige, sierlijke en asymmetrische stijl met gebruik van siersmeedijzerwerk en glas in lood. Er werd gebruik gemaakt van balkons, torentjes, erkers en dakkapellen. De winkels kregen grote ramen. Deze elementen zijn herkenbaar in Wijns ontwerp van Hoofdstraat 144 uitgezonderd de entree. Die is namelijk symmetrisch.

³ Overduin, de Vries en Zuiderweg 2020

Jan Wijn (1857-1932)

Jan Albertus Wijn was op 28 januari 1857 in Twisk geboren. Hij volgde zijn opleiding tot architect bij Adrianus Cyriacus (A.C.) Bleys (1842-1912) die eerst in Hoorn en vanaf 1880 in Amsterdam een architectenbureau had. Bleys' stijl is niet onder een noemer te vangen. Hoewel classicistisch opgeleid, ontwierp hij woonhuizen en winkelpanden in eclectische en chaletstijl, en kerken in neogotische, neoromaanse en neorenaissancistische stijl.

Wijn verhuisde als bouwkundig opzichter op 28 juli 1876 naar Nijmegen en vandaar op 22 december 1881 naar Apeldoorn. Vanaf 18 juni 1887 vestigde hij zich als architect op de Stationsweg A436 (*Apeldoornsche Courant* 18-06-1887). In *Erica. Adres- en jaarboekje* liet hij zich als architect vermelden. Hij verhuisde later naar Stationsweg D45⁴ (oktober 1888).

Intussen had Jan Sybilla Wilhelmina Driessen (Wieringen 08-12-1857) ontmoet. Hun beider vaders waren geneesheer. Sybilla was huislerares in Geldermalsen geweest. Ze gingen op 15 augustus 1889 in ondertrouw en trouwden op 29 augustus in het Friese Baarderadeel, de woonplaats van Sybilla's ouders. Zelf woonde ze in Bozum. Op 21 september 1889 verhuisde Sybilla naar Apeldoorn.

Het echtpaar Wijn woonde op diverse adressen: Stationsweg D103, Middenlaan A10, Regentesselaan A810 en AA356, Prinsesseweg AA84² en Emmalaan 3 dat door Wijn was ontworpen. Ze kregen vier kinderen: Gerardus Pieter (10-07-1890), Willem Johannes (15-12-1892), Pieter Jan Albertus (16-06-1895) en Jan Gijsbertus (05-01-1897).

Vanaf september 1889 startte Jan Wijn met hand- en bouwkundige tekenlessen voor de Vereniging 'Werkmansnut' op de Schoolstraat. De lessen werden door de gemeente gesubsidieerd (*Apeldoornsche Courant* 14-09-1889). In 1892 solliciteerde hij als gemeentearchitect, maar G. de Zeeuw verkreeg 11 stemmen, hijzelf 3 en gemeentearchitect in Ooststellingwerf H. Vrijburg 2 stemmen (*Apeldoornsche Courant* 21-06 en 02-07-1892).

Evenals zijn leermeester Bleys was Jan Wijn bekwaam in het ontwerpen van uiteenlopende stijlen. Hij bouwde villa's op de Loolaan en in de Parken, winkelpanden in de binnenstad (1895-1906), scholen waaronder de Christelijke School voor L. en M.U.L. Onderwijs (Wilhelminaschool) op de Kerklaan, diverse kerken, het kantoor van de Gasfabriek, arbeiderswoningen voor de 'Goede Woning' en uitbreidingen van bestaande gebouwen, waaronder het stadhuis en het Julianaziekenhuis. Hij was hoofdopzichter voor de aanleg van de Apeldoornsche drinkwaterleiding (1893) en stelde het eerste stedenbouwkundige uitbreidingsplan van Apeldoorn op (1911). Hij had ook talrijke bouwprojecten buiten Apeldoorn. Wijn was al op 26 maart 1889 door de *Apeldoornsche Courant* geprezen om zijn ontwerpen:

“ De Dorpsstraat, in den laatsten tijd reeds sterk in haar voordeel veranderd, is door deze winkels opnieuw aanmerkelijk verfraaid. De ingezetenen zullen ongetwijfeld den eigenaar deze huizen dankbaar zijn, die den ontwerper en architect, de heer J.A. Wijn, in de gelegenheid stelde, de sierlijke gevels daarbij aan te brengen, die zeker mede bijdragen om Apeldoorn aantrekkelijker te maken voor ingezetenen en vreemdelingen.

Is het een der eerste vereischten voor een goed ontwerp, dat de verhoudingen juist zijn, dat zij het oog aangenaam aandoen, dat alles de juiste afmeting heeft, – die verhoudingen moeten ook in de onderdeelen bestaan, opdat deze, b.v. niet meer de aandacht rekken dan het geheel. Een tweede eisch voor goed bouwwerk is, dat er rust in is te waar te nemen, en ook hieraan, meenen wij dat de ontwerper voldaan heeft. De Dorpsstraat, in den laatsten tijd reeds sterk in haar voordeel veranderd, is door deze winkels opnieuw aanmerkelijk verfraaid.

De ingezetenen zullen ongetwijfeld den eigenaar deze huizen dankbaar zijn, die den ontwerper en architect, de heer J.A. Wijn, in de gelegenheid stelde, de sierlijke gevels daarbij aan te brengen, die zeker mede bijdragen om Apeldoorn aantrekkelijker te maken voor ingezetenen en vreemdelingen.

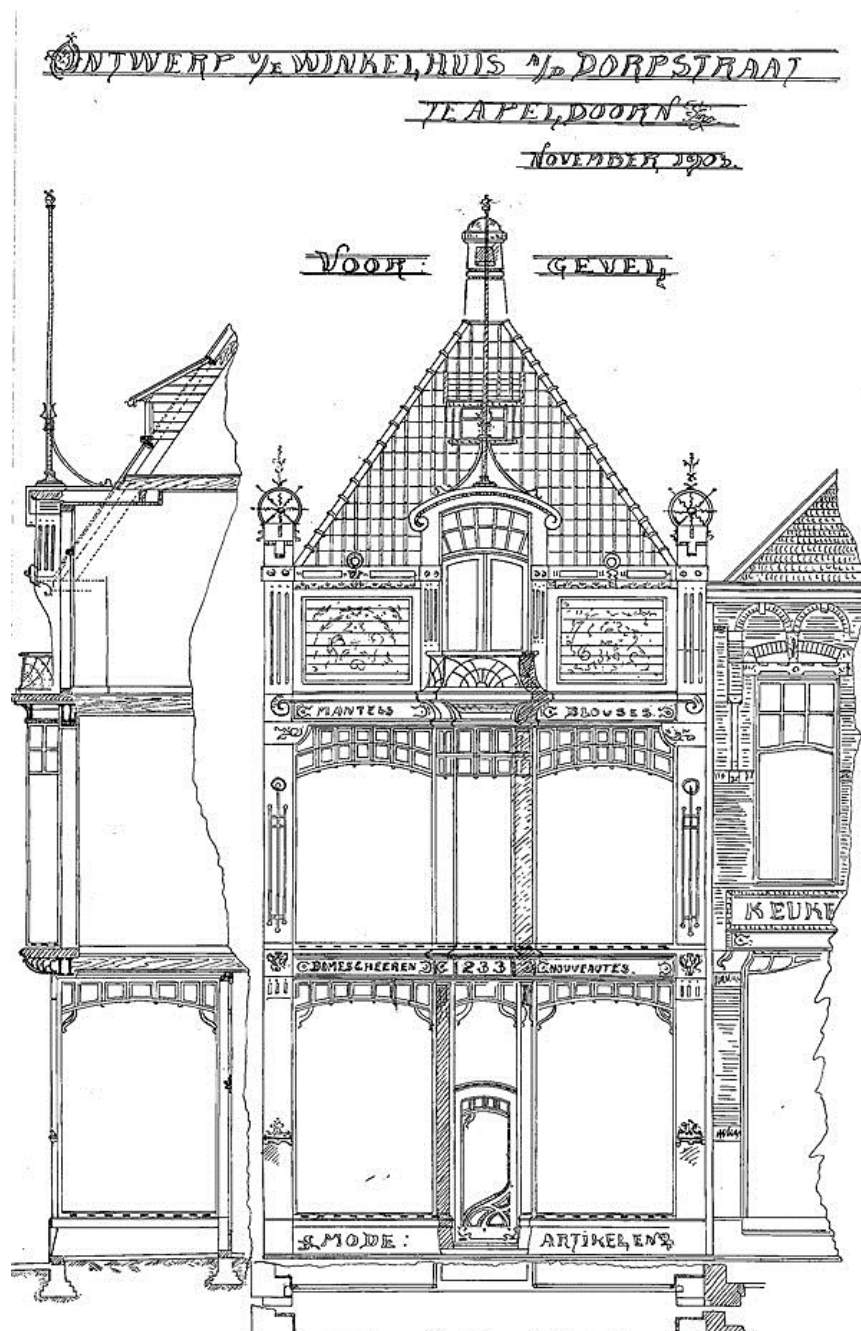
Is het een der eerste vereischten voor een goed ontwerp, dat de verhoudingen juist zijn, dat zij het oog aangenaam aandoen, dat alles de juiste afmeting heeft, – die verhoudingen moeten ook in de onderdeelen bestaan, opdat deze, b.v. niet meer de aandacht rekken dan het geheel.

Een tweede eisch voor goed bouwwerk is, dat er rust in is te waar te nemen, en ook hieraan, meenen wij dat de ontwerper voldaan heeft.

Jan Wijn vervulde uiteenlopende maatschappelijke functies voor: de Rustende Schutterij (1894-1904), Nationale Levensverzekeringsbank (1897-1900) en vanaf 1898 voor de Keulsche Glasverzekering Maatschappij, Onderlinge Verzekering-Maatschappij tegen geldelijke gevolgen van ongelukken en Algemeen Assurantiekantoor. Hij was bestuurslid van de Vereeniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer (1902-1904), lid en later secretaris van de Gezondheidscommissie (vanaf 1903), directeur van de Apeldoornsche Bouwgrond-Maatschappij tot Exploitatie van het Villapark ‘Het Loo’ (1907), lid van de Sybilla Wijn was secretaresse van het Sub-Comité voor Kleeding (1895-1896).

In 1926 besloot het echtpaar Wijn naar Den Haag te verhuizen, hun kinderen waren over Nederland en Indië uitgezworven. Ter gelegenheid van zijn vertrek werd Jan Wijn officieel bedankt voor zijn drieëntwintigjarige inzet voor de Gezondheidscommissie. Met een vader, schoonvader en broer als geneeskundige en zelf ontwerper van woningen zag hij het belang van gezondheidseisen in. Zijn *helder verstand en een kritischen geest*, zijn eerlijkheid, rechtschapenheid en onpartijdigheid maakten hem geschikt voor de commissie. In de afscheidstoespraak werden ook zijn bouwkundige projecten geroemd: *De heer Wijn heeft steeds een open oog gehad voor het schoon van Apeldoorn en in zijn bijna veertigjarigen arbeid medegewerkt om van Apeldoorn te maken de tuinstad, zooals we die nu kennen* (Nieuwe Apeldoornsche Courant 29-04-1926).

Jan en Sybilla Wijn-Driessen woonden vanaf 1 juni 1926 in Den Haag. Hun laatste adres was Valkenboskade 613. Daar overleed Jan op 15 december 1932 en Sybilla op 26 april 1935.

2.3 Gebr. Levij in Apeldoorn

In maart 1904 kondigde Robert Levij zijn nieuwe filiaal in Apeldoorn aan. Een week later was het zo ver. Hij plaatste een bijna paginagrote advertentie op het voorblad van de *Apeldoornsche Courant* van 19 maart 1904. Daarin vielen enkele dingen op. Het Hollandse woord Magazijn was ingeruild voor zijn chique Franse equivalent. De winkel stond niet onder zijn leiding maar onder die van *de Dames VAN OSS*. En de winkel werd op sabbat zaterdag geopend.

Gewichtig somde hij zijn filialen op: Amersfoort, Gorinchem, Den Bosch, Breda, Tiel, Apeldoorn en Hoorn. Als Gebr. Levij beloofde Robert Levij zijn klanten het beste van het beste. Dankzij zijn uitgebreide binnen- en buitenlandse relaties konden steeds de laatste nouveautés worden aangeboden tegen lage prijzen. Het aanbod in zijn Apeldoornse filiaal was uitgebreider en luxer dan in zijn winkel in Amersfoort. De aankopen moesten contant worden afgerekend

Speciaal voor de opening had hij een driedaagse tentoonstelling van dames- en kinderkleding laten inrichten. De journalist van de *Apeldoornsche Courant* schreef lovende woorden over de opening.

“ Het nieuwe Magasin de Nouveauté van de firma Gebr. Levij en nodigde zijn lezers eens een kijkje te komen nemen, er is veel fraais te zien.

Vier dagen later was de krant vol lof:

“ Leent de bouw van dit Magazijn, met zijn beide mooie vitrines zich uitstekend tot étaleeren dit neemt niet weg, dat zij , die de beide étalages samenstelden, een waar kunstwerk hebben gewrocht.

Blijkbaar had Robert Levij zijn Duitse etaleur die eerder in Breda ook furore had gemaakt, alle ruimte gegeven. De journalist raakte niet uitgekeken:

“ En welk een voorraad van goederen! De fijnste en eenvoudigste artikelen op dames-modegebied, vindt men er vertegenwoordigd. Waarna hij zijn oog liet dwalen door de zaak: Wat de inrichting van het Magazijn betreft, de beide verdiepingen – door een brede trap met elkander verbonden – komen ons zeer doelmatig voor, en de prachtige achter-ramen van gekleurd glas, passen wonderwel bij deze keurige verzameling van allerlei fijne stoffen en patronen. Zoo in- als uitwendig mag dit Magazijn weder een sieraad van de Dorpstraat genoemd worden.

Vanaf die dag hadden de reeds gevestigde modezaken op de Hoofdstraat zoals die van mejuffrouw Tisserand of Maison De Blanc van W.F. Meijer en Maison de Paris van L.J. Bremer er een geduchte concurrent bij. Het zou nog twee jaar duren voordat de weduwe

Hendriks-Meijer haar Magazijn De Katoenbaal eveneens op de Hoofstraat (locatie huidige Hema) zou openen.⁴

Een week later adverteerde Robert Levij opnieuw. Deze keer werd Apeldoorn als eerste van zijn filialen vermeld. De winkel sloot door de week om negen uur 's avonds en op zaterdag om tien uur.

Architect J.A. Wijn was in opdracht van Jan Noteboom erin geslaagd om twee opmerkelijke winkelpanden te ontwerpen, de ene in eclectische stijl de andere in Jugendstil die samen bijna negentig jaar lang het kruispunt Hoofdstraat (Dorpstraat) en Paslaan-Kapelstraat zouden domineren.

Een half jaar na de opening van Magasin de Nouveauté Gebr. Levij schreef de *Apeldoornsche Courant* op 7 september 1904 euforisch:

“ De Dorpsstraat en geen einde. Wat de Kalverstraat voor Amsterdam, de Hoogstraat voor Rotterdam, de Veenestraat voor Den Haag is, wordt de Dorpsstraat gaandeweg voor Apeldoorn.

⁴ Zuiderweg 2018.

**Magazijn de Nouveautés,
Gebroeders LEVY,
Apeldoorn, AA 306² -- Dorpstraat.**

*Bij dezen hebben wij de eer de gracht Dams van APELDOORN en
OESTERKES te berichten, dat wij onze NIEUWE MAGAZIJNEN in de
Dorpstraat in den loop dezer maand zullen openen.*

*Wij vragen hieraan toe, dat wij van af 19 dezer (avond) tot en met
21 dezer al onze Nouveautés zullen **exposeeren**, terwijl den 22en
Maart de Magazijnen voor een eendelige week **geopend**.*

Hoogachtend en aanbevelend,

DORPSTRAAT. **Gebr^r. Levy.**

Apeldoornsche Courant 26 maart 1904

☞ 3. Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij – dames Van Oss ☛

Om er zeker van te zijn dat zijn nieuwe zaak in Apeldoorn goed zou lopen, had Robert Levij twee goede krachten van zijn filiaal op de Gorkumse Langedijk meegenomen naar Apeldoorn: winkelier Anna Beolina van Oss en winkeljuffrouw Bertha Rozetta van Oss. Ze woonden boven de winkel.

De zaken gingen zo goed dat Bella en Bertha extra hulp nodig hadden. En dus werd geadverteerd op 9 september 1905 in *Nieuws van den Dag* voor *eene flinke zelfstandige Winkeljuffrouw*. Het is gissen wat er vervolgens is gebeurd. Had Rica Alexandra Eugenie van Oss, een zusje van Anna en Bertha, op de advertentie gereageerd of was ze door haar zusters op de vacature getipt? Feit is dat Rica op 20 september 1905 uit Amsterdam naar Apeldoorn verhuisde en als winkeljuffrouw in dienst kwam.

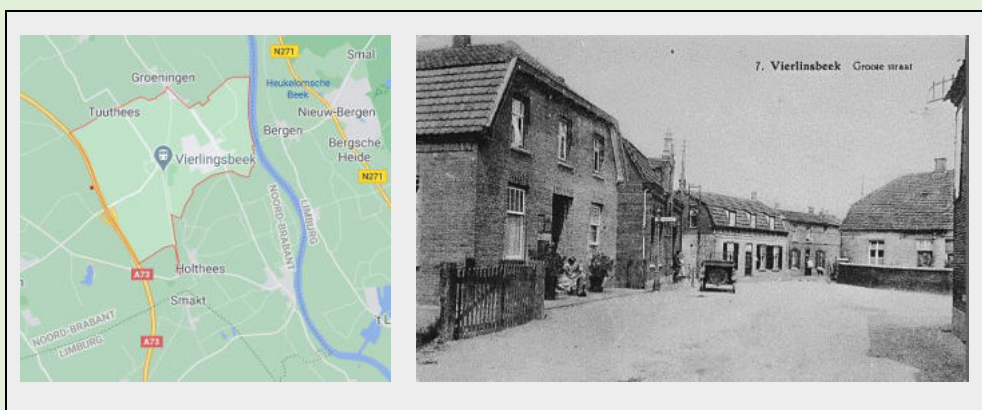

Nieuws van den Dag 9 september 1905

Het is opvallend dat de jongste van de drie, Anna Beolina, de winkelier was en dat Bertha en Rica haar als winkeljuffrouw assisteerden. Maar vermoedelijk was dat omdat Anna werkervaring in een textielwinkel had opgedaan; Bertha en Rica waren eerst dienstbode geweest en pas daarna winkeljuffrouw geworden.

De gezusters Van Oss waren geboren en getogen in Vierlingsbeek. Bertha was de oudste van het drietal. Ze was er op 1 december 1868 geboren, Rica op 11 december 1870 en Anna op 5 november 1878.

Vierlingsbeek en de Joodse gemeenschap

Vierlingsbeek ligt in de Peel, uiterst oostelijk aan de Maas. De familie van Oss woonde op de Grootestraat. Na de aanleg van het spoor en de bouw van het station (1882) werd reizen vanuit Vierlingsbeek door Nederland gemakkelijker. Leden van de familie van Oss maakten daarvan dankbaar gebruik.

De Joodse gemeente waarvan zij deel uitmaakten, was niet groot. Tussen 1869 en 1899 telde die 23 tot 25 leden. Haar synagoge was ondergebracht in een uit 1752 daterend woonhuis aan de Spoorstraat en was tussen 1859 en 1930 als zodanig in gebruik. De monumentale joodse begraafplaats aan de Molenweg dateert uit 1771. Daar werden de ouders Van Oss-Meijer en hun jongste zoon Louis begraven.

Van oudsher had Vierlingsbeek een goede band met het koninklijk huis. Zo liet Koning Willem II er de neoclassicistisch kerk bouwen (1843). Sommige inwoners waren koninklijk gezind. Zo ook moeder Roosje Meijer. Ze vernoemde haar oudste zoon Salomon Frederik, roepnaam Fred, naar Willem Frederik, de latere koning Willem I. De tweede naam van Rosine was Pauline. Ze was vernoemd naar de oudste dochter van koning Willem I.

Om hun drie kinderen levens- en werkervaring op te laten doen, maakten de ouders Marcus van Oss en Roosje Meijer gebruik van hun joods netwerk verspreid over het land.

Bertha Rozetta verliet als eerste van de drie gezusters het ouderlijk huis. Ze verhuisde medio 1888 naar Rotterdam waar ze dienstbode werd bij S.E. Steiger en E.S. Presser op de Schiedamsedijk 121 die knopen (Presser) en gemaakte kleren (Steiger) verkochten. Daarna woonde en werkte ze afwisselend in Gorinchem (1891), in Vierlingsbeek, opnieuw in Gorinchem (1893), in Amsterdam (1893-1900), weer in Vierlingsbeek en wederom in Gorinchem) voordat ze definitief naar Apeldoorn verhuisde. Hoewel ze dienstbode was geweest, beschikte ze, zoals later zou blijken, ook over andere kwaliteiten.

Anna Beolina was naar Gorinchem verhuisd (januari 1897). Het lijkt erop dat ze in het filiaal van Robert Levij op de Langedijk heeft gewerkt. Ze ontmoette Jaap (Jacob Alexander) Polak die in Gorinchem was geboren en getogen, op Breestraat 86. Samen met haar tien jaar oudere zuster Bertha vestigde ze zich in Apeldoorn. Tot 6 november 1906 woonde en werkte ze op Hoofdstraat 144. Die dag verhuisde ze naar Vierlingsbeek, waar ze op 6 februari 1907 in het huwelijk trad met Jacob Polak met als getuigen haar zwager de boekhouder Eliazer Kolthoff en haar broer Alexander Marcus van Oss. Haar huwelijksinzegening in de synagoge, met de vele bruiloftsgasten en het feest was voor Vierlingsbeeks als *the wedding of the year*. Anna en Jaap verhuisden naar Gorinchem, waar Jacob een dames- en herenkledingzaak had. Rica Alexandra Eugenie was eind december 1899 naar Amsterdam verhuisd waar ze dienstbode was tot haar vertrek in september 1905 naar Apeldoorn.

Een dag nadat Anna Beolina Hoofdstraat 144 had verlaten, verhuisde hun zuster Mathilde Louisa uit Hilversum naar Apeldoorn, waar ze zich op 8 november 1906 liet inschrijven. Mathilde was op 19 april 1874 geboren. Met haar komst werkten en woonden er weer drie zusters Van Oss op Hoofdstraat 144. Mathilde nam de plaats als winkeljuffrouw van Bertha Rozetta over, die na het vertrek van Anna Beolina als oudste van het stel de winkelierster was geworden. Na verloop van tijd zou Rica meer bevoegdheden voor haar rekening nemen. Anna, Bertha en Rica, dan nog in dienst van Gebr. Levij, bereidden hun eerste halfjaarlijkse uitverkoop in januari 1906 goed voor.

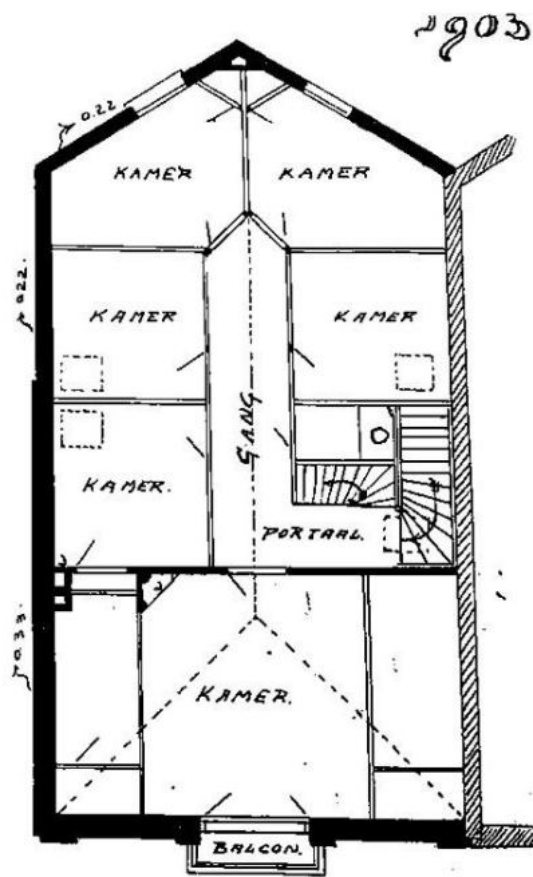
Apeldoornsche Courant 3 januari en 16 juni 1906

Apeldoornsche Courant 19 maart 1904

De drie zusters bewoonden het winkelhuis dat uit twee woonlagen bestond, en dat ze via de trap aan de achterwand van hun winkel via de glas in lood ramen boven hun winkel konden bereiken. Ze hadden de beschikking over een woonkamer aan de straatzijde, vier kamers waarvan twee aan de achterzijde van het huis, en een toilet. Via een smalle rechte trap konden ze naar de zolder.

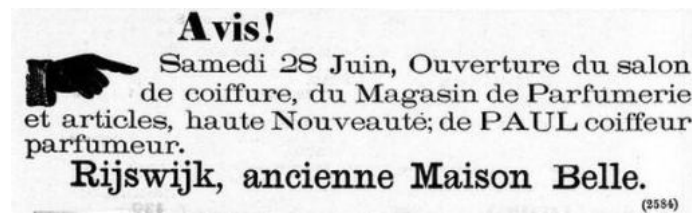
Architect J.A. Wijn had voor de woonkamer van het winkelhuis niet alleen een sierlijk balkon, maar ook twee mooie glas in lood ramen ontworpen. Op de warme dagen konden ze de balkondeuren open zetten. Vanaf het balkon hadden ze een uitzicht op de Dorpstraat/Hoofdstraat en de Kapelstraat. Vanuit de achterkamers keken ze uit op het terrein en de smederij van hun buurman Gebr. Noteboom, het schoolplein van de eveneens door Wijn ontworpen en gebouwde Koningin Wilhelminaschool (1904) en over de achtertuinen van de huizen aan de Paslaan richting Kerklaan. Het was er aangenaam wonen vanwege de lichtval door de vele ramen. 's Morgens scheen de zon aan de achterzijde van de woning en 's middags aan de voorzijde.

3.1 Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij

Blijkbaar hadden Anna Beolina en Bertha Rozetta van Oss eenzelfde soort contract met Robert Levij gesloten als zijn andere filiaalhouders, en waren zij daarmee een van de vele filialen waarop Gebr. Levij in zijn openingsadvertentie in de *Apeldoornsche Courant* op 19 maart 1904 prat ging. In die openingsadvertentie werd duidelijk vermeld dat Anna en Bertha als *de Dames VAN OSS* de leiding van de winkel hadden.

Een winkel die zich Magasin de Nouveauté noemde, was schatplichtig aan modezaken in Parijs. Modeliefhebbers die hun aankopen in Parijs deden, toonden niet alleen hun smaak voor de mode maar ook de inhoud van hun portemonnee. In het bijzonder degenen met een band met Indië of omgekeerd. De opening van het Suezkanaal in 1869 verkortte de reistijd vanuit Holland naar Indië of omgekeerd tot enkele weken. Verlofgangers die het zich konden permitteren, reisden per boottrein. Vanuit Holland reisden ze over land met de trein naar het Italiaanse Genua en vandaar per boot naar Indië. Verlofgangers maakten de reis in omgekeerde volgorde. Tijdens hun reis deden ze Parijs aan voor hun aankoop van de laatste modesnufjes, de *nouveautés*. Bij hun aankomst in Batavia of Holland showden ze hun Parijse aankopen. Winkeliers in de Bataviase wijk Rijswijk speelden op deze ontwikkelingen in en verkochten Franse parfums of modesnufjes. Bijvoorbeeld de winkel met de Frans naam *Ancienne Maison Belle* in juni 1884.

Java-Bode 27 juni 1884

De dames Van Oss hadden onder hun klanten Indische verlofgangers en konden hen eenzelfde Parijs assortiment aanbieden. Maar ze wilden nog meer, in Parijse stijl zelfs. Ze beschikten immers over een prestigieus winkelpand op een zeer aantrekkelijke locatie op de Dorpstraat, de huidige Hoofdstraat.

Ruim twee en een half jaar later na de opening van Magasin de Nouveauté Gebr. Levij kondigden ze in hun advertentie in de *Apeldoornsche Courant* op 17 november 1906 aan dat hun winkel voortaan Magasin de Nouveautés voorheen Gebr. Levy heette. Ze waren eigen baas geworden. Robert Levij of Levy concentreerde zich op zijn winkel op de Amersfoortse Langstraat 40, van waar hij zijn filialen had opgebouwd. Zijn assortiment bestond uit heren- en dames-modeartikelen en tapisserie (geborduurde tafel- of vloerkleden). Hij was inmiddels was hij getrouwd en vader van twee zoons.

Praktisch en handelsvrouwen als de dames Van Oss waren, brachten ze meteen in diezelfde advertentie hun Sinterklaasverkoop onder de aandacht.

“

Bericht!

M. M.

We hebben de eer U mede te deelen, dat de naam onzer firma tot dusver “Gebroeders LEVIJ” van af heden zal zijn

“Magasin de Nouveautés”,

Ons bij voorduur beleefd in uwe protectie aanbevelend, hoogachtend

“Magasin des Nouveautés”, voorheen Gebr. Levij. Apeldoorn Dorpstraat 306⁶.

Bij hun inschrijving in het Handelsregister op 25 juli 1921 noteerde Rica 1 november 1906 als oprichtingsdatum van Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levy met Bertha Rozetta en Rica Alexandra Eugenie als de firmanten of vennoten. Mathilde Louise was geen firmant. De reden voor november 1906 was duidelijk. Die maand was Anna Beolina immers gestopt als winkelier. Ze was op 6 november teruggekeerd naar Vierlingsbeek, waar ze drie maanden later zou trouwen met Jaap Polak.

Mogelijk hadden Bertha en Rica van Oss bij hun stap naar een eigen bedrijf de hulp van hun broers gekregen. Fred (Salomon Frederik) (1868-1949) en Alexander Marcus (1880-1966) waren zakelijk succesvol als bankiers en eigenaren van een effectenkantoor.

De winkel liep voorspoedig. Bertha en Rica plaatsen advertenties voor loopjongens, naaisters en winkelpersoneel. Sommige advertenties getuigden van hun creativiteit. Het kon gebeuren dat de naam als Levij of Levy werd gespeld, of de aanduiding ‘voorheen’ niet werd vermeld of zelfs hun naam Magasin de Nouveauté ontbrak. Wellicht waren deze slordigheden niet aan de dames van Oss te wijten maar aan de redactie van de *Apeldoornsche Courant*.

Hoewel de dames Van Oss joods waren, was hun Magasin de Nouveautés ook op zaterdag geopend, maar ze vierden wel de joodse feestdagen. Zo waren ze bijvoorbeeld in september 1909 gesloten ter gelegenheid van *Soekot* of Loofhuttenfeest.

Bericht!
M. M.
Wij hebben de eer U mede te deelen, dat de naam onzer firma tot dusver „Gebroeders LEVIJ” van heden zal zijn:
„Magasin des Nouveautés”
Ons bij voortdurend beleeft in uwe protectie aanbeveelend,
Hoogachtend,
„Magasin des Nouveautés”,
voorheen Gebr. LEVIJ,
Apeldoorn, Dorpsstraat 300/9.

OP NIEUW ONTVANGEN
VOOR
Sint Nicolaas!
Eene groote sortering in prachtige
Handwerken!!
groomede **Kragen, Lavallières, Jabots, enz.**
Pelterijen.
Uitgebreide sortering
ZAKDOEKEN
in SIERLIJKE DOZZEN verpakt!
CEINTUURS!
Van af a. s. Maandag, tot en met 5 Dec. tot tien uur 's avonds geopend!!

Apeldoornsche Courant 17 november 1906

MEVROUW! WIJ HEBBEN DE EER U TE BERICHTEN, DAT ONZE NOUVEAUTÉS VOOR HET A.S. SEIZOEN REEDS AANGEKOMEN ZIJN. ONS VLEIENDE MET UW GERED BEZOEK.
BELEEFD AANBEVELEND.
MAGASIN DE NOUVEAUTÉS,
VOR GEBR. LEVIJ.
APELDOORN, MAART 1907.
ZIE ONZE ETALAGE

Apeldoornsche Courant 16 maart 1907

Opruiming in
Dames- & Kinder-Confectie.

BLouses	OSTUUMROKKEN	Mantelcostuums
KATOEN FLANEL, voorl. f 1.50	FANTASISTOP, voorl. f 1.95	Fantastisch linnen f 9.50
HALF WOLLEN - 3.00	ZWART QUIN-CHERVIER, - 4.75	Cherier - 12.50
FLANEL OVERHEMD - 4.00	CHERVIER, plaid, - 6.25	Voor jonge meisjes - 16.50
Prima Wolles Blouses - 6.00	CHERVIER, tricot, voorl. qua. - 6.00	Prima stof, - 18.-
Zijden avond Blouses - 3.50	GESEKKE ROKKEN alle prijzen.	Prima of groen - 23.-
KINDER-BLOUSES!!!	KINDER-PLOOIROKKEN met en zonder Rips!!!	KINDERJURKEN!!!

Diverse Ochtend-Japonnen!!
Beleefd aanbeveelend,
Magasin de Nouveauté Gebr. Levij.

Apeldoornsche Courant 12 december 1908 en 24 mei 1934

GEBR. LEVIJ
HOOFDSTRAAT 144 - TEL. 2196

Badpakken
admutsen
ad Handdoeken
ad Lakens
ad Mantels
ad Capes
ad Zakken
ad Ceintuurs
ad Schoenen
ad Parasols

in groote sortering voorhanden.

Apeldoornsche Courant 15 september 1909

3.2 Verbouwing 1910

Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij en het buurpand Gebr. Noteboom zijn gebouwd op het kavel waar indertijd de Anthoniskapel had gestaan. Dat verklaart ook het grondplan van beide winkels. Na de bouw van het Magasin de Nouveautés liet Marinus Jacobus Vonk (1868-1932) in 1904 zijn bakkerij annex lunchroom in de ruimte tussen de Dorpstraat en het Magasin bouwen. Als gevolg daarvan grenst tegenwoordig een deel van de voorgevel van de uitbouw van het Magasin aan de achtergevel van de bakkerij-lunchroom. Dat is nog steeds herkenbaar op onderstaande plattegrond van de huidige State of Art op Hoofdstraat 144 en Nedgame en Ixora Parfum op respectievelijk Hoofdstraat 146 en 148.

In de loop der jaren is Hoofdstraat 144 diverse keren verbouwd. De eerste verbouwing vond vier jaar nadat de dames Van Oss hun Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij van de eigenaar Robert Levij hadden overgenomen. Blijkbaar liep hun winkel liep zo goed dat ze behoefte hadden aan paskamers. Dat was in 1910. Dat jaar was in juni hun vader overleden.

Op 10 november 1910 vroeg de eigenaar van Hoofdstraat 144 Jan Noteboom bij de gemeente toestemming voor de verbouwing van het door Jan Wijn gebouwde pand. Meester-timmerman Herman de Groot werd met de uitvoering van de verbouwing belast. Die baseerde zijn ontwerp voor de nieuwe verdieping met de paskamers op het ontwerp van J.A. Wijn uit 1903.

No. 2055

GEMEENTE APELDOORN.
BOUWVERORDENING.

No. 459 B.T. (1916)

Aanvraagformulier.

Aan
Burgemeester en Wethouders van
Apeldoorn.

vraagt ondergeteekende 1) Jan Nottboom
in hoedanigheid van eigenaar van perceel kadastraal bekend Gemeente Apeldoorn.
Section H. N. 5201.

wonende te Apeldoorn Karlsplein a.n. 481.
~~wonende te Apeldoorn~~
~~ten huize van~~

vergunning tot het verbouwen van het perceel
A.A. 306.

gelegen aan de Dijkstraat
en begrensd door de Grachten van Oude

Bij deze aanvraag worden overgelegd:
Twee stel teekeningen
Twee materialenstaten

De persoon, bedoeld in art. 73 der Bouwverordening, zal zijn de mede
ondergeteekende: Herman de Groot
wonende te Apeldoorn Beekstraat A.A. 546.
~~wonende te Apeldoorn~~
~~ten huize van~~

die als gemachtigde van den eerst ondergeteekende bij de behandeling der bouwaanvraag
zal optreden.

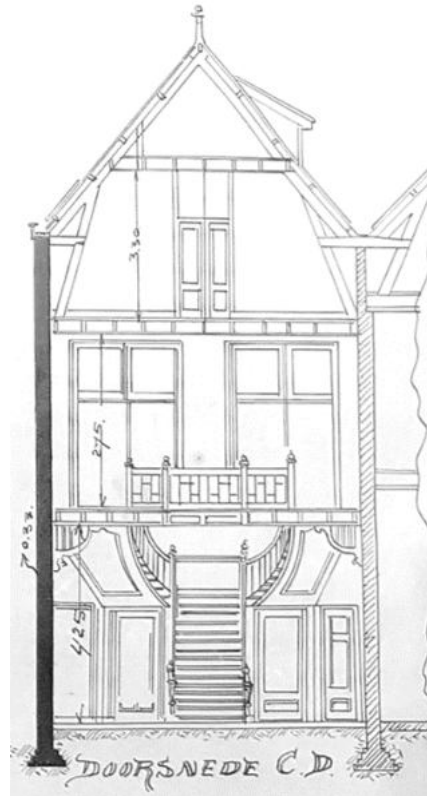
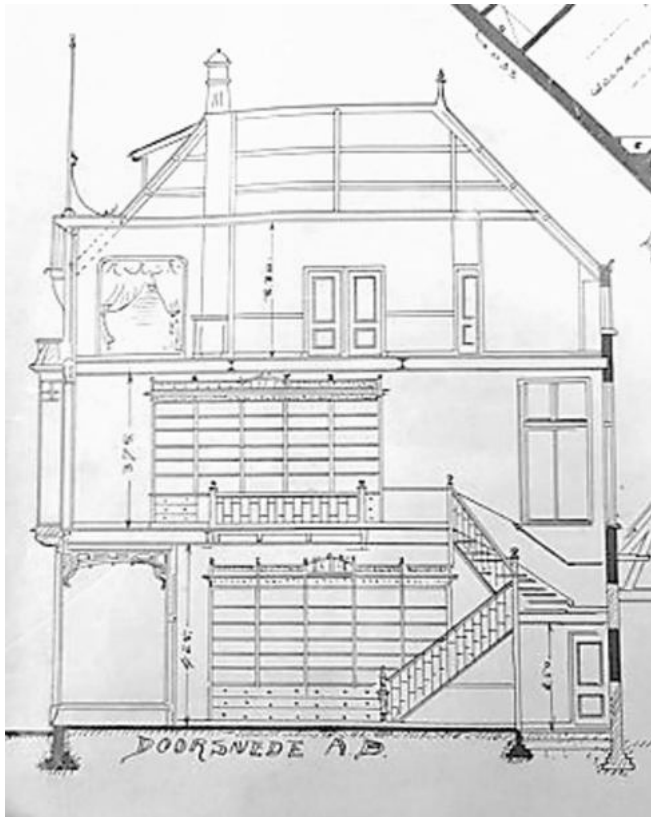
't welk doende,
1* Onderget. Jan Nottboom
2* Herman de Groot
APELDOORN, 10 November 1916.

01.04

Voornaam voluit.

Herman de Groot (1868–1941)

Meester-timmerman Herman de Groot woonde op de Beekstraat 12. Hij was de zoon van een timmerman en geboren en getogen in Apeldoorn. Hij was op 23 juni 1894 getrouwd met Frederika Jacoba Oxener.

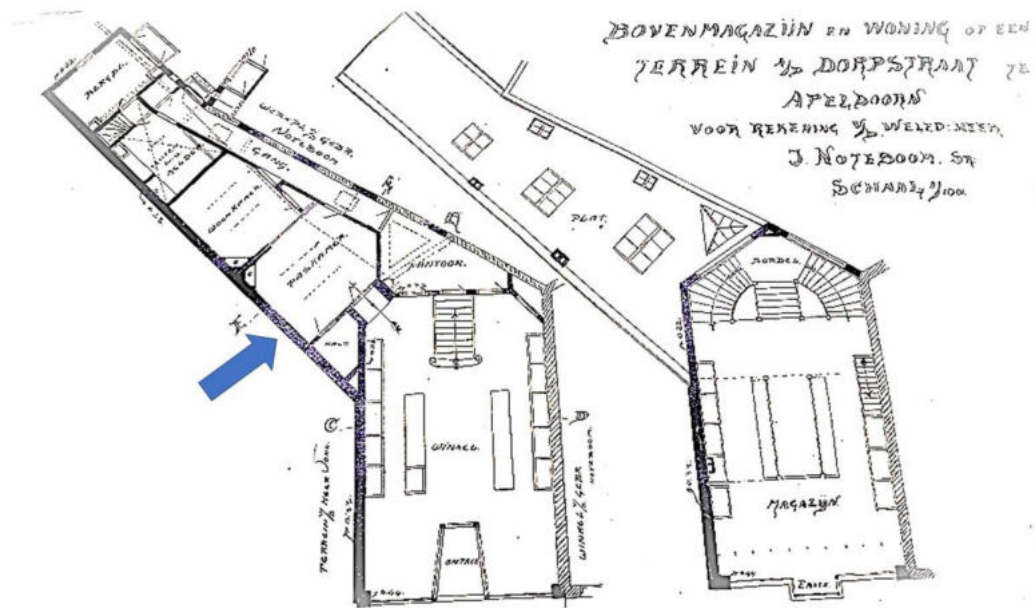

Ontwerpen van architect J.A. Wijn (1903)

Doorsnede A B is de voor- en achtergevel

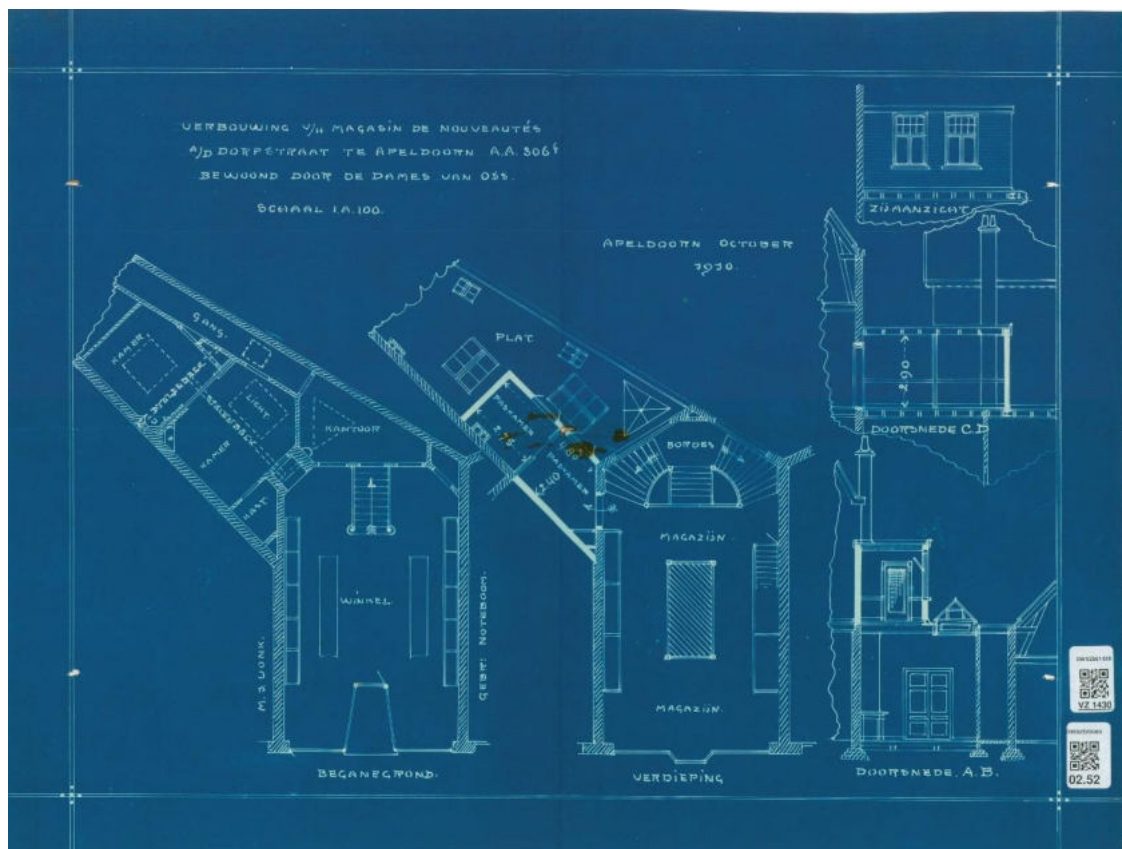
Doorsnede C D is de voorgevel van links naar rechts

Bij de bouw in 1903 was op de begane grond slechts een kamer gedacht, die vanuit de winkel kon worden bereikt. Zie ook onderstaande bouwtekeningen. Deze open ruimte die ook als paskamer kon worden gebruikt (blauwe pijl), kwam uit op de gang met rechts het kantoor en links een woonkamer beneden, de keuken met berging en een afzonderlijke royale berging. Tussen de keuken en de berging was een trap naar het platte dak. In de gang waren drie ramen die uitkeken op het terrein van Gebr. Noteboom. Op het platte dak waren diverse lichtkoepels aangebracht voor daglicht in de uitbouw.

Ontwerp van architect J.A. Wijn (1903)
Links de begane grond en rechts de eerste verdieping

Bij de verbouwing werd in het magazijn op de eerste verdieping links een doorgang van 2,20 meter breed naar nieuw te bouwen paskamers gemaakt. Dus op het oorspronkelijke platte dak.

Links de begane grond, midden de eerste verdieping met de twee nieuwe paskamers, rechts de opbouw op het dak voor de paskamers

In deze nieuwe aanbouw van 13,0 m² breed en 2,80 m hoog kwamen twee paskamers waarvan de grootste 6,90 m² was. Ieder kamer had een raam dat kon worden geopend. De buitenmuren werden opgetrokken uit mistkleurig hardgranulaat met een gewicht van 0,22 meter in slapper Portland cement of specie. Het dak van de uitbouw werd bedekt met mastiek cement. Zinken goten waren aangebracht om het dakwater op te vangen en af te voeren.

De dames Van Oss zullen wel overlast van de verbouwing hebben gehad, maar blijkbaar namen ze die op de koop toe. Want de twee paskamers zouden hun winkel nog meer allure bieden.

Ze grepen de verbouwing aan voor een uitverkoop. Met Sinterklaas in het vooruitzicht was dat een perfect tijdstip. Het einde van de verbouwing was natuurlijk ook goed voor de balansuitverkoop. De winkel liep goed en de paskamers waren een succes. De zaken gingen voorspoedig getuige de in het opvallende advertenties in de *Apeldoornsche Courant*.

Apeldoornsche Courant 23 november 1910 en 6 januari 1911

Apeldoornsche Courant 3 maart 1912

[illegible]

© Adrienne Zuiderweg Ruimte voor Erfgoed (uitgave van het Erfgoed Platform Apeldoorn)
november 2021

3.3 Modeshow

In maart 1923 organiseerde Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij haar voorjaarsmodeshow van de nieuwste modellen in het dansinstituut van de heer Joh. Bienefelt op Kinsbergenstraat 12. De *Apeldoornsche Courant* nam er een kijkje en deed verslag van

“ de show van Magasin de Nouveautés, een zaak, die onder zeer groote vakkundige leiding staat, in hooge mate interessant.

Het viel de journalist op

“ dat er veel zwart wordt gebracht, niet alleen voor de oudere dames, maar ook voor de jongere. En naast het zwart ook donker blauw en donker grijs, meer taupe.

Voorts merkte hij op dat

“ de rok wordt nu geheel lang gedragen, reikend tot over den enkel, op het schoentje.

Opvallend vond hij de sobere garnering waardoor

“ de heele japon niet veel anders [is] dan de artistieke drapeering om het vrouwlijf.

Hij verloor zich in de getoonde details en vond het opvallend dat

“ de vele japonnen zonder mouwen [zijn], sommigen slechts met een paar schouderepauletten. Een enkele japon had als garnering geborduurde bloemen of opgestikte kleurige kralen.

Ook werden er *veel groote corsages met groote gespen* getoond. Behalve jurken waren er ook mantels, hoeden en kinderkleding te zien.

's Middags werd thee geschonken en speelde het strikje van Guisepppe Brandoni, een toenmalig bekende muzikant die op tournee in Apeldoorn was.

De journalist besloot zijn bijdrage:

“ We kunnen 't den dames aanbevelen, deze mooie expositie te gaan zien. Het is bekend, dat men van de dames Van Oss en haar personeel vakkundige inlichtingen kan krijgen over hetgeen er alzoo te zien is. En dat is de moeite waard!

3.4 In de krant op de foto

Ter gelegenheid van het vijftienvigjarig bestaan van de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* verscheen op 14 november 1928 in het *Mededeelingenblad* een uitgebreid artikel over Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij, of zoals de opening luidde:

“Gebr. Levy” Een naam, met een uitnemende klank voor de Apeldoornse dames’ [met] de allerlaatste nouveauté’s.

De journalist herinnerde de lezer kort aan de modeshow in maart 1923. Zijn artikel was geïllustreerd met foto’s van de winkelpui, de winkel met trappartij en de paskamers die in 1910 op de eerste verdieping waren gebouwd. Overal waren kunstig uitgestalde modeartikelen te zien. Vermoedelijk hebben Bertha, Rica en Mathilde zelf voor de foto’s geëxposeerd.

Het lovende artikel meende dat de winkel van de dames Van Oss

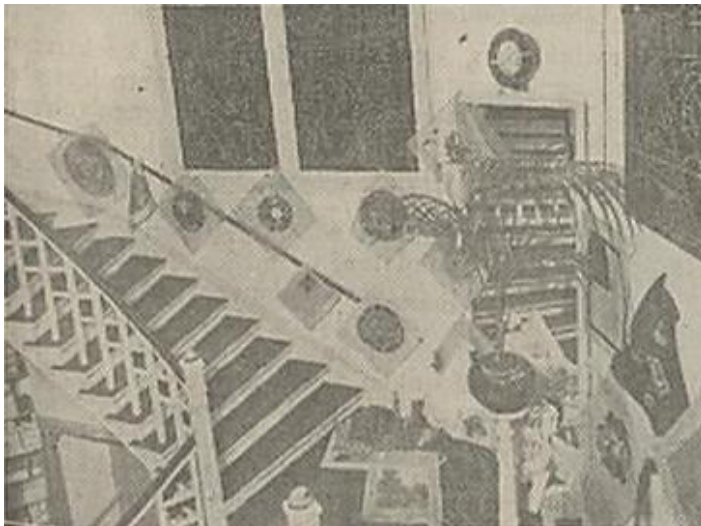
de vergelijking met de magazijnen in de groote steden glansrijk kon doorstaan. Want een keus maken in haar magazijnen betekent de overbodigheid van een reis naar elders, met de moeiten en extra kosten van dien.

De smaakvol ingerichte etalages met telkens nieuw ingekochte artikelen trokken veel aandacht en waren

slechts een flauwe afspiegeling van de voorraden, welke zij in haar magazijnen ter keuze van de bezoekers kan stellen.

Het magazijn op de eerste verdieping was een waar boudoir.

Haar collecties Handwerken, Hoeden, Lingeries, Corsetten, Bandages, Handschoenen, Garneeringen, Kousen, Tricotages en Baby-Artikelen hebben door hun uitgebreidheid een uitstekende reputatie en vormen een voorname en volledige aanvulling van hare mantel- en costuumafdeeling.

De dames Van Oss werkten hard en hadden hart voor hun winkel. Hun inzet werd gewaardeerd door hun klandizie. Fotograaf A.C. (Adriaan Cornelis) Stokhuyzen (1891-1970) fotografeerde winkelier Bertha voor de winkel bij wijze van herinnering die ze met haar familie kon delen.

3.5 Handelsregister nummer 1551

Handelsregister

Bij Koninklijk Besluit van koning Willem was de positie van Kamers van Koophandel en Fabrieken in 1815 vastgelegd. De kamers waren financieel afhankelijk van de gemeenten en hadden een adviserende taak. Dat veranderde in 1921 bij de invoering van de wet op de Kamers van Koophandel en de wet op het Handelsregisterwet. De Kamers van Koophandel en Fabrieken werden dat jaar onafhankelijk van de gemeenten. De Kamers hadden als taak het bijhouden en administreren van de Handelsregisters. Aanvankelijk hadden de registers een unieke code van 4 cijfers, tegenwoordig bestaat die uit 8 cijfers. Er waren 36 Kamers.

De regio Apeldoorn werd eerst ondergebracht bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken in Deventer en later bij die van Zutphen.

Het nummer van het Handelsregister van *Magasin de Nouveauté* was 1551. Na hun overname breidden de dames Van Oss de oorspronkelijke naam uit met de woorden *v.h. GEBR. LEVY*. De inschrijvingsdatum was 1 november 1906, de dag waarop de dames Van Oss winkeleigenaar waren geworden. Over het tijdstip van beëindiging van hun vennootschap vermeldden Bertha en Rica: *ten allen tijde met één maand opzegging*. Bij de vermelding van de rechten van derden in de Akte van Vennootschap vulden ze in:

“ In ons contract is niets bepaald ten opzichte de rechten aan derden. Het is alleen een overeenkomst met tusschen de twee firmanten.

Met andere woorden ze vertrouwden elkaar.

1a. Handelsnaam waaronder de zaak gedreven wordt	<i>Magasin de Nouveautés</i> <i>v. h. GERR. LEVY</i>
b. Soort van bedrijf dat wordt uitgeoefend.	<i>Winkelbedrijf</i>
c. Gemeente	<i>Apeldoorn</i>
Straat	<i>Hoofdstraat</i>
Huisnummer,	<i>144</i>
d. Tijdstip van aanvang } der vennootschap	<i>1 November 1906</i>
e. Tijdstip van het einde }	<i>te, alle tijde met één maand opzegging</i>

Maar drie jaar later na hun inschrijving bezorgde de jongste Mathilde haar oudere zusters Bertha en Rica een financieel ongemak. Het bleek dat zij een schuld van drieduizend gulden had (nu circa € 76.725). Voor de verkoop van Mathilde's onderhandse schuldakte werd algemeen adviesbureau Kruisman & Co op de Amsterdamse Leidsestraat 72 ingeschakeld, die behalve het opkopen van dergelijke aktes ook bemiddelde voor woningen en panden in Apeldoorn.

**Tegen reële rentevergoeding
à contant te koop aangeboden
eene
vordering,**
krachtens grossen groot f3000-
ten laste van Mej. Mathilde VAN
OSS, Dorpstraat AA 236b, Apeldoorn.
Br. fr. lett. R 8 sch alg.
adv. bur. KRUISMAN & Co., A'dam.

Apeldoornsche Courant 6 maart 1909

3.6 Familiegebeurtenissen

Vader Marcus van Oss overleed op 9 juni 1910 in Vierlingsbeek. Hij werd aldaar begraven op de joodse begraafplaats. De dames Van Oss herdachten hem in hun rouwadvertentie.

Heden overleed tot onze
diepe dorfheid, onze ge-
liefde Vader MARCUS VAN
OSS, na een kort lijden, in
den ouderdom van 77 jaren.
B. R. VAN OSS.
R. A. E. VAN OSS.
M. L. VAN OSS.
Apeldoorn, 9 Juni 1910.

Apeldoornsche Courant 11 juni 1910

In 1917 verhuisde hun moeder Roosje Meijer wed. Van Oss naar Apeldoorn. Blijkbaar belette haar leeftijd, ze was 77 jaar, haar niet om in een nieuwe woonplaats een nieuw leven te beginnen. Ze was een kordate vrouw. Haar dochter Rosina en zoon Marcus verhuisden met haar mee. In Apeldoorn woonde ze op loopafstand van haar drie oudste dochters. Vergeleken met Vierlingsbeek was Apeldoorn een wereldstad met mooie winkels op de Dorpstraat/Hoofdstraat. Dus ook die van haar dochters.

Wellicht had Roosje Meijer wed. Van Oss meer met haar eveneens kordate en zakelijke dochters Bertha en Rica dan met haar zoons Fred en Alexander die in Den Haag woonden. Wellicht maakte ze zich misschien zorgen over Mathilde. Haar andere dochters waren getrouwd en leidden in Amsterdam, Gorinchem en Vierlingsbeek een eigen leven. Roosje Meijer-weduwe Van Oss zag in 1923 haar naam met die van haar dochters en de winkelnaam van drie van hen vereeuwigd in het Apeldoornse adresboek *Erica*.

Ze woonde vanaf 10 juli 1917 met haar dochter Rosina Paulina en zoon Maurits Marcus op Kinsbergenstraat 11. Rosina was een korte tijd dienstbode in Rotterdam geweest en na haar terugkeer in Vierlingsbeek met haar moeder en broer naar Apeldoorn verhuisd.

Maurits overleed op 1 november 1918 en werd begraven op de joodse begraafplaats op de Arnhemse weg. Hij was 36 jaar geworden.

Oss, Mej. B. R. van, Hoofdstraat 144

Oss, Mej. M. L. van, Hoofdstraat 144

Oss, Mej. R. A. E. van, Hoofdstraat 144

OSS, GEZ. VAN,

Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levy.

Dames- en Kinder-Confectie,

Mode-Artikelen en Garneeringen.

Hoofdstraat 144 — 162

Oss, geb. R. Meijer, Wed. M. v., v. Kinsbergen-

Oss, Mej. R. P. v., v. Kinsbergenstraat 11 (str. 11

In Apeldoorn woonde tussen 14 februari 1919 en 17 april 1920 ook hun nichtje Betsij van Oss. Betsij was als dochter van slager Alexander van Oss op 10 februari 1874 in Vierlingsbeek geboren. Ze woonde bij slager Henri van Son en zijn echtgenote Henriëtte Kan op Hoofdstraat 23. Betsij kwam met regelmaat bij haar tante Roosje en nichtje Rosina op de Van Kinsbergenstraat over de vloer en natuurlijk ook bij Bertha, Rica en Mathilde op Hoofdstraat 144. Ook Henriëtte van Son-Kan kwam bij hen op zoek.

Hoofdstraat 23 slager Henri van Son en zijn echtgenote Henriëtte Kan

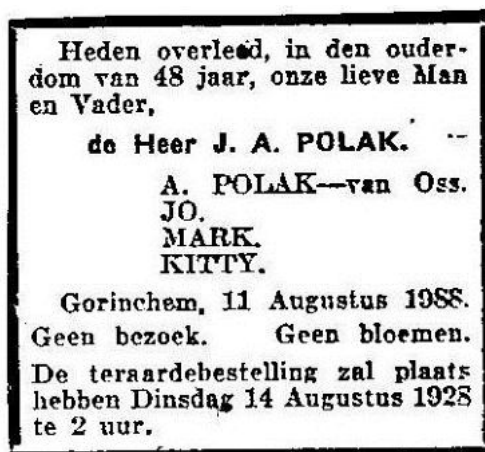
In 1922 en 1923 werd het kleine huishouden van Roosje en Rosina tijdelijk uitgebreid met de tweeëntwintigjarige Mark (Marcus) Kolthoff, de zoon van Roosjes dochter Cis of Francisca/Frances Jacobina die in Amsterdam woonde. Mark was naar Apeldoorn gekomen om zich bij Pieter Puype in diens atelierwoning De Zeeuwsche Knoop voor te bereiden voor het toelatingsexamen van de opleiding voor tekenleraar op de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten.

Blijkbaar ontwierp Mark voor zijn tantes de advertentie die op 12 november 1926 in de *Apeldoornsche Courant* werd geplaatst. Later zou Mark Kolthoff furore maken als tekenaar, expressionistisch kunstschilder, fotograaf, collagist, en docent.

Apeldoornsche Courant 12 november 1926

Op 15 mei 1925 overleed de echtgenoot van Roosjes dochter Stella of Estella Moizina, koopman Bram (Abraham Hartog) de Vries. Hij was 50 jaar geworden. Bram was een telg uit de joodse familie die grote warenhuizen bouwde: De Vries IJzerhandel. Stella en Bram waren op 29 augustus 1913 in Vierlingsbeek getrouwd. Na haar huwelijk waren ze verhuisd naar Brams geboorteplaats Amersfoort waar ze op de Langestraat 110a woonden, in dezelfde straat waar Robert Levij had gewoond. Ze hadden twee dochters en Hennij Roza (05-07-1914) en Marcella (12-05-1917).

Roosje voelde zich ook betrokken bij haar andere kinderen. Na de scheiding van haar oudste zoon Fred plaatste ze in mei 1926 in de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* een advertentie voor een dienstbode in Freds Wassenaarse woning. Ze beloofde een hoog salaris en de hulp van een werkster. In augustus 1928 troostte ze haar dochter Anna Beolina met het overlijden van

haar echtgenoot Jaap (Jacob Alexander) Polak en vader van haar kleinkinderen Jo (Jo Alexander), Mark (Marcus Alexander) en Kitty (Catharina Rosina).

Apeldoornsche Courant 27 mei 1926

Roosje Meijer-wed. van Oss heeft het succes van haar dochters Bertha, Rica en Mathilde en de bloeiperiode van Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij meegemaakt. Ze was aanwezig tijdens de door haar dochters georganiseerde modeshow in maart 1923 in de dansschool van haar overbuurman Bielefeld op nummer 12. Wellicht was ze koninklijk gezind als ze was trots op haar oudste dochter Bertha die betrokken was bij festiviteiten van het zilveren regeringsjubileum van koningin Wilhelmina.

Op 28 september 1928 overleed Roosje Meijer, ze was 87 jaar geworden. Ze werd begraven op de joodse begraafplaats in Vierlingsbeek naast haar echtgenoot Marcus. Haar bijzetting was geregeld door haar oudste zoon Fred.

Na het overlijden van haar moeder verhuisde Rosina op 15 december naar Meppel waar ze gezelschapsjuffrouw werd. De keuze voor Meppel was haar misschien ingegeven door Emielia Gelder die er was geboren en korte tijd bij Roosje Meijer en Rosina had ingewoond.

3.7.1 Sociale gebeurtenissen: zilveren regeringsjubileum koningin Wilhelmina

In september 1923 was het feest in Nederland feest. Natuurlijk ook in Apeldoorn. Die maand werd herdacht dat koningin Wilhelmina op 6 september 1898 haar vader had opgevolgd.

Op woensdag 26 september om twee uur 's middags begonnen officieel de festiviteiten met de uitvoering van de Wilhelmina Cantate op de basse-cour tegenover het bordes van het paleis. De tekstboekjes waren door de Nieuwe Apeldoornsche Courant verspreid. Deze cantate werd ook in andere Nederlandse plaatsen uitgevoerd.

Gezien het grote aantal exemplaren zou verwacht mogen worden dat er tekstboekjes waren bewaard. In Apeldoorn lijkt dat niet het geval. Wel wordt een enkel exemplaar bewaard in een archief elders in land.

Wilhelmina Cantate

W.H. Kirberger

Arnold Spoel

De tekst voor de Wilhelmina Cantate was geschreven door de econoom en letterkundige Willem Hendrik Kirberger (1858-1923) die in 1908 met zijn gezin uit Avereest (Overijssel) naar Apeldoorn was verhuisd. Hij woonde op de Zwolscheweg (nu Koninginnelaan 25). Voordat Willem Kirberger naar Apeldoorn verhuisde, had hij onder het pseudoniem Fabiës acht kluchten en blijspelen gepubliceerd.

De tekstboekjes van de Wilhelmina Cantate heeft hij nog in handen gehad, maar de uitvoering ervan heeft hij niet meer meegemaakt. Willem Kirberger overleed op 5 augustus 1923. Mia (Maria Wilhelmina) Kirberger was zijn dochter.

De melodie voor de Wilhelmina Cantate was gecomponeerd door Arnold Spoel (1859-1934), de toen in Den Haag wonende bekende operazanger (bariton), zangleraar, componist, dirigent en eigenaar van het koor 'Spoel's Vocaal Ensemble'.

De Wilhelmina-Cantate was samengesteld uit een aantal bekende liederen waaronder 'Het daghet aan de Kimmen (melodie 'Het daghet in het Oosten'), 'Ontplood zijn de banen' met aansluitend 'Wilt heden nu treden', 'Vijf en twintig jaren vloten', 'Houd stand mijn Nederland (melodie 'Van eene Koningsvrouw' (compositie Spoel), 'Aan U Koninginne', Over blonde duinen'. De cantate werd afgesloten met lied 'Wij willen Holland houden'.

De Apeldoornse pianiste- en muziklerares Josephine Antoinette Lulofs (1872-1872), die op Koninginnelaan 86 woonde, recenseerde de Wilhelmina Cantate in diverse afleveringen in de *Nieuwe Apeldoornsche Courant*. Op 28 mei 1923 was ze er lovend over. Ze vond de *volkstoorn* goed getroffen en de muziek lag volgens haar goed in het gehoor. Ze prees de combinatie van Kirbergers *eenvoudige en juist gevoelde woorden* en de *vloeiende en welluidende klanken* van Spoel en *het zuivere, zeer afwisselende krachtige rythme*. Ze vermeldde de openingsstrofen van de cantate:

Het daget aan den kimmen, / Het licht begint te glimmen – / De sterren bleeker blinken, / De nevelen verzinken – / Aan 's hemels wijden trans / Gloort reeds de zonneglans!

De Apeldoornse Oranjevereniging had een feestprogramma bedacht en J.F. (Johan Frederik) Wegener (1868-1933) bereid gevonden de organisatie van de versiering, illuminatie en de historische optocht tijdens Wilhelmina's intrede in Apeldoorn eind september op zich te nemen. Zijn benoeming was heel praktisch omdat Wegener directeur van N.V. Nieuwe Apeldoornsche Courant was en hij in zijn krant de bewoners over de voorbereidingen kon informeren. Voor de festiviteiten koos Wegener het motto waar iedere Apeldoorner zich in kon vinden:

“ Een eenvoudige feestviering kan ook indruk maken, als uit die feestviering maar de sympathie tot uiting komt tegenover de aanleiding ervan.

Op 10 augustus publiceerde Wegener op het voorblad van zijn krant zijn plannen. De Hoofdstraat en Loolaan met de aangrenzende straten zouden worden versierd. De Nederlands Hervormde of Grote Kerk zou worden verlicht, en van de verlichte kerk zouden kaarten worden gemaakt voor de verkoop. Vervolgens introduceerde hij een wedstrijd voor de mooiste versiering van een tuin, gevel en etalage. De festiviteiten zouden worden besloten met een *Feeststoet* of historische optocht door verenigingen, historische groepen, en versierde fietsen, wagens en rijtuigen.

Wegener stond erop dat in iedere jury ook een dame werd benoemd. Zo maakte zijn echtgenote Geerlina (G.R.H.) Wegener-Hooijer deel uit van de jury van de luxe auto's, was Mia Kirberger, de dochter van de tekstschrijver van de Wilhelmina-cantate, jurylid voor de fietsers. Ook Bertha van Oss was jurylid. Zij beoordeelde de verenigingen, sport- en reclamewagens (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 22-09-1923).

Natuurlijk zorgden de dames Van Oss voor een feestelijk opgemaakte advertentie.

Nieuwe Apeldoornsche Courant 19 september 1923

Ook hadden ze indachtig Wegeners motto hun etalages eenvoudig, maar smaakvol ingericht.

“ In Magasin de Nouveautés, v.d. Gebr. Levrij, Hoofdstraat 144, geeft een etalage van enkel zwart, een fijne etalage. In de ene kast zwarte shawls en zwarte stoffen, met een enkel veegje lichtend zilverbrokaat als kleurbreking, in de andere kast zwarte dames-

costumes, mantels en hoeden. Dat deze fijne etalages niet somber zijn, is te danken aan de randen oranjebloemen, waarmede ze zijn afgezet langs den glaswand; dat geeft fijne breking van het monotone (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 27-09-1923)

Wellicht hadden ze voor hun advertentie en in de inrichting van hun etalages de hulp van hun neef Mark Kolthoff gehad, die toen bij hun moeder Roosje Meijer-wed. Van Oss logeerde. In tegenstelling tot hun burens, de Gebr. Noteboom en bakkerij-lunchroom Vonk, deden de dames Van Oss wél mee met de etalagewedstrijd. Ze wonnen de derde prijs.

Niet iedere winkelier op de Hoofdstraat was het eens over de uitslag. In een ingezonden brief protesteerden *Eenige Deelnemers*, die vonden dat de jury genoeg had genomen met slechts *een vluchtige blik* op de ingerichte etalage. In zijn weerwoord antwoordde de jury dat die *ook de groote blijdschap van een mededinger* had vernomen toen *diens origineele en doeltreffende uitstelling werd bekroond met een eersten prijs* (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 6 oktober 1923). Of de dames Van Oss zich achter hun mokkende collega's hadden geschaard, vermeldt de geschiedenis niet.

Versierde Hoofdstraat met feestende Apeldoorners

De *Nieuwe Apeldoornsche Courant* beschreef op 27 september de optocht van de versierde wagens en fietsen. Natuurlijk had de krant ook aandacht voor de auto van zijn directeur.

“ De [derde en] volgende auto van J.F. Wegener was mooi in één toon gehouden. Alleen oranjebloemen waren aangewend. De bogen van bloemen, die de carrosserie kroonden., sloten logisch aan bij de lijnen van den wagen.

Het is heel goed mogelijk dat de versierde auto op onderstaande foto inderdaad de auto van Wegener was. Echter niet Wegener zelf staat op de foto, maar zijn zoon en latere directeur van de krant Johan (J.G.C.) Wegener (rechts) en de chauffeur (links).

3.7.2 Sociale gebeurtenissen: Joodse gemeenschap

Rica van Oss was betrokken bij activiteiten binnen de Joodse gemeenschap. Op 15 december 1930 was ze aanwezig bij de plechtige intieme opening van het vrouwenpaviljoen van het Apeldoornsche Bosch (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 15-12-1930). Ze was in 1933 lid van de organisatiecommissie voor de tweedaagse zomerbijeenkomst van de landelijke Joodsche Vrouwenvereniging voor Practische Palestinawerk (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 14-06-1933). Ook was ze bestuurslid van de voorgedijvereniging Lesammelag Hajeled (Ter verblijding van het kind) afdeling Apeldoorn, waarvan Henriëtte van Son-Kan, echtgenote van slager Henri van Son, voorzitter was (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 04-07-1935).

Reeds in februari 1928 had hun zus Rosina van Oss zich samen met Henriëtte van Son-Kan ingezet voor de 'Groote uitbouw-loterij van De Joodse invalide' met een herenhuis met tuin op de Amsterdamse Sarphatistraat als hoofdprijs, een Chevrolet Coach als tweede prijs en 2500 andere prijzen waaronder een piano, motorfiets, een radio van het merk Philip, een tafelbiljart, meubels en gouden en zilveren voorwerpen. De loten waren voor 2,50 gulden bij Rosina en Henriëtte van Son-Kan te koop (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 02-02-1928).

3.8 Sluiting Magasin de Nouveauté v.h. Gebr. Levij

Vanaf de opening hadden de dames Van Oss niet over de aanloop naar hun winkel te klagen gehad. Hun klanten hadden belangstelling voor de nieuwe collecties en hun etalages werden goed bekeken. Er was altijd wel drukte bij de ingang van en in de zaak. Maar in 1936 vonden ze het welletjes. Ze wilden stoppen.

Op 17 februari 1936 vermeldde Rica in hun Handelsregister dat Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levy per 1 maart *in liquidatie* zou treden. Zij en Bertha werden de vereffenaar en moesten de lopende verplichtingen afhandelen, eventuele rechten of activa te gelde maken en als laatste het batig saldo aan vennoten uitbetalen. Twee maanden later, op 21 april vermeldde het Handelsregister dat de winkel per 30 april 1936 zou worden *opgeheven*.

De beslissing was gevallen. De dames Van Oss stopten met hun winkel op Hoofdstraat 144 die door Robert Levij als Gebr. Levij op 19 maart 1904 met veel tromgeroffel was geopend en waarvan zij sinds 1 november 1906 eigenaar waren.

Op 9 april kondigden ze de opheffingsuitverkoop aan. Op 30 april namen ze in een open advertentie afscheid van hun klanten. Ze bedankten hen hartelijk voor hun steunbetuigingen (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 09 en 30-04-1936).

Apeldoornsche Courant 9 en 30 april 1936

Omdat op ze Hoofdstraat 144 bleven wonen, adverteerden ze voor een flinke en zelfstandige hulp. De dames waren immers niet meer de jongsten. Ze hadden ruim dertig jaar dag in dag uit in de winkel gestaan, en waren druk in de weer geweest met hun modeartikelen en modeshows. Bertha was 67 jaar, Rica een jaar jonger en Mathilde 62 jaar.

Apeldoornsche Courant 24 september 1936

Reintje van Leer die jarenlang bij hen in dienst was geweest als winkeljuffrouw en later ook bij hen in huis had gewoond, zou in 1937 naar Paslaan 25 verhuizen.

⌘ 4. Hoofdstraat 144 verhuurd ⌘

Nadat de dames Van Oss op 30 april de winkeldeur definitief hadden dichtgedaan, brak er voor Bertha, Rica en Mathilde een nieuwe levensfase aan.

4.1 Verkiezingsbureau

Sinds maart stond hun winkelhuis te huur of te koop, maar blijkbaar meldden zich geen belangstellenden.

Nieuwe Apeldoornsche Courant 18 maart en 18 april 1936

In afwachting van een geschikte huurder of koper was iedere belangstellende welkom. Ze hadden immers in hun advertentie vermeld dat hun pand *voor vele doeleinden geschikt* was. Dat vond de Apeldoornse afdeling van de centrum linkse Vrijzinnige Democratische Bond (VDB) ook toen die op zoek was naar een geschikte tijdelijke locatie als informatiecentrum. Ze richtte een jaar later in de voormalige winkel van de dames Van Oss het verkiezingsbureau in voor hun politiek leider, de jurist Pieter Oud, ter gelegenheid van diens verkiezing voor de Tweede Kamer (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 01-05-1937). Oud was toen minister van Financiën in het tweede kabinet van Colijn.

P.J. Oud (1886-1968)

Pieter Jacobus Oud (1886-1968) was geen onbekende voor de Apeldoorners. In 1919 en 1927 had hij in de aanloop naar de verkiezingen voor de Provinciale Staten lezingen gegeven in hotel De Burg op de Hoofdstraat en in Tivoli (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 07-04-1919 en- 23-03-1927). Beide keren behaalde de VDB vier zetels.

Tussen 20 april en 24 mei 1937 publiceerde de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* stemadviezen van de VDB aan *Vrije Nederlanders, Vrouwen van Nederland!, Middenstanders...!* en conservatieven. Daarin beloofde de partij godsdienstvrijheid, vrijheid van drukpers, vooruitgang en sociale rechtvaardigheid. Speciaal voor de vrouwelijke kiezers beloofde de partij vrede en verdraagzaamheid, goed onderwijs, verbetering van de huwelijkswetgeving en vrijheid van arbeid. En de middenstanders (zelfstandigen, ambachtslieden, winkeliers, kooplieden en reizigers) verbetering van bestaansvoorwaarden.

De VDB behaalde in 1937 zes zetels in de Tweede Kamer (ongewijzigd ten opzichte van 1933). Oud werd fractievoorzitter van de VDB.

Apeldoorn, 1 Mei 1937.

BELANGRIJKE MEDEDEELING!

Het Bestuur van de „Afdeeling Apeldoorn” van den
VRIJZ. DEM. BOND heeft de eer U te berichten, dat
hij ter bevordering van de verkiezing van **MINISTER**
Mr. P. J. OUD, No. 1 van lijst 6
een **VERKIEZINGSBUREAU** heeft geopend, dat ge-
vestigd is **HOOFDSTRAAT 144.** — **INLICHTINGEN**
en **VERKIEZINGSLECTUUR gratis verkrijgbaar.**

Nieuwe Apeldoornsche Courant 1 mei 1937

Voor Vrijheid en
Democratie!

STEMT **OUD** **Mr. P.J.**
Nº 1 VAN LIJST 6
VRIJZINNIG DEMOCRATISCHE BOND

Vooruit naar betere tijden!

Het Regeerbeleid der laatste jaren heeft een hechte grondslag gelegd voor nieuwe welvaart. Reeds telt Nederland ruim 60.000 werklozen minder dan een jaar geleden; in- en uitvoer nemen sterk toe, de opbrengst der Rijksmiddelen stijgt. Het belang van het Nederlandse volk en in het bijzonder van die grote groepen, die nog in ernstige moeilijkheden verkeren, eist dat deze economische opleving met alle kracht wordt bevorderd en niet wordt verstoord door gevaarlijke proefnemingen, waarvan men elders de verderfelijke gevolgen heeft kunnen zien.

Steunt de Vrijzinnig Democraten in hun arbeid gericht op:
*Economisch herstel, Bestrijding van de werkloosheid en Ver-
betering van het levenspeil van die groepen der bevolking,
wiens levenspeil bij dat van andere groepen ten achter is gebleven.*

Stemt daarom op
Mr. P. J. OUD
MINISTER VAN FINANCIËN
No 1 van lijst 6

STEMT **OUD** **Mr. P.J.** **Nº 1 VAN LIJST 6**
VRIJZINNIG DEMOCRATISCHE BOND

Nieuwe Apeldoornsche Courant 24 mei 1937

5. Nieuwe winkelier

Nadat de verkiezingen achter de rug waren en het verkiezingsbureau was gesloten, had een nieuwe uitbater belangstelling voor Hoofdstraat 144. Blijkbaar vonden de dames Van Oss, wellicht in samenspraak met de nieuwe uitbater, een verbouwing van hun winkel hoog nodig.

5.1 Verbouwing 1938

Op 26 januari 1938 vroegen Bertha en Rica van Oss met hun architect D.B.A. Methorst de gemeente toestemming voor de verbouwing van hun winkel. Het zou hun tweede verbouwing worden. Deze keer minder rigoreus dan de vorige keer. Toen werden in 1910 twee paskamers gebouwd. Dat een verbouwing met rommel gepaard zou gaan, namen ze op de koop toe. Ze woonden nog boven hun voormalige winkel, maar oriënteerden zich ook op andere woonruimte.

Het is goed mogelijk dat ze hun winkel aantrekkelijk wilden maken voor een nieuwe huurder. Wellicht is onderstaande advertentie op 28 januari dat jaar in *de Nieuwe Apeldoornsche Courant* door de dames Van Oss geplaatst. Het bemiddelingsbureau was direct bij hen om de hoek gevestigd.

Hun architect Methorst het formulier ingevuld en samen met hen ingediend.

GEMEENTE APELDOORN.
BOUWVERORDENING.

No. 37

GEMEENTE WERKEN - APELDOORN
Afd. B. en C. - Licht
26. JAN. 1938

Aanvraag bouwvergunning.
Bijlagen:
2 tekeningen
1 materialenstaat
— bestek
— berekeningstaat
 } in drievoud.

Bouwkosten f 1950,-
Leges . . . f 4,-

De ondergetekende (naam) Barnes van Oor
(voornaam voluit) Bertha Rosetta en Rina Alexandra
eigenaar van het perceel, kadastraal bekend Gemeente Apeldoorn
Sectie: H. No. 8021
wonende te Apeldoorn, Deventerstr. 116
woonplaats kiesende ten huize van D.B.A. Methorst
vraagt vergunning tot het verbouwen van de winkel
op voornoemd perceel, gelegen aan Hoofdstraat 144

De bouwmeester of uitvoerder, bedoeld in art. 16 der Bouwverordening zal zijn
de mede-ondergetekende (naam) Methorst
(voornaam voluit) Dirk Barend Anton
wonende te Apeldoorn, Deventerstr. 116
woonplaats kiesende ten huize van —
die door mede-ondertekening dezes verklaart met de uitvoering van het bouwwerk te zijn belast.

Hij deelt mede dat de uit te voeren werkzaamheden vermoedelijk voltooid zullen zijn vóór 1 April 1938

't welk doende,
De Eigenaar: Barnes van Oor
De Bouwmeester: D.B.A. Methorst
APELDOORN, 26 Jan. 1938.

Aan
heeren Burgemeester en Welhouders van
APELDOORN.

2000, April 1936.

01.04

D.B.A. Methorst (1910-1983)

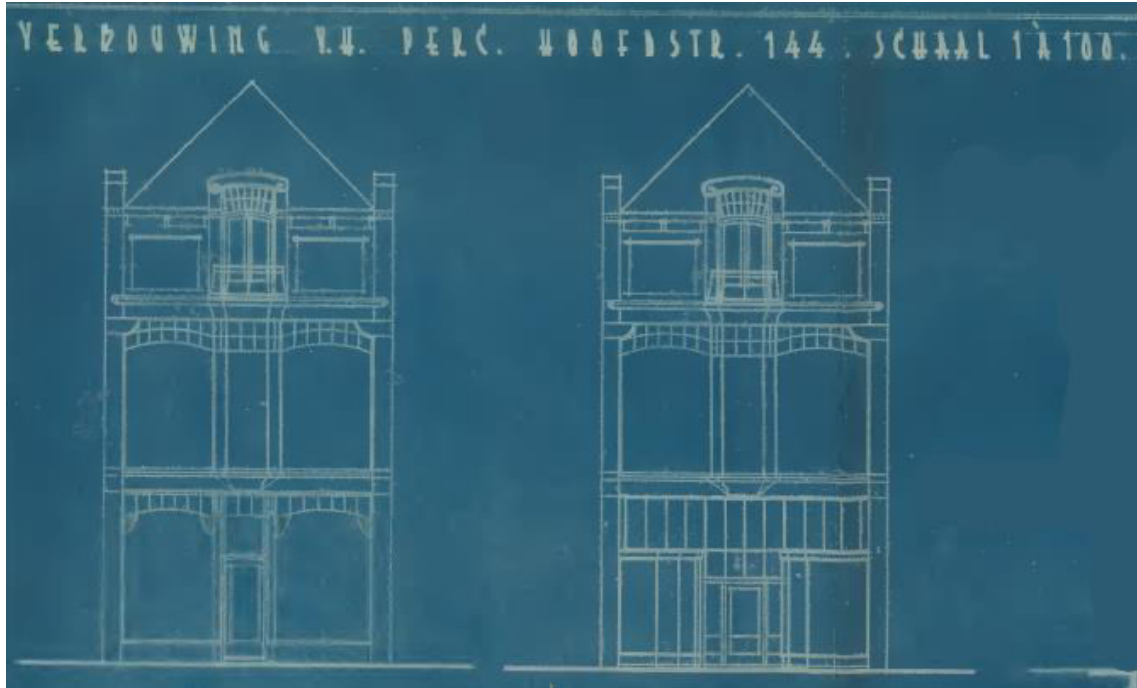
Dirk Barend Anton Methorst was op 25 november 1910 in Utrecht geboren. Na de MULO was hij werkzaam bij een bouwbedrijf. Hij studeerde in de avonduren bij het Nederland Techn. P.B.N.A. en haalde het diploma bouwkundig opzichter. Hij verhuisde naar Apeldoorn waar hij korte tijd opzichter bij de Gemeentewerken was. In 1933 vestigde hij zich als zelfstandig architect en was daarnaast ook als zodanig werkzaam bij architectenbureau Hendriks & Sobel in Epe. Hij was lid van het N.I.V.A.

Methorst bouwde dubbele woningen, verbouwde winkelwoningen en ontwierp onder andere een rusthuis annex dokterswoning, landhuizen en eengezinswoningen. Hij woonde op de Deventerstraat 116.

Zijn huwelijk op 14 oktober 1937 in Apeldoorn met winkeljuffrouw Kona Kreulen (Amersfoort 20-10-1914) eindigde in een scheiding in 1943.

Dirk Methorst overleed op 19 juni 1983.

In zijn ontwerp bracht Methorst verschillende veranderingen aan. Allereerst wijzigde hij de vorm van de beide vitrines door die meer rond van vorm te maken. Als gevolg daarvan verdwenen de door J.A. Wijn ontworpen vitrines met de sierrand bovenin de ramen. Met het ontwerp van Methorst verdween ook de symmetrie van de vitrines. De rechter etalage werd tweemaal groter dan de linker.

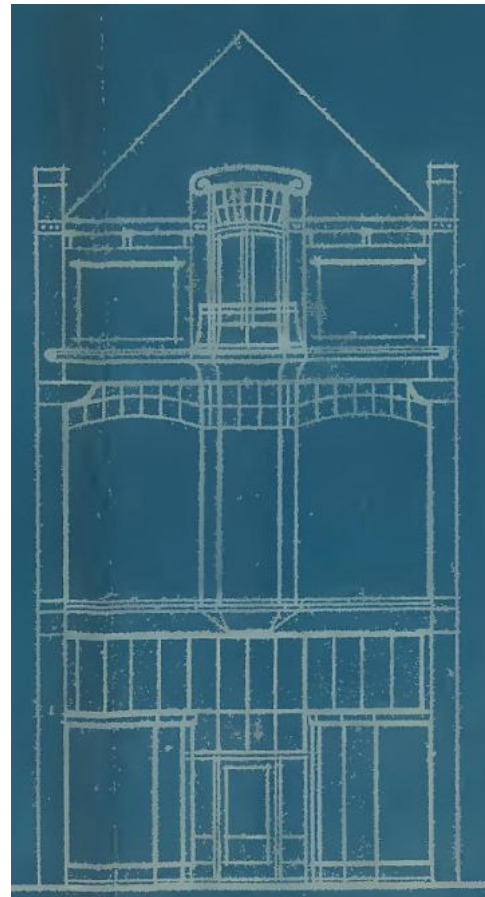
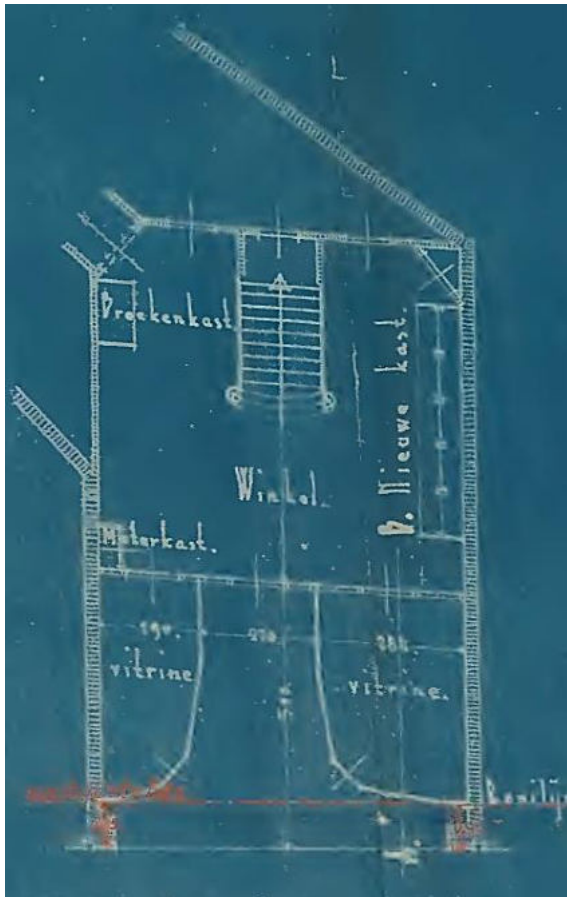
In de winkelruimte achter de rechter vitrine werd een nieuwe hoge kast geplaatst. Methorst behield het gangetje tussen de twee vitrines, maar had het breder gemaakt. En hij verplaatste de ingang meer in de winkel. Tot slot liet hij op de eerste verdieping kasten langs de muren plaatsen.

Kortom als gevolg van de verbouwing was de gevel van Hoofdstraat 144 een combinatie van Jugendstil (ontwerp Wijn) en Nieuwe Zakelijkheid (ontwerp Methorst) geworden.

Op 8 februari 1938 keurden de burgemeester en wethouders het verbouwingsplan goed, maar bedongen wel

“ dat de werkzaamheden moeten worden uitgevoerd in overeenstemming met de op de tekening in “rood” aangebrachte verandering.

Waarmee ze hun rode lijn bij de ingang bedoelden. Ze verplaatsten daarmee de pui op de rooilijn.

Voorts verordenden ze

“ dat ter bestrijding van der kosten voor het eventueel herstellen van het trottoir een bedrag ad. F. 25.—ten kantore der gemeentewerken moet worden gestort.

De Gelderse Schoonheidscommissie vond het blijkbaar geen probleem dat de vitrines waren veranderd en dat gevel van Hoofdstraat 144 een combinatie van bouwstijlen was geworden, zoals blijkt uit haar al op 22 januari uitgebrachte advies:

“ Met betrekking tot bijgaand bouwplan heeft de Geldersche schoonheidscommissie de eer uw College het volgend te berichten: De bestaande architectuur in aanmerking genomen, is er o.i. geen reden om aan dit plan de bouwvergunning te onthouden.

Architect Methorst verwachtte de verbouwing op 1 april 1938 gereed te hebben.

De verbouwing van de entree en de trap had slechts zes weken geduurd, dankzij de voortvarende aannemersfirma J. Wiegiers (Bloemheuvellaan 42). De centrale verwarming was aangelegd door firma W.J. Grotenhuis (Zwolseseweg 28). Schilder en behanger S. van der Veer (Kalverstraat 46) had het schilderwerk gedaan. Uiteindelijk werd de gehele verbouwing op 9 juli 1938 goedgekeurd.

De journalist van de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* had eind maart al een kijkje mogen nemen. Op 1 april 1938 legde hij het voordeel van de iets naar achteren verplaatste vitrines aan zijn lezers uit.

“ De pui, die met eenvoudige middelen geheel is vernieuwd, is iets achteruit gezet, zoodat zij die voor de groote étalage blijven staan kijken, dit rustiger kunnen doen dan vroeger, daar zij meer ruimte hebben.

Hij kon zich vinden in de nieuwe inrichting van de bovenverdieping.

“ Bij de stoffeering en de beschildering zijn kleuren gekozen, die naar men ons mededeelde, verhoeden dat de costuums bij kunstlicht een andere kleur aannemen dan zij in werkelijk hebben. De groote ramen vooral op de geheel nieuw ingerichte bovenverdieping waarvan de voorzijde geheel van glas is, laten overdag een zee van licht door. [...] De bovenverdieping heeft tevens het voordeel, dat men er veel rustiger zijn keuze kan doen. Paskamer, kasten en spiegels mankeeren natuurlijk niet

Beneden werden de speciale herenmodeartikelen en regenkleding verkocht.

Impressie van de entree van de winkel na de verbouwing van 1938
Nieuwe Apeldoornsche Courant 20 juli 1939

5.2 Feijen Heeren en Kinder Kledinghuis

Het is heel goed mogelijk dat de journalist door de dames Van Oss en hun nieuwe huurder was uitgenodigd. De nieuwe huurder heette Hendrikus Feijen. Sinds 5 maart 1931 had Feijen een winkel in heren- en kinderkleding en modeartikelen in Deventer, op de hoek van de Lange en Korte Bisschopsstraat (*Overijsselsch Dagblad* 04-03-1931). Het was dus Feijens collectie die de aandacht van de journalist had getrokken.

Overijsselsch Dagblad 4 maart 1931

Lange en Korte Bisschopsstraat Deventer

Hendrikus Gerhardus Feijen (Oude Pekela 13-07-1906) was op 16 februari 1931 getrouwd met de tien jaar oudere Louise Johanna Suerink. Bij zijn inschrijving bij de Kamer van Koophandel Deventer liet hij opnemen dat er tussen hem en Louise

“ geenerlei gemeenschap van goederen bestaan zoowel de algeheele gemeenschap van goederen, als die van winst en verlies en van vruchten en inkomsten worden uitdrukkelijk uitgesloten.

Ze woonden boven de winkel. Tegenwoordig is in dit pand Vispaleis Koelewijn gevestigd.

Op 31 maart 1938 opende Feijen zijn Heeren- en Jongens Kleedinghuis op Hoofdstraat 144. In zijn advertentie attendeerde hij zijn toekomstige klanten erop dat ze maar eerst eens zijn etalages moesten bekijken, voordat ze elders een nieuw voorjaarskostuum zouden kopen want: *U Spaart Geld!* (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 24-03-1938).

Nieuwe Apeldoornsche Courant 24 maart 1938

Waar collega-winkeliers genoeg namen met een afbeelding, logo of korte reclametekst, vielen Feijens advertenties op vanwege diens betoogtrant en communicatie met zijn klanten. Bijvoorbeeld op 12 april 1938.

“ Verantwoordelijkheid dragen... is een zware last, brengt veel verplichting mee. Maar toch durven wij dit aan. In elke Feijen's costume en in elke Feijen's regenjas plaatsen wij ons etiket, als bekroning van toegewijde zorg, als zegel voor duurzame dracht! Daarom is het een genot om een Feijen's costume of regenjas te dragen, en geeft het dat zelfverzekerde gevoel, steeds op zijn voordeeligt voor den dag te komen, ... en toch is Feijen's Kleeding volstrekt niet duur ———

Hij lokte zijn kopers met aforismen als *Wees eens vrijmoedig*, *De waarde van persoonlijkheid* of *Vorm en stijl*. Alleen een *warme Feijen's winterjas* bood goede bescherming tegen de *Gierende wind*. Tijdens de 'Gratis koopdagen' in juni 1938 konden zijn klanten hun bonnen inwisselen die ze bij eerdere aankopen hadden gekregen. De aanschaf van een kledingstuk

van Feijen gaf dus de klant niet alleen een zelfverzekerd gevoel, maar was het een verstandige aankoop met gesloten beurzen op speciale dagen.

Nieuwe Apeldoornsche Courant 12 april, 12 juli 1938 en 15 maart 1939

Hoewel zijn Apeldoornse filiaal kleiner was dan zijn zaak in Deventer, had dit filiaal een entree met meer allure. Toch vond Feijen dat het nog chiquer kon. Wellicht attendeerde hij daarom in zijn advertenties zijn klanten erop dat zijn winkel tegenover die van C. Jamin stond, en nooit naast Gebr. Noteboom.

Blijkbaar vond C. Jamin vol lekkernijen, met prachtige kroonluchters, glimmend gepoetst houtwerk en vele spiegels mooier dan zijn eigen winkel. Het pand van Jamin, dat op 25 januari 1913 op de hoek van de Hoofdstraat en Kapelstraat zijn deuren had geopend, was ook een kroonjuweel van Apeldoorns Belle Époque. Een eeuw later zou de gevel van deze winkel dankzij het Apeldoorns gevelfonds in ere worden hersteld.

In de tweede helft van juni 1940 schreef Hendrik Feijen zich ook in bij de Kamer van Koophandel van Apeldoorn onder nummer D 5813. Een jaar later sloot hij zich met een aantal andere Apeldoornse winkeliers bij de toen opgerichte Textielbranche aangesloten (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 26-06-1940 en 18-03-1941).

6. Tweede wereldoorlog

6.1 Verlies van dierbaren

De holocaust heeft diepe wonden achtergelaten bij de kinderen van Marcus van Oss en Roosje Meijer. Twee van de oorspronkelijk twaalf kinderen waren al voor de oorlog overleden. Ze verloren ze vier zusters, neefjes en nichtjes. Ze bleven met zijn zessen achter.

Rosina Pauline die met Roosje Meijer op de Kinsbergenstraat had gewoond, woonde na omzwervingen langs Meppel, Goor, Amsterdam, Haarlem en Gorinchem uiteindelijk op Westerscheldeplein 35-I in Amsterdam. Ze overleed op 14 september 1942 in Auschwitz. Rosina Paulina is 67 jaar geworden.

Cis (Francisca/Francis Jacobina), de weduwe van Eliazer Kolthoff die in 1939 was overleden, wilde niet onderduiken omdat zij meende dat alleen jonge mensen werden opgepakt. Ze woonde op Thorbeckelaan 162 in Den Haag. Tijdens een razzia nam ze vergif in. Ze werd gevonden en naar het Rode Kruis Ziekenhuis gebracht. Zodra ze voldoende was hersteld, werd ze via Westerbork naar Auschwitz gebracht, waar ze op 21 januari 1943 overleed. Cis is 70 jaar geworden.⁵ Haar kinderen Siegfried, Ter (Terzia) en Mark overleefden de oorlog. Mark die een jaartje in Apeldoorn bij oma Roosje Meijer had gewoond, zat tijdens de oorlog in het verzet.

Stella (Estella Mozina), weduwe van Bram (Abraham Hartog) de Vries, was naar Gevers Deynootweg 51c in Scheveningen verhuisd. Ze werd in april 1942 gedeporteerd. Ze overleed op 21 mei 1943 in Sobibor. Stella is 65 jaar geworden. Ook haar dochter Hennij Roza (1914) en dochter en schoonzoon Marcella en David Spitz-de Vries overleefden de oorlog niet (Auschwitz september 1942)

Anna Beolina, de eerste winkelierster op Hoofdstraat 144 en weduwe van Jaap (Jacob Alexander) Polak, woonde op Floraplein 4 in Haarlem. Daar werd ze opgepakt en naar Auschwitz overgebracht, waar ze op 22 mei 1944 is overleden. Anna Beolonia is 65 jaar geworden.⁶ Haar zoon Jo en schoondochter Rosalie van Gelder en zoon Mark (Marcus Alexander) overleefden de oorlog evenmin.

Fred, Bertha, Rica, Alexander en Eleonora Marianna overleefden de oorlog. Fred en Alexander waren met een niet-joodse vrouw getrouwd en kwamen daarom in aanmerking voor *Sternbefreiung*. Fred trouwde met de Schotse Winifred Agnes Davidson en Alexander met de in Soerabaja geboren Clotilde Elisa (Lies of Elise) Heijligers.

Eleonora's echtgenoot de koopman Elkan Andriesse was wel joods. Ze waren op 18 december 1911 in Vierlingsbeek getrouwd. Eleonora en Elkan overleefden beide de oorlog, maar hun kinderen Roza Elisabeth, André Marc en Hugo niet. Elkan overleed op 1 juli 1956 in Nijmegen en Eleonora op 4 december 1962 in Amsterdam. Ze werden respectievelijk 75 en 77 jaar.

⁵ Van **Cis (Francisca/Francis Jacobina)** is een JOKOS-dossier van het Joods Maatschappelijk Werk (inv.nr 1168, (nummer 3752) aanwezig op het Gemeente Archief Stadsarchief Amsterdam. Uit dit dossier blijkt dat er een claim is ingediend voor vergoeding van waardevolle voorwerpen ingeleverd bij de roofofbank Lippmann-Rosenthal (L-claim, nummer 6600/).

⁶ Van **Anna Beolina** is een JOKOS-dossier van het Joods Maatschappelijk Werk (inv.nr 1168, (nummer 1544) aanwezig op het Gemeente Archief Stadsarchief Amsterdam. Uit dit dossier blijkt dat er een claim is ingediend voor vergoeding van waardevolle voorwerpen ingeleverd bij de roofofbank Lippmann-Rosenthal (L-claim, nummer 9535/8539).

Familie Marcus van Oss en Roosje Meijer

Marcus van Oss (Oss 10-03-1841-Vierlingsbeek 09-06-1910) graanhandelaar, landbouwer, veehandelaar met winkel aan huis. Hij was een vermogend man en qua politiek conservatief. Bertha, Rica en Mathilde vermelden in hun advertentie dat hij 77 jaar geworden.

Roosje Meijer (Werkendam 02-05-1841-Apeldoorn 28-09-1928) kordaat en intelligent, Oranjegezind, vernoemde haar oudste zoon Salomon Frederik, maar noemde hem Fred, naar Willem Frederik de latere Koning Willem I. Haar andere zonen noemde ze Alexander en Maurits. Ook in de eerste of tweede namen van haar dochters is Roosje's voorliefde voor Oranjes herkenbaar.

* **Fred (Salomon Frederik)** (10-04-1868-Wassenaar 31-01-1949) journalist (Nederlandse, Engelse, Duitse kranten), bankier (met broer Alexander, in Groningen het Effectenkantoor van Van Oss & Co, Den Haag Van Oss & Co's Bank, oprichter Haagsche Post (1914), Haags Maandblad (1924), oprichter H.P. Leopold's Uitgevers-Maatschappij. Zakelijk succesvol, trouwt (1896) de niet-joodse Winifred Agnes Davidson, kwam in aanmerking voor 'Sternbefreiung', scheiding 1925,

kinderen: Mark, Thomas Colin, Joyce, Carolina, Veronica en Diane

* **Bertha Rozetta** (Vierlingsbeek 01-10-1869-Apeldoorn 22-06-1958).

* **Rica Alexandra Eugenie** (Vierlingsbeek 11-12-1870-Apeldoorn 12-10-1962).

* **Cis (Francisca/Francine) Jacobina** (Vierlingsbeek 19-07-1872-Auschwitz 21-01-1943) trouwde 19-02-1900 Eliazer Kolthoff (1872-1939), kinderen Mark (Marcus) (1901-1983), Siegfried (1902-1968) en Ter (Tertia) (1913-1990).

* **Mathilde Louise** (Vierlingsbeek 19-04-1874-Apeldoorn 17-04-1957).

* **Rosina Pauline** (Vierlingsbeek 19-08-1875-Auschwitz 14-09-1942).

* **Stella (Estella) Mozina** (Vierlingsbeek 28-05-1877-Sobibor 21-05-1943), trouwt (29-08-1913) Bram (Abraham Hartog) de Vries (1875-1924), kinderen Hennij Roza en Marcella (1917-1942).

* **Alexander Marcus** (Vierlingsbeek 09-09-1880-Den Haag 17-01-1966), bankier, zakelijk succesvol, trouwt (1910) de niet-joods Clotilde Elisa (Lies of Elise) Heijligers, kwam in aanmerking voor 'Sternbefreiung', kinderen Yolande en Roger.

* **Anna Beolina** (Vierlingsbeek 05-11-1878-Auschwitz 22-05-1944) trouwt Jaap (Jacob Alexander) Polak (1880-1928), kinderen Jo (Jo Alexander) (1908-1944) en schoondochter Rosalie van Gelder (1909-1944), Mark (Marcus Alexander) (1910-1944) en Kitty (Catharina Rosina) (1911).

* **Maurits Marcus** (Vierlingsbeek 14-06-1882-Apeldoorn 01-11-1918).

* **Eleonora Marianna** (Vierlingsbeek 04-02-1885-Amsterdam 04-12-1962) trouwt (1911) Elkan Andriess (1881-1956), kinderen Roza Elisabeth (1912-1944), André Marc (1914-1942), Marcelle Henriëtte (1915-2004), Hugo (geboren en overleden 1919) en Hugo (1921-1944).

* **Louis Marcus** (Vierlingsbeek 10-12-1886-Vierlingsbeek 15-01-1887).

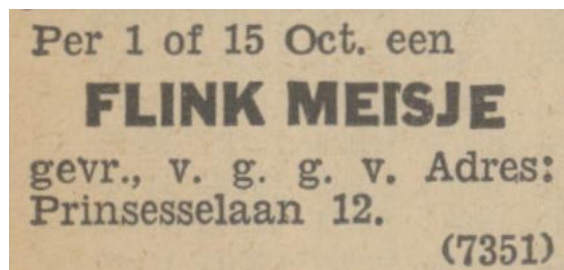
Francisca/Francine en Eliazer Kolthoff-van Oss in 1921 met hun kinderen Mark, Ter en Siegfried

Nichtje Betsij van Oss die indertijd in Apeldoorn haar tante Roosje Meijer en haar nichtjes bezocht, had in Amsterdam 'Pension van Oss' op Plantage Franschelaan 34-II. Zij werd met haar bewoonsters opgepakt. Betsij overleed op 12 februari 1943 in Auschwitz. Ze is 83 jaar geworden

In oktober 1941, november 1942 vonden in Apeldoorn razzia's plaats. Ook Reintje van Leer, jarenlang in dienst bij de dames Van Oss, werd opgepakt. Ze overleed op 7 december 1942 in Auschwitz. Ze is 57 jaar geworden.

6.2 Hoofdstraat 144 geconfisqueerd

Hoewel de dames van Oss op 31 augustus 1938 naar de Prinsesselaan 12 waren verhuisd, bleef Hoofdstraat 144 nog wel hun eigendom. Hoewel ze volgens kadastrale gegevens in 1933 het 'huis, erf en schuurtje' zouden hebben verkocht. Omdat ze natuurlijk hulp in de huishouding nodig hadden, plaatsen ze op 4 september 1939 in de *Apeldoornsche Courant* een advertentie voor een *flink meisje*. Ze woonden er met H (Hendrika) J. Ribbink en in 1942-1943 met Jacoba de Jong (*Apeldoorn 05-07-1904).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verplichtte Seyss-Inquart in augustus 1941 met zijn Verordening 154/1941 (11-08-1941) dat joodse eigenaren om hun onroerend goed moesten opgeven aan de Duitse bezetters. Het betrof voornamelijk privébezit. De formulieren hiervoor

waren bij de Kamer van Koophandel verkrijgbaar. Vervolgens werden alle bezittingen opgegeven bij de Niederländische Grundstückverwaltung (NGV), die het onroerend goed onteigende en het beheer ervan overliet aan twee particuliere Nederlandse firma's: het Algemene Beheer Onroerend Goed (ANBO) en het administratiekantoor Nobiscum ('Met ons'). Deze twee beheerders verkochten het onroerend goed ver onder de prijs aan een tussenpersoon, die het voor de normale prijs doorverkocht, en dus financieel gewin had. De transactie verliep via notarissen, maar die kenden de eigenaar niet omdat diens naam niet in de akte was vermeld.

Ook in Apeldoorn werd joods eigendom onteigend. Verspreid over de stad waren dat zo'n 82 percelen. Landelijk werden 20.000 percelen onteigend.

Verkaufsbücher

In de Verkaufsbücher van de NGV werden de transacties bijgehouden met vermelding van namen en adressen van de eigenaren, de betrokken beheerders, de eerste koper, eventueel de tweede en meerdere kopers, en de verkoopprijzen. De meeste Verkaufsbücher zijn in het Nationaal Archief raadpleegbaar.

Een van de Verkaufsbücher vermeldt met Algemeen Laufnummer 8026 en Beheersnummer 5951/1 de transactie van Hoofdstraat 144 met Rica van Oss als eigenaar. Hoofdstraat 144 werd volgens het Verkaufsbuch gekocht door G.A. Dekker, maar de correcte naam is Jan (J.A.) Dekker. De voorlopige verkoopdatum was 08-05-1944, de definitieve 15-07-1944. De beheerder was ANBO Ar. De verkoopprijs bedroeg 25.000 gulden (in 2020 € 157.460). De akte passeerde bij de Arnhemse notaris Th.A.S. Trijssenaar.

Jan Dekker kocht dezelfde maand nog een ander winkelpand in Apeldoorn. Namelijk de winkel van Fa. S.A. Noach 'De Goedkoope Simon' op Stationsstraat 67-69/Beekstraat 45 voor 27.500 gulden (Algemeen Laufnummer 8292 en Beheersnummer 5939/1); aankoopdatum 31-05-1944 en verkoopdatum 01-08-1944, verkoopprijs 27.500 gulden (in 2020 € 173.207). Ook deze akte passeerde bij notaris Trijssenaar.

Fa. S.A. Noach 'De Goedkoope Simon' was gevestigd in het door de architecten J.A. en J.W. Heuvelink in 1936 gebouwde pand. Deze zaak werd in 1943 uit het Handelsregister geschreven.

Fa S.A. Noach 'de Goedkoope Simons' hoek Stationsstraat-Beekstraat

Jan Dekker (1902-1991)

Jan Adriaan Dekker was geboren en getogen in Goes. Hij had een bedrijf in orgels en turntoestellen. Tijdens de oorlog verkocht hij harmoniums en piano's. Tijdens de oorlog woonde hij in Huize Terwelhoek (nu hoek Frans den Hollanderlaan/Van de Spiegelstraat). Vanaf 1941 was Dekker een belangrijk figuur in de NSB afdeling Goes als Sturmmann, districtsleider een vertrouweling van Mussert. Hij verloofde zich met de schaar- of troepleidster van de Nationale Jeugdstorm, maar trouwde een meisje Gerretsen. Dekker alias de *machtige man in Zeeland* werd uiteindelijk in Utrecht opgepakt, en vermagerd naar Fort Ellewoutsdijk overgebracht om daarna onder militair gezag te worden gesteld. Ook zijn echtgenote werd gestraft.

In de loop van 1942 werden veel joodse inwoners van Apeldoorn weggevoerd. Begin 1943 werden anderen gearresteerd en overgebracht naar het centraal Israëlitische Krankzinnigengesticht Het Apeldoornsche Bosch. De gezusters Van Oss werden niet opgepakt, wat opmerkelijk is gezien de contacten van Rica van Oss met het vrouwenpaviljoen van Het Apeldoornsche Bosch, met de landelijke Joodsche Vrouwenvereniging voor Practische Palestinawerk, de voogdijvereniging Lesammelag Hajeled afdeling Apeldoorn en met Henriëtte van Son-Kan.

Hun winkeljuffrouw en hulp in de huishouding Reintje Betje van Leer die inmiddels was verhuisd was naar Paslaan 25, werd wel opgepakt. Reintje overleed op 7 december 1942 in Auschwitz. Zij was een van de 592 omgekomen joodse inwoners van Apeldoorn.

Kamers van Koophandel tijdens de Tweede Wereldoorlog

Op 25 november 1941 werd besloten tot de landelijk de opheffing van de 25 Kamers van Koophandel en Fabrieken, omdat de Duitse bezetter het bedrijfsleven dienstbaar wilde maken aan zijn ideologie. Daarin was geen plaats voor een Kamer van Koophandel die sinds de oprichting in 1920 verregaande zelfstandige bevoegdheden had. Soortgelijke bedrijven werden in vakgroepen samengevoegd, die onderdeel waren van bedrijfsgroepen. Boven deze bedrijfsgroepen stonden zes hoofdbedrijfsgroepen, waar van Handel er een was.

Er volgde een bestuursreorganisatie van de Kamers naar Duits model. Op 1 april 1942 reorganiseerde de Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart de Kamers van Koophandel. Het aantal officiële Kamers werd teruggebracht tot 11. De Kamer van Koophandel in Zutphen waaronder Apeldoorn ressorteerde, bleef gehandhaafd.

Ook Feijen moest zich opnieuw inschrijven bij de Kamer van Koophandel maar dan in Zutphen. Nu met het inschrijvingsnummer 12249 (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 08-12-1943).

1a. Handelsnaam waaronder de zaak gedreven wordt	H.G. Feijen.
b. Soort van bedrijf, dat wordt uitgeoefend	Winkel in heeren- en kinderkleding.
c. Gemeente	Apeldoorn.
Straat	Hoofdstraat 144.
Huisnummer	31 Maart 1938. te Apeldoorn.
d. Tijdstip van vestiging der zaak	5 Maart 1931.
2a. Familiennaam van den eigenaar (Zie toelichting 1 en 3.)	Feijen.
b. Voornamen (voluit)	Hendrikus Gerhardus.
c. Woonplaats, straat en huisnummer (Zie toelichting 2.)	Deventer, Binnensingel 11.
d. Geboorteplaats (Zie toelichting 2.)	Oude Pekela.
e. Datum en jaar van geboorte	13 Juli 1906.
f. Nationaliteit (eventueel dagteekening der naturalisatie)	Nederlandsche.
g. Handteekening	H. Feijen
h. Paraaf	

Tijdens de oorlog waren de winkels gewoon open. Het was ook een tijd van schaarse middelen. Men kon alleen met bonnen kopen. Daarom nodigde Hendrikus Feijen met een kwinkslag en inspelend op de situatie zijn klanten uit om bij hem te komen ruilen. (*Nieuwe Apeldoornsche Courant. Dagblad voor Apeldoorn en de Veluwe* 06-05-1944).

Nieuwe Apeldoornsche Courant. Dagblad voor Apeldoorn en de Veluwe 6 mei 1944

6.3 Nadagen

Na de oorlog woonden de dames Van Oss tijdens hun laatste levensjaren eerst op de Deventerstraat 28 3-hoog en later op de Van Hasseltlaan 3.

Deventerstraat 28

Van Hasseltlaan 3

De jongste Mathilde Louise overleed als eerste op 17 april 1957. Ze werd begraven op de joodse begraafplaats op de Arnhemseweg.

Bertha Rozetta overleed op 22 juni 1958 en werd als enige van de zusters gecremeerd, in Dieren. Haar crematie werd gedaan op verzoek van haar broer Alexander die in Den Haag woonde.

Rusthuis De Hermitage Molleruslaan 38

Na het overlijden van haar oudste zuster verhuisde Rica Alexandra Eugenie naar het rusthuis 'De Hermitage' op Molleruslaan 38. Ze overleed op 12 oktober 1962 en werd begraven op de joodse begraafplaats op de Arnhemseweg.

Algemene Kennisgeving.
 Heden overleed plotseling
 tot onze diepe droefheid
 onze lieve zuster en tante
Mathilde Louise van Oss
 in de ouderdom van 83
 jaar.
 Namens de familie:
 B. R. van Oss.
 Apeldoorn, 17 april 1957.
 Van Hasseltlaan 3.
 Aan huis geen bezoek.
 Geen toespraken.
 Geen bloemen.

Heden overleed onze
 oudste zuster en tante
Bertha Rozetta van Oss
 op de leeftijd van bijna
 89 jaar.
 Namens de familie:
 R. A. E. van Oss.
 Apeldoorn, 22 juni 1958.
 Van Hasseltlaan 3.
 De crematie zal plaats
 hebben woensdag 25 juni
 a.s. om 10.45 uur in het
 Crematorium te Dieren.
 Enige en algemene
 kennisgeving.

Op 12 november 1962 overleed zacht en kalm onze
 lieve zuster en tante mej.
RICA ALEXANDRA EUGENIE VAN OSS
 op de leeftijd van 92 jaar.
 De begrafenis heeft heden te Apeldoorn plaatsgehad.
 Namens de familie:
 A. M. van Oss.

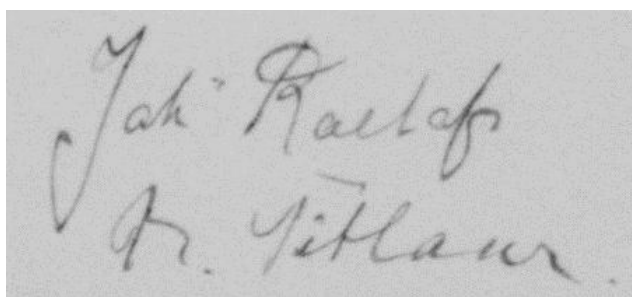
7. Reinjo's –echtpaar Roelofs-Fetlaar

7.1 Winkelchef Johan Roelofs

Omdat Hendrik Feijen niet in zijn winkels op de Korte Bisschopsstraat in Deventer en op de Hoofdstraat 144 tegelijk aanwezig kon zijn, had hij al voor de officiële opening van zijn Apeldoorns filiaal in maart 1938 Johan Roelofs als winkelchef in dienst genomen. En zo was ook Roelofs bij de verbouwing in het voorjaar van 1938 betrokken.

7.2 Johan Roelofs en Reintje Fetlaar

Johan Roelofs was op 14 juli 1899 in Zwolle geboren. Hij was kleermaker van beroep. Op 15 oktober 1925 trouwde hij stadsgenote Reintje Fetlaar, die op 4 oktober 1901 was geboren.

Ze verhuisden naar het Groningse Vlagtwedde waar Johan een baan als winkelchef kreeg. Mogelijk had hij gesolliciteerd op de advertentie in het *Nieuwsblad van het Noorden* van 6 mei 1926. De woorden *een paar jongelui voor de verkoop van manufacturen* en het beschikbare *prachtig winkelhuis* als werkruimte voor een *kleermaker* leken hem en Reintje op het lijf geschreven.

Veertien jaar later verruilden ze Vlagtwedde voor Apeldoorn, waar ze op 7 maart 1938 werden ingeschreven. Johan liet zich als winkelchef inschrijven. Wellicht hadden ze Apeldoorn leren kennen in de vele advertenties over deze stad in het *Nieuwsblad van het Noorden*. Apeldoorn trok in die tijd veel nieuwe inwoners, waaronder winkeliers.

Tutein Nolteniuslaan 24

Aanvankelijk woonden Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar op de Tutein Nolteniuslaan 24. Maar vanaf 23 april 1938 gaven ze als adres Hoofdstraat 144 op. Blijkbaar woonden de dames Van Oss er niet meer. Officieel stonden die pas vanaf 31 augustus 1938 ingeschreven op Prinsesselaan 12.

Het nieuwe winkeliersechtpaar had hun draai in Apeldoorn gevonden. Dankzij de bijna dagelijkse advertenties in de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* wisten de klanten hun winkel te vinden. En dus was personeelsuitbreiding noodzakelijk.

Nieuwe Apeldoornsche Courant 8 april 1940

Johan was in zijn vrije tijd voorzitter van de Zwemgroep van de Nederlandse Arbeiders Sportbond (*Erica* 1939-1940). In 1942 volgde hij een cursus reclame- en etalageschrift en slaagde (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 15-01-1943).

Blijkbaar was Roelofs op de hoogte van de plannen van Feijen om te stoppen. Op 10 maart 1944 schreef hij zich in als REINJO *Detailhandel in heeren- en kinderconfectie, annex mode-artikelen* in bij de Kamer van Koophandel. In Handelsregister 12422 vermeldde hij dat zijn winkel sinds 27 januari 1940 was gevestigd op Hoofdstraat 144. De naam Reinjo was een samentrekking van de voornamen de van Reintje en Johan.

Op 1 juni 1945 droeg Hendrik Feijen zijn winkel over aan Johan Roelofs. Voordat Feijen zich bij de Kamer uitschreef, vermeldde in zijn handelsregister dat Roelofs *de zaak voortzet onder zijn eigen naam*. Dat deed Johan ook, gezien de vermelding in zijn handelsregister op 25 juni 1945. Maar op 12 juli 1945 wijzigde Roelofs de winkelnaam terug in REINJO.

Dat jaar werd Hoofdstraat 144 zijn eigendom, hoewel het pand pas officieel in 1949 conform de Rechtsherstelregeling formeel aan de oorspronkelijke eigenaar zou kunnen worden teruggeven. En dat waren Bertha Rozetta en Rica Alexandra Eugenie Van Oss.

Rechtsherstelregeling

Reeds tijdens de Duitse bezetting had de Nederlandse regering in 1942 in Londen de Commissie Herstel Rechtsverkeer opgericht met de opdracht wetten voor te bereiden voor de regeling van het vermogensbeheer na de bevrijding. Het Militair Commissariaat voor het Rechtsherstel (MCRH) werd voorlopig belast met de uitvoering ervan. Op verschillende plaatsen werden in Nederland Bureaus van Districtsmilitaire Commissarissen gevestigd, die werden bijgestaan door Adviescommissies Rechtsherstel en Beheer.

Tussen 1945-1959 konden de oorspronkelijke eigenaren bij de afdeling Rechtspraak van de Raad voor het Rechtsherstel een verzoek indienen voor de teruggave van hun onroerend goed dat beheerd was geweest door de Niederländische Grundstückverwaltung (zie voor de NGV *Ruimte voor Erfgoed* nummer 82, februari 2021).

7.3 Reinjo's Kledinghuis

Vanaf 22 januari 1946 breidden Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar hun detailhandel uit met dames- en meisjeskleding. Er was extra personeel nodig voor de winkel en het woonhuis (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 28-06-1946 en 05-02-1947)

Gevraagd voor direct
een net **MEISJE**
voor heele of halve dagen,
Klein gezin. Zondags vrij.
REINJO's Kledinghuis,
Hoofdstr. 144, Apeldoorn.

REINJO'S
KLEDINGHUIS
Hoofdstraat 144 Tel 2196
VRAAGT een JUFFROUW
VOOR ATELIER EN WINKEL

Ze deden ook mee met voor die tijd gebruikelijke etalagewedstrijden voor de Apeldoornse winkeliers. In september 1948 behaalden met hun etalage de ereprijs in de categorie 'Herenvak Groep A. Eigen Werk' (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 02-09-1948). Johans indertijd gevolgd cursus reclame- en etalageschrift was niet voor niets geweest.

Ze voerden een zelf ontworpen beeldmerk dat ze vrij snel inwisselde voor een modern logo

REINJO's Kledinghuis
Een greep uit onze collectie
nuttige
Sint Nicolaas-geschenken

	Wollen Nappa	HANDSCHOENEN, SHAWLS, ZELFBINDERS, POUCHETS, BLOUSES, WINDJACKS.	GUMMIANTELS, PANTALONS, GENOLTONNEERDE ONDERKLEDING, PARAPLUIES, ENZ., ENZ.
---	-----------------	---	--

Hoofdstraat 144 — Telefoon 2196

REINJO'S
KLEDINGHUIS
Ook UW ADRES voor
DAMES | CON-
HEREN | FECTIE
KINDER |
MODE-ARTIKELEN

Apeldoorn - Hoofdstraat 144 - Tel. 2196

Nieuwe Apeldoornsche Courant 14-01-1949 en 25-03-1949 en *Erica* 1948-1949

Ze timmerden met hun Reinjo's Kledinghuis verder aan de weg. Ze verkochten kamgaren kostuums voor dunne en gezette heren, en ze gingen zich verder specialiseren (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 13-01 en 13-07-1950).

Op 15 juni 1951 voerde Johan Roelofs zijn zaak in het Handelsregister weer op als *detailhandel in Heren- en Jongensbovenkleiding en Herenmode-artikelen*. Blijkbaar waren hij en Reintje gestopt met de verkoop van meisjeskleiding.

Op 30 december 1963 stopten Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar met hun winkel. Die dag sloot Johan zijn dossier en beëindigde zijn inschrijving in het Handelsregister. De doorgehaalde namen op de omslag van dit dossier laten zien dat de administrateur van de Kamer van Koophandel alle naamsvarianten van de winkel had bijgehouden.

7.4 Hoofdstraat 144 verkocht

Vanaf 1938 tot en met 1965 woonden Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar boven hun winkel. Vanuit de eetkamer aan de achterkant van hun winkelhuis hadden ze al die jaren uitzicht op de tuin, het achterom en de stukken grond van de winkel Fa. Gebr. Noteboom van hun buurman Lex Noteboom. Maar ook op de achtergevel van het Sportfondsenbad en over het schoolplein van de MULO richting Kerklaan en Oranjepark.

Om te voorkomen dat er zich op nummer 144 een concurrent zou vestigen, kocht overbuurman Arnoldus Gerardus Witteveen in 1962 het pand van Roelofs. Witteveen was eigenaar van de gelijknamige herenkleidingzaak op Hoofdstraat 145, dat er sinds april 1919 was gevestigd. Wellicht had hij met lede ogen toegekeken hoe zijn overbuurman vanaf 1950 kamgaren kostuums verkocht.

Buurman Lex Noteboom van de Fa. Gebr. Noteboom die geen geloof over zijn grond wilde hebben, kocht de grond aan de achterzijde van Hoofdstraat 144 met de bedoeling het te zijner tijd bij zijn winkel te betrekken. Maar dat is nooit gebeurd.

7.5 Vrijtijdbesteding

Zoals we reeds zagen, was Johan Roelofs kort na zijn verhuizing naar Apeldoorn voorzitter van de Zwemgroep van de Nederlandse Arbeiders Sportbond (*Erica, het adresboek van de gemeente Apeldoorn* 1939-1940). Het Sportfondsenbad dat in 1935 was geopend, lag immers om de hoek. Vanuit zijn keukenraam keek hij uit op de kleedhokjes, het buitenbad en de muur van het binnenbad.

7.6 Nederlandsche Vereeniging voor den Volkszang, Afdeling Apeldoorn

Maar zijn passie lag meer bij de zangkunst en echtgenote Reintje deelde die met hem.

Nederlandsche Vereeniging voor den Volkszang, Afdeling Apeldoorn

Op 2 maart 1928 werd besloten tot de oprichting van de afdeling Apeldoorn der Nederlandsche Vereeniging voor den Volkszang. De moedervereniging 'Volkszang' was in 1906 opgericht.

Haar doelstellingen van de belangstelling voor en de behoefte om te zingen zijn tot op de dag van vandaag actueel:

- a) *het samenbrengen en doen samenwerken van alle personen en vereenigingen, die met het doel van de Vereeniging instemmen;*
- b) *het oprichten van plaatselijke afdeelingen;*
- c) *het oefenen van invloed op het zangonderwijs in de scholen;*
- d) *het houden van zangbijeenkomsten voor kinderen en volwassenen;*
- e) *het uitgeven en verspreiden van losse liederen en liederenbundels;*
- f) *al wat verder strekken kan tot bereiking van het doel der Vereeniging.*

Het voorlopige bestuur werd gevormd door de Vereeniging tot het organiseren van feesten en vermakelijkheden 'Het Centrum', die het hoofdbestuur van 'Volkszang' over de oprichting informeerde.

Op donderdag 8 maart 1928 werd 'Volkszang' afdeling Apeldoorn in Hotel van der Burg op de Hoofdstraat opgericht, en werd een zustervereniging van 'Het Centrum'. Uit de aanwezigen werd het definitieve bestuur van 'Volkszang' afdeling Apeldoorn gekozen. De oprichting werd afgesloten op een voor 'Volkszang' gebruikelijke wijze, met een zangavond (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 02 en 06-03-1928).

De Afdeling Apeldoorn van 'Volkszang' was een van de oudste afdelingen. Koningin Wilhelmina was beschermvrouwe van de landelijke 'Volkszang'. Een aubade van de afdeling Apeldoorn aan de vorstin was dan ook snel georganiseerd. Het jaar dat Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar naar Apeldoorn verhuisden, was A. v.d. Werken voorzitter, A.H. van Zutphen

secretaris en G. Koldenhof penningmeester. De door de afdeling Apeldoorn georganiseerde volkszangbijeenkomsten en -avonden trokken veel belangstelling. De journalist van de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* maakte er regelmatig melding van.

Natuurlijk waren ook Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar aanwezig toen de landelijke vereniging 'Volkszang' op 23 september 1946 haar veertigjarig jubileum vierde in de Poort van Kleef op de Marktstraat. Johan was toen voorzitter van de afdeling Apeldoorn. Tijdens de vergadering 's middags om 14.00 uur werd de jubilerende vereniging gefeliciteerd door burgemeester Des Tombe, de commissaris van de koningin Quarles van Ufford en een de oud-minister van Onderwijs Bolkenstein. Die middag werd ook het nieuwe landelijk hoofdbestuur gekozen.

's Avonds vond in de grote zaal van Tivoli de Volkszangavond plaats. De omroepvereniging NCRV zond de festiviteit uit. Behalve zang was er ook een causerie over '40 jaren Volkszang' waarin aandacht was over de reden van de oprichting van 'Volkszang'. De belangstelling voor het Nederlandse lied was tanende omdat er dankzij de radio en grammofoon meer aandacht was voor de Amerikaanse en andere songs.

“ 't Is natuurlijk een tekort aan onze algemeene ontwikkeling, maar heusch we kunnen dat gejammer van Amerikaansche zangers en zangeressen van dito bands, al zijn ze nog zoo beroemd, niet altijd waardeeren. Geef ons dan maar een vroolijk Hollandsch liedje, of, als men met alle geweld iets buitenlandsch wil, wat van de Zweedsche zeemansliederen, daar zit rythme en melodie in, of een of ander Afrikaansch liedje.

'Volkszang' had zich ten doel gesteld om aan het gebrek aan kennis van Nederlandse liederen een eind te maken. Tijdens de oorlog waren er geen bijeenkomsten van 'Volkszang' geweest, maar sinds de bevrijding was de belangstelling groot. Er waren nieuwe afdelingen opgericht, waaronder in Apeldoorn, en er waren 13.000 Volkszangbundels verkocht.

Na afloop werd ook Reintje in de bloemenhulde gedeeld (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 21 en 25-09-1946). Het bestuur van de afdeling Apeldoorn van 'Volkszang' bestond toen uit

voorzitter Johan Roelofs en A.H. van Zutphen (penningmeester), G. Koldenhof (secretaris) en de leden T.M. Beekman, J. Dubois, J. van Elst en G. Wassink.

‘Volkszang’ was niet de enige zangvereniging in Apeldoorn. Ook het Apeldoorn’s mannenkoor kreeg de nodige belangstelling tijdens zijn optredens.

Kaarten voor de zangavonden van ‘Volkszang’ waren te koop bij Reinjo’s Kledinghuis verkrijgbaar (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 12-12-1947 en 14-03-1949).

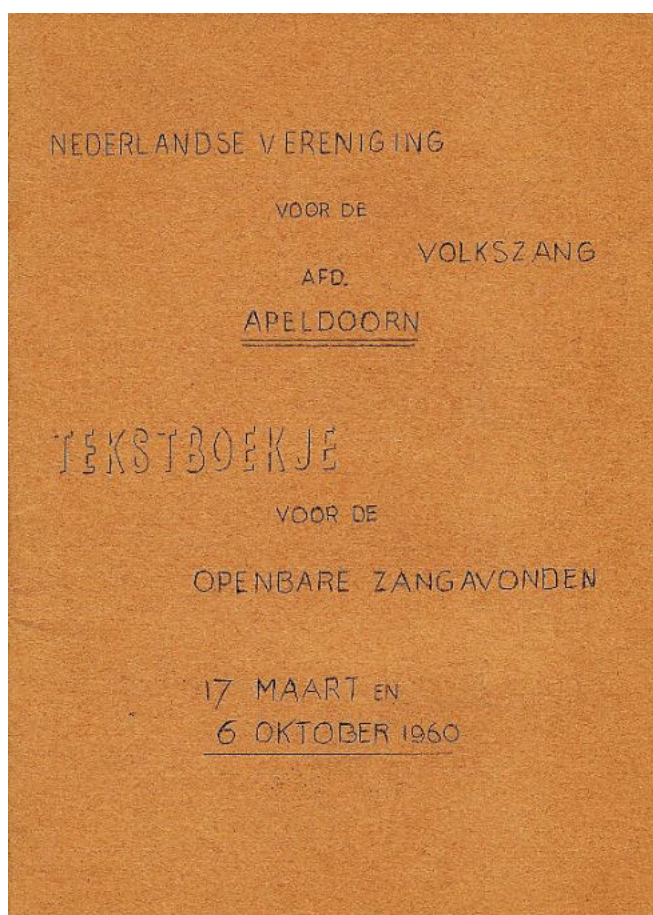
Tijdens de zangdemonstratie in 1949 in La Bordelaise, tegenwoordig de Ierse pub Finnigans op het Caterplein, sprak Johan Roelofs de aanwezigen toe. De *Nieuwe Apeldoornsche Courant* publiceerde het begin van zijn toespraak op 18 maart 1949.

“ Het is helemaal niet nodig dat u de beschikking heeft over een goede zangstem; volkszang beoogt alleen het zingen van het eenvoudige lied. Wat wij zingen proberen wij zo goed mogelijk te doen en ons streven is dan ook het Nederlandse lied gezamenlijk te leren en te zingen.

Behalve voorzitter van ‘Volkszang’ afdeling Apeldoorn was Johan Roelofs eind 1949 ook voorzitter van het voorlopige afdelingsbestuur van het Nederlands Verbond van Middenstandsverenigingen (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 10-11-1949).

Maar onder het motto *Zing niet alleen in bad of voor de scheerspiegel* was het zingen met zijn echtgenote Reintje en andere liedliefhebbers zijn grootste passie.

Hij adverteerde met Reinjo’s Kledinghuis ook in de zangboekjes van de Afdeling Apeldoorn van ‘Volkszang’, bijvoorbeeld in die van 17 maart en 6 oktober 1960.

Nadat ze waren gestopt met Reinjo's Kledinghuis hadden Johan en Reintje alle tijd voor 'Volkszang'. Ze woonden met andere leden van de afdeling Apeldoorn de landelijke de landelijke samenkomsten bij, die toegedagen werden genoemd.

In juni 1968 bestond de Nederlandse Vereniging Volkszang Nederland zestig jaar. Dit jubileum zou landelijk worden gevierd met een 'Wedstrijd-Hootenanny' of een wedstrijd-muziekprogramma onder het motto *moderne prestatie van het volkslied*.

In oktober en begin november dat jaar werden in het land de gewestelijke voorrondes gehouden. De organisatie daarvan was in handen van de toenmalige bekende zangeres Coby Schreijer. In haar troubadoursclub De Waagtaveerne in Haarlem vond op 26 november de finale plaats. Juryleden waren onder andere de zangers en liedschrijver Jules de Corte en Boudewijn de Groot, componist Jurriaan Andriessen en literatuurwetenschapper en etnomusicoloog Jop Pollman (*Nieuwe Apeldoornse Courant* 08-06-1966).

Maar zo ver was het nog niet. Eerst werd het diamanten jubileum in Apeldoorn gevierd met natuurlijk als voorzitter en organisator Johan Roelfs.

Op 8 juni 1966 werden de gasten door hem in de Julianatoren verwelkomt. Na een uitgebreide show van het tamboerkorps Koninklijke Marechaussee werd vervolgens een rondrit in de omgeving van Apeldoorn gemaakt. Daarna was er de koffietafel of de aanwezigen konden hun meegebracht brood opeten.

Programma van de Toogdag te Apeldoorn op 8 juni 1966

- 10.00 uur: Aankomst van de bussen met deelnemers.
Ontvangst van de deelnemers.
Plaats: **Julianatoren** te **Apeldoorn**.
Welkomstwoord Joh. Roelofs, voorzitter afd. Apeldoorn.
- 10.30 uur: Show tamboerkorps Koninklijke Marechaussee.
- 11.15 uur: Vertrek van de bussen voor een rondrit in de omgeving.
- 12.15 uur: Terugkomst van de rondrit.
- 12.30 uur: Koffietafel in **Julianatoren**, deelname f 4,60, vooraf te voldoen per giro. Ook is er gelegenheid eigen meegebrachte eetwaren bij de koffie te nuttigen.
- 13.45 uur: Vertrek van de bussen naar het Cultureel Centrum **Orpheus**, de schouwburg van de Gemeente, waar het middag- en avondprogramma zullen plaatsvinden.
Men dient **TUDDIG** in de schouwburg te hebben plaatsgenomen, opdat precies op tijd het middagprogramma kan beginnen.
- 14.30 uur: Middagprogramma in **Orpheus**.
Opening voorz. Hoofdbestuur de heer J. P. M. Meuwese
Samen zingen o.l.v. **Herman Stenz**, de meesten van de deelnemers welbekend.
Optreden van het Koor van de Koninklijke Marechaussee te Apeldoorn o.l.v. Gerard Tiemessen.
De koffie tijdens de pauze wordt aangeboden door de Gemeente Apeldoorn.
- 17.00 uur: Einde middagbijeenkomst, waarna vrij.
Hoofdbestuur, Technisch College en van ieder afdelingsbestuur één vertegenwoordiger worden ontvangen door Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Apeldoorn.
- 19.30 uur: Avondbijeenkomst met samenzang (natuurlijk!) en met het optreden van de ook van Radio en T.V. alom bekende volksliedzangeres **Marie-Cécile Moerdijk**.
- 22.00 uur: Sluiting van deze **Toogdag**.

De volgende dag deed de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* verslag met als kop *Enthousiaste jubileumviering "Volkszang" (60) hield toogdag*.

“ Een vereniging die een kostbaar brok volkscultuur heeft herontdekt, bewaard en uitgebouwd. Dat dit voor de Nederlandse samenleving in haar algemeenheid en voor de Nederlandse muziekcultuur in het bijzonder van onschatbare waarde is, al wordt dit dan ook niet door iedereen begrepen, is zonder meer duidelijk.

Na de feestrede door de burgemeester van Hilvarenbeek J.P.M. Meuwese werd *een telegram van hulde en trouw* aan de Koningin Juliana verstuurd. Bij speciale gelegenheden was dat in die tijd gebruikelijk. 's Middags werd de jubilerende vereniging na de rondrit door Apeldoorn op het stadhuis ontvangen door de toenmalige wethouder G. v.d. Tak die hun kennismaking met deze Veluwe stad memoreerde.

“ Apeldoorn te groot voor servet, te klein voor tafellaken, heeft u vandaag een tipje van dat tafellaken opgelicht. Ook op cultureel terrein boeken wij vooruitgang.

Het middag- en avondprogramma vond in Orpheus plaats. De middag stond in het teken van de volkszang met een optreden van het Koor van de Koninklijke Marechaussee met het Domine salvam fac reginam nostram (Heer, zegen onze geliefde vorstin), een lied uit de Valerius Gedenkklank, koorfragmenten uit de Traviata en Faust en tot slot het lied Land of Hope. De liederen werden volgens de journalist

“ door de honderden toogdagbezoekers fris en met animo gezongen.

's Avonds trad de toen bekende volksliedzangeres Marie-Cécile Moerdijk die Nederlandse, Finse, Spaanse, Venezolaanse, Amerikaanse, Hongaarse, Roemeense, Tsjecho-Slowaakse Oekraïense en Russische volksliederen zong. Ze werd daarbij op de vleugel begeleid door Joop Stokkermans. De journalist vond

“ het allemaal glanzend, hartverwarmend, gracieus, charmant en ongezegbaar mooi.

Afdelingsvoorzitter Johan Roelofs sloot

“ met grote erkentelijkheid voor de vele medewerking de zeer geslaagde Toogdag.

Roelofs is lange tijd voorzitter van de afdeling Apeldoorn van 'Volkszang' geweest. Natuurlijk met de steun van zijn echtgenote Reintje. Het kon dan ook niet anders dan dat beiden aanwezig waren bij het gouden jubileum van de afdeling Apeldoorn. Eerst bij de receptie in Hotel Bloemink op 13 maart en vier dagen later in de grote zaal van Orpheus. Blijkbaar had Roelofs zich als voorzitter teruggetrokken. Deze functie was namelijk tijdens het gouden jubileum vacant.

Op 23 maart 1978 bedankte het echtpaar Roelofs per brief het bestuur voor *de mooie avond* en de leden voor *hun hartelijkheid en belangstelling*.

Joh.Rein ROELOFS

7.7 Laatste levensjaren

Na de verkoop van hun winkel en woonhuis verhuisden Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar naar een woning in de wijk Orden en vandaar naar een flat op Henri Dunantlaan 165 met telefoonnummer 252921. Hun laatste levensjaren brachten ze door in hun bejaardenwoning op

Scheperstraat 154 in Epe. Johan overleed op 18 april 1985 en Reintje op 23 juni 1986. Johan was 85 jaar geworden, Reintje 84 jaar. Ze hadden bijna zestig jaar lang samen opgetrokken en waren aan elkaar gehecht. Ze werden in Dieren gecremeerd.

7.8 Gevelaanpassing

Uit de tijd van Reinjo's Kledinghuis op Hoofdstraat 144 is slechts een foto van de buitenkant van de winkel bewaard. Daarop is te zien dat begin jaren zestig aan de gevel van de bovenverdieping een kleine verandering was aangebracht. Het markante door Wijn ontworpen hoge raam met de sierrand bovenin werd opgedeeld in kleine raamvlakken. Blijkbaar hoefde in die tijd voor een kleine verbouwing geen vergunning te worden aangevraagd. Vergeleken met wat Hoofdstraat 144 nog te wachten stond, was dit nog maar een eenvoudige ingreep.

Ook te zien is het reclamebord van Falcon. Vanaf eind twintiger jaren werden veel dames en heren jassen van dit merk verkocht. Ook in Apeldoorn. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd een jas van Falcon als ruilobject aangeboden. Ook Reinjo's Kledinghuis verkocht Falcon regenjassen.

*Mr. en Mevr. Falcon
gaan buiten zitten.*

Ja, op het zonnige zoo heerlijk rookt, waarom zouden wij niet buiten gaan zitten in plaats van binnen? Wij hebben toch immers onze Falconen aan.

Goede reclame voor de zaak: twee pulke nette bij buiten op het terras! Maar ook een goede reclame voor den Falcon.

Een Falcon is alleen echt als het Falcon effect binnen-in gevoeld is. Want het kan nooit „even goed“ zijn!

Falcon
WEATHERPROOF

8. Diana tassen en lederwaren

8.1 Nieuwe eigenaren op Hoofdstraat 144

In 1965 verkochten Johan en Reintje Festlaar hun Reinjo's Kledinghuis op Hoofdstraat 144 aan de eigenaar van Diana Lederwaren N.V. in Amsterdam. Na zo'n zestig jaar verkoop van dames-, heren- en kindermode rook het in de winkel na de vestiging van Diana naar tassen en andere lederwaren.

8.2 Tassenwinkel Diana Amsterdam

De handtas was al voor de oorlog een gewild modeartikel. Leveranciers plaatsen in Amsterdamse kranten advertenties om in contact te komen met potentiële agenten of winkeliers.

Tassenwinkel Diana was een filiaal van de gelijknamige winkel die na de tweede wereldoorlog drie vestigingen in Amsterdam had: in de Kinkerbuurt op De Clercqstraat 28; in de Pijp op Van Woustraat 82 en Ceintuurbaan 430. Van deze drie zaken was De Clercqstraat 28 de oudste vestiging. Op 10 januari 1942 adverteerde de heer Steensma in *De Courant. Het Nieuws van den Dag* voor een leerling-verkoopster voor zijn op De Clercqstraat 28 gevestigde lederwareenzaak en plaatste een paar maanden later een nieuwe advertentie (*De Tijd* 8 juni 1942).

Gevr. leerling-verkoopster.
Aanm. 5—6 u. STEENSMA.
De Clercqstr. 28. 32-T4475

Gevraagd voor direct
FLINKE LEERLING-VERKOOPSTER of
AANKOMEND VERKOOPSTER
Leeftijd 16—19 jaar. — Steensma Lederwaren,
de Clercqstraat 28, Amsterdam

Vermoedelijk had Steensma al in 1937 bij een verkoop zijn winkel uit de hand gekocht (*De Telegraaf* 30 november 1937). Op het pand rustte erfpacht, zoals op vele Amsterdamse panden.

Diana tassen

Het is de vraag waarom een winkel die tassen verkoopt, zich Diana noemt. Tot nu toe is het niet duidelijk of de winkel was vernoemd naar een echtgenote, dochter, moeder of familie van de oprichter.

Er zijn ook andere mogelijkheden:

- wellicht als verwijzing naar de Romeinse godin van de jacht Diana die op dieren jaagt. Deze godin wordt altijd afgebeeld met een dier dat haar zeer dierbaar was. Zoals een tas voor de vrouw.
- een verwijzing naar de licht- en levensbrengende godin Diana.
- wellicht kon de vrouw met haar nieuwe tas zich een filmster wanen. In die tijd was Diana de naam van spraakmakende filmsterren. Bijvoorbeeld de Britse actrice Diana Wynyard.
- of heel eenvoudig: de oprichter vond Diana een mooie naam.

Tussen 1943 en 1946 zijn er geen gegevens over de Amsterdamse tassenwinkel Diana bekend. In 1946 adverteerde deze zaak met de pakkende slogan “*DIANA*” geeft wat niemand heeft en speelde Hollywood-achtig in op de werkende vrouw met schoudertas die op een volle tram was gesprongen (*Het Parool* 20 april, 8 juni en 20 december 1946).

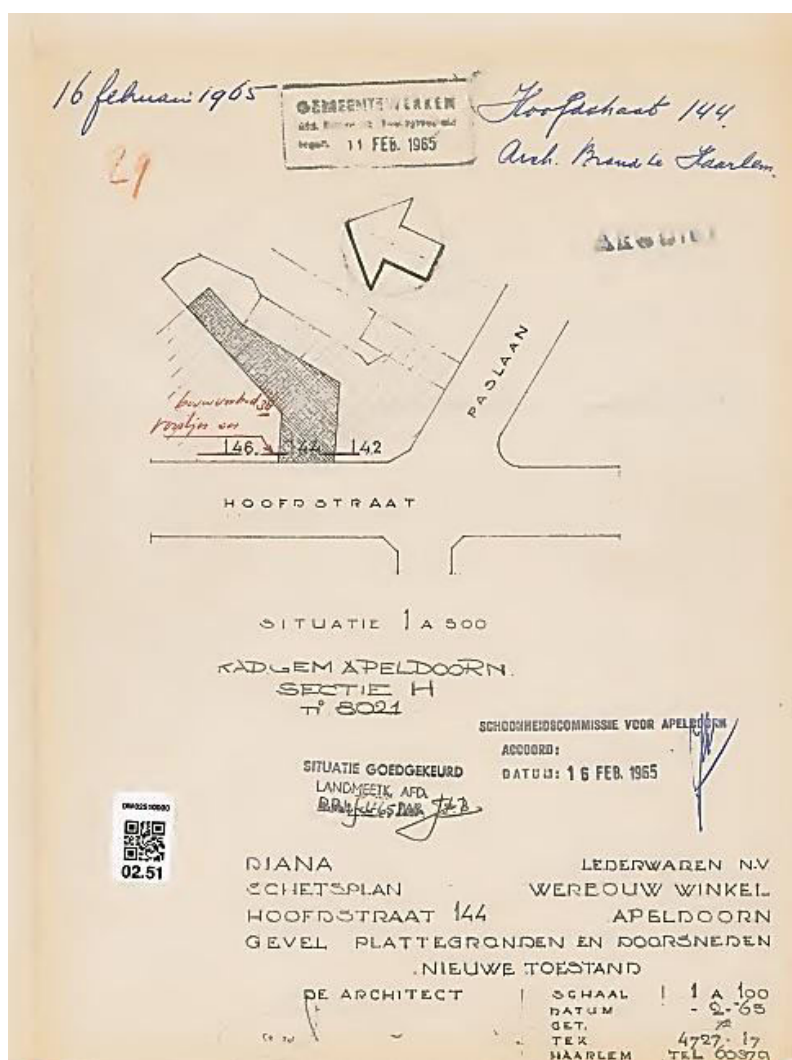
Diana verkocht de nieuwste modellen elegante handtassen en sportschoudertassen van *allerfijnste leersoorten en moderne kleuren*. De prijzen varieerden van 38,50 tot 55 gulden voor de handtassen en van 17,95 tot 45 gulden voor de sporttassen. Diana vermeldde in zijn advertenties dat de tassen in een eigen fabriek werden gemaakt. Verspreid over Amsterdam waren diverse lederwarenfabrieken.

De handtas was een gewild damesmodeartikel en dus breidde Diana, dat zich inmiddels *het grote lederwarenhuis* noemde, uit met nieuwe filialen: in Amsterdam op de Kalverstraat, Nieuwedijk, Ferdinand Bolstraat, Bos en Lommerweg, 1^e van Swindenstraat en in 1951 op in Haarlem de Grote Houtstraat (*Haarlems Dagblad* 27-11-1959). En ook in Apeldoorn

8.3 Verbouwing in 1965

Voordat de winkel werd geopend, vond er eerst een grondige verbouwing plaats. Op 4 maart 1965 diende lederwarenfabrikant en vermoedelijke eigenaar van de filialen J. van der Leide in Nederhorst Den Berg (tegenwoordig onderdeel van de gemeente Wijdemeeren) bij de gemeente Apeldoorn een verzoek in voor een grondige verbouwing van Hoofdstraat 144. Van der Leide concentreerde zich op zijn fabriek en liet het papierwerk voor de verbouwing en de verbouwing over aan zijn Haarlemse architect Aart Brand.

Lederwarenfabrikant J.J. van der Leide (*1924)

Jan Jacob van der Leide, geboren op 24 augustus 1924 in het Duitse Lünen, vestigde zich op 1 juli 1950 in Amsterdam met zijn bedrijf in fabricatie van lederwaren uit leder, plastics en andere lederkunststoffen op Weesperzijde 56 (1953). Hij verhuisde zijn bedrijf op 1 mei 1954 naar Middenweg 143 in Nederhorst den Berg.

Blijkbaar was hij ook de eigenaar van Diana in Apeldoorn. In ieder geval gaf hij opdracht voor de verbouwing van deze tassenzaak.

Aart Brand (*1908)

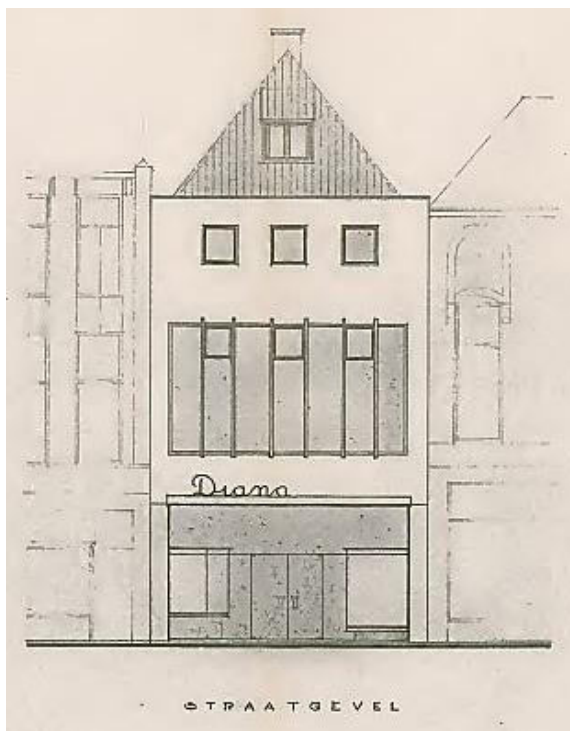
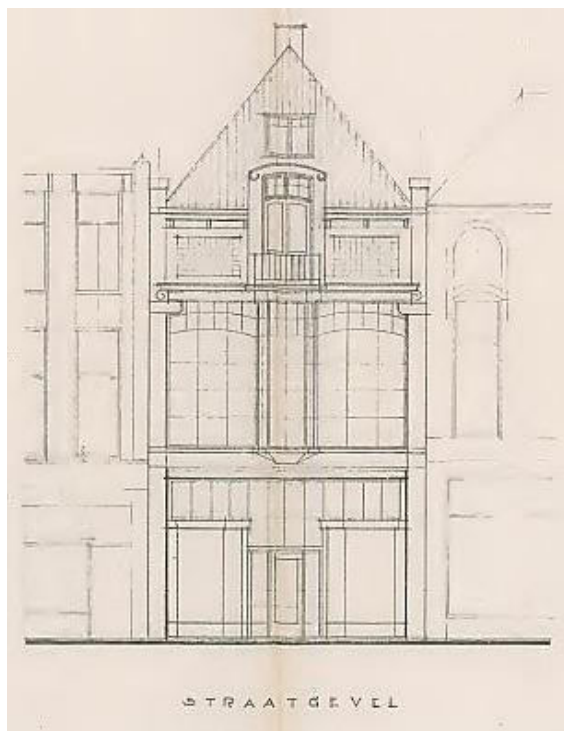
Hoewel op het formulier als voornaam Aart was vermeld, was de architect als Arie op 11 september 1908 in Schoten, een gehucht ten noorden van Haarlem, geboren. Zijn vader Jan was timmerman. Bij zijn keuring voor militaire dienst op 4 september 1924 gaf Arie als vooropleiding behalve zeven jaar lager onderwijs, ook drie klassen avondvaktekenschool op en privélessen bouwkundig tekenen. Hoewel hij was goedgekeurd voor de genie bij de marine was hij buitengewoon dienstplichtig.

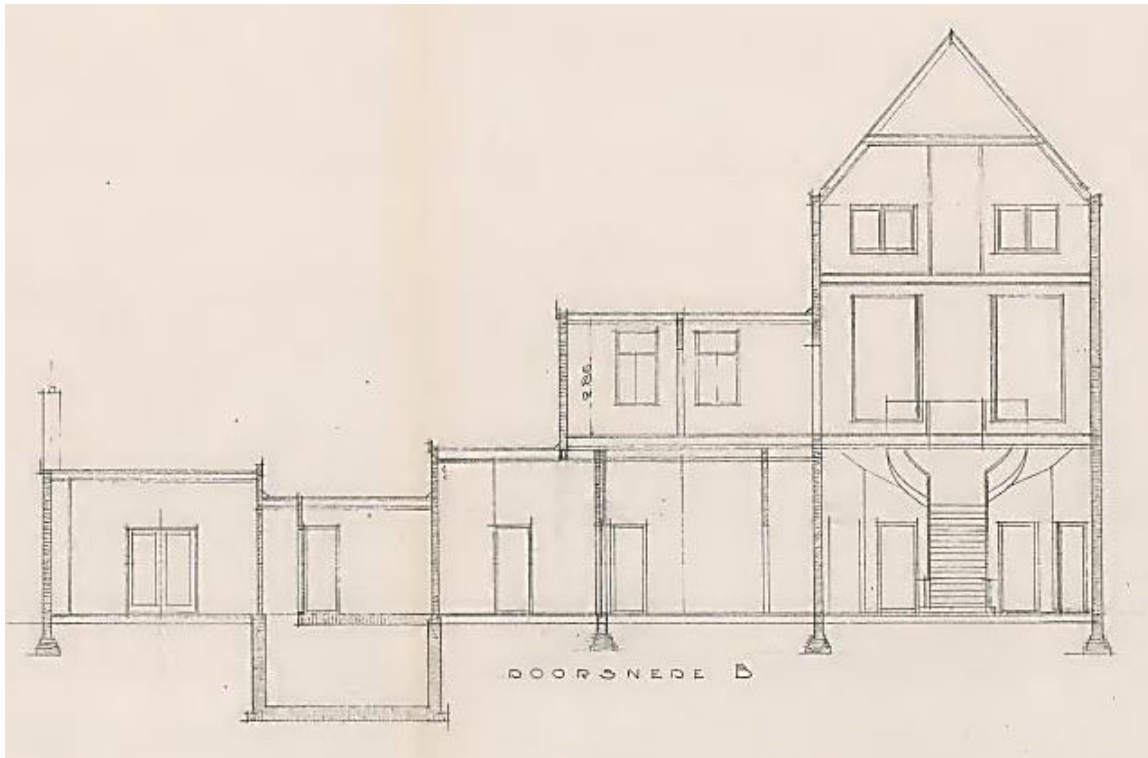
Over de architect Aart Brand is weinig bekend. Vanaf 1937 woonde hij in Haarlem. In juni dat jaar ontwierp hij in zijn woonplaats het evangelisatiegebouw op de Minahassastraat. Voorts ontwierp hij een garage en bovenwoning op Harmenjansweg (1941), een landhuis op de Zonnebloemlaan in Aerdenhout (1951) en een gebouw naast de baileybrug in IJmuiden (1955).

Brand woonde op diverse adressen in Haarlem, vanaf 1953 op Verspronckweg 87.

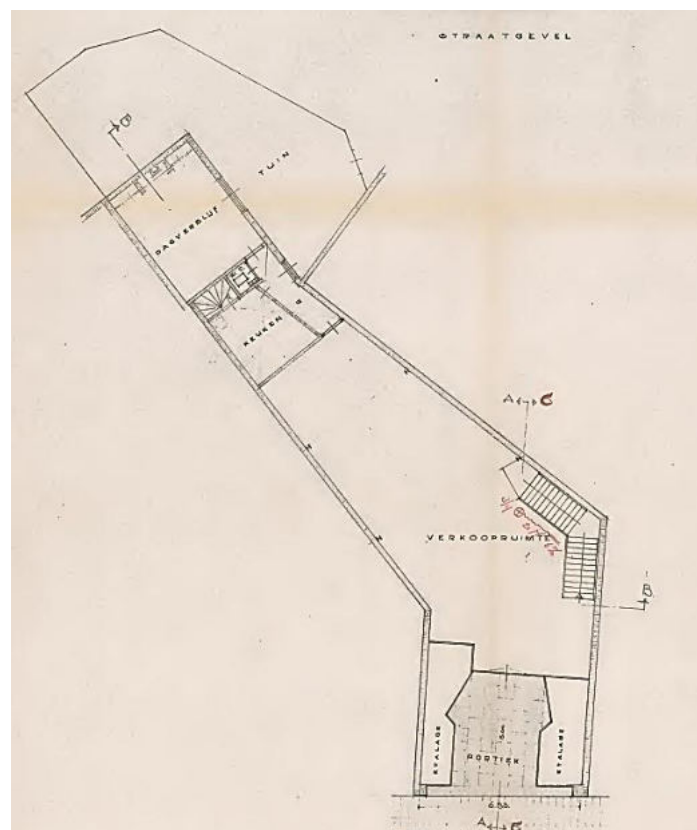
Aart Brand pakte de verbouwing rigoureus aan. Om te beginnen ontwierp hij een voor die tijd moderne gevel, die de plaats kwam van het oorspronkelijke raam met Jugendstil versieringen van architect Wijn dat later was opgedeeld in kleine raamvlakken. Ook de twee etalages met de nis in het midden, de aanpassing door architect Methorst in 1938 van het oorspronkelijke ontwerp van architect Wijn, kreeg een nieuw uiterlijk. Brand veranderde deze etalages in twee zwevende etalages links en rechts van de entree. Hij koos voor zijn nieuwe etalages spiegelglas in een lijst van geanodiseerd geel aluminium. De winkeldeur was eveneens van spiegelglas. Op de vloer van deze luxe entree werd travertin gelegd.

Uit Brands ontwerpen in potlood blijkt dat de vroegere privélessen bouwkundig tekenen aan hem goed waren besteed.

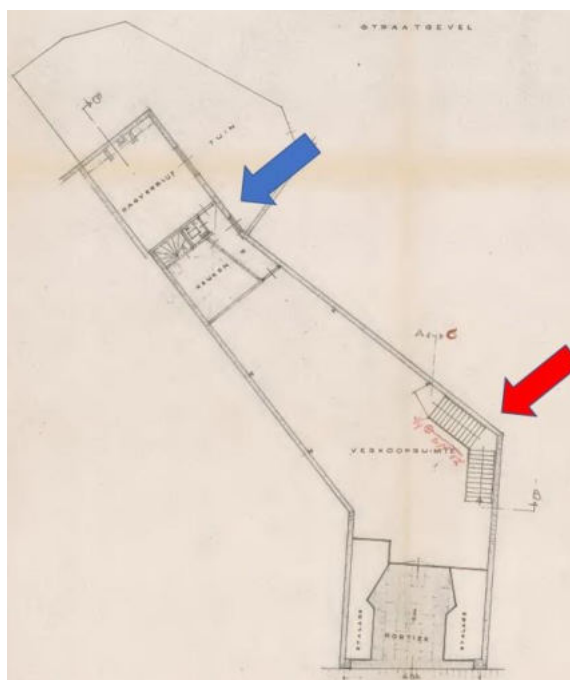
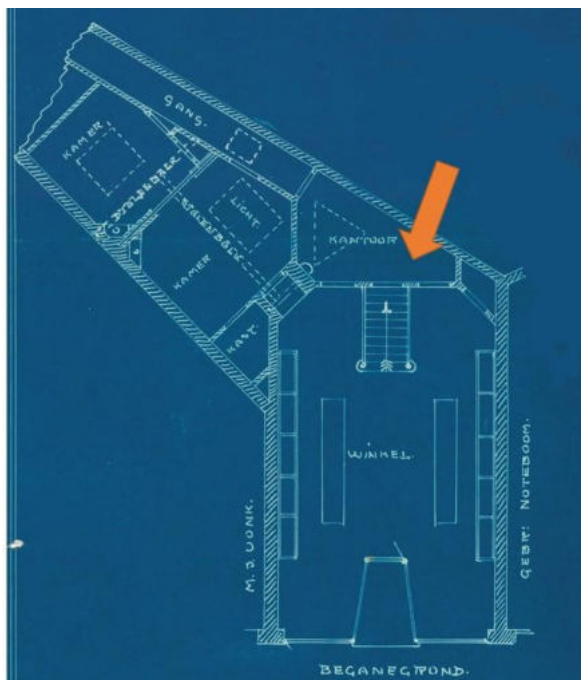

Op de onderstaande tekening is **alleen** Hoofdstraat 144 vanaf de straat zichtbaar. De uitbouw van deze winkel met keuken en dagverblijf ligt **achter** de twee winkels op Hoofdstraat 146 en 148, de huidige winkels van Nedgame en Xiora die samen het pand van voormalige bakkerij Vonk vormen. Deze winkels zijn dus niet ingetekend.

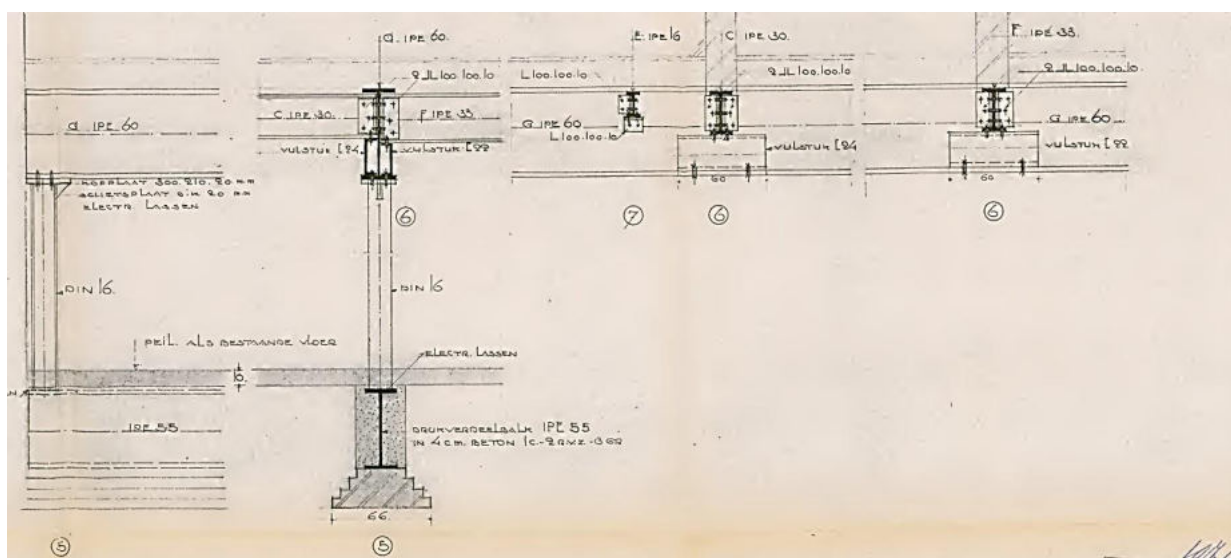

Omdat Brand de ingang van de winkel iets naar achteren had verplaatst, moest ook de oorspronkelijke uit 1903 trap naar de eerste verdieping in het midden van de winkel (oranje pijl) worden verplaatst. Brand koos voor een trappartij bij de ingang rechts in de winkel (rode pijl). Deze nieuwe trap bestond uit twee delen van tweemaal elf treden met halverwege een plateau.

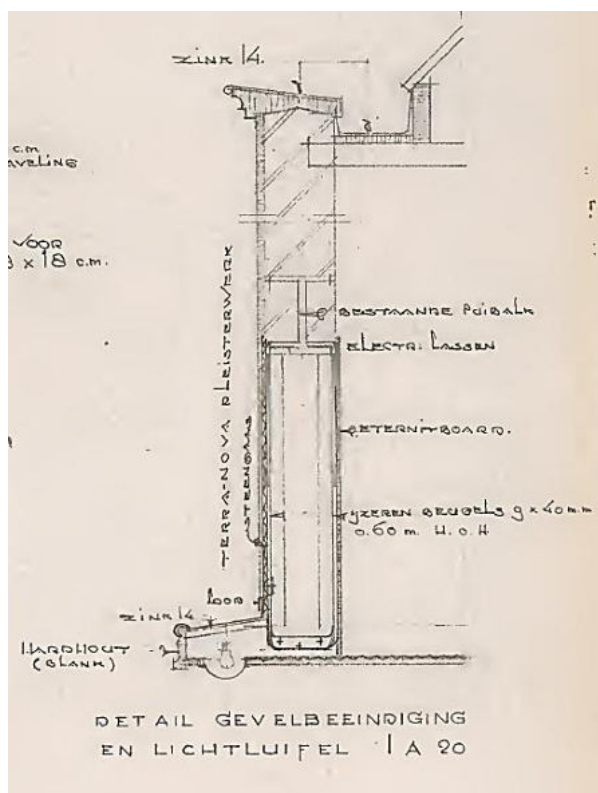
Hij handhaafde de door Wijn in 1903 ontworpen trap in de keuken naast het toilet (blauwe pijl), die uitkwam op de eerste verdieping boven de winkel.

Bij de verbouwing werd meteen de verbetering van de fundering van Hoofdstraat 144 aangepakt. Brand gebruikte hiervoor ijzeren balken en kalkzandsteen voor het metselwerk. In zijn ontwerp vermeldde hij dat *het ontgraven en aanlempen* van de fundering in overleg met het gemeentelijke bouwtoezicht zou gebeuren. Zo ook wanneer *eenig bouwdeel verandering of versterking* nodig mocht zijn.

Vervolgens paste Aart Brand de bovengevel aan. Hij verving de oorspronkelijke Jugendstil raampartij met serre in het midden door terranova pleisterwerk in gebroken wit. De puibekleding was van gepolijst syeniet in grijs-groene kleur. Voor de kozijnen en ramen koos hij blank gelakt hardhout en gaf in zijn een schematische weergave.

Ook de tweede verdieping kreeg een nieuw aanzicht. De twee ramen en het smalle balkon werden vervangen door drie kleine ramen. Alleen het zolderraam op de derde verdieping bleef gehandhaafd. Brand vermeldde in zijn ontwerp dat hij de oorspronkelijke grijze dakpannen behield. Maar jaren later zou blijken dat dit alleen de dakpannen aan de straatkant betrof, want de dakpannen van de zijgevel zijn rood.

8.4 Verbouwen doet verbouwen

De verbouwing van Diana was voor buurman Lex Noteboom op nummer 142 aanleiding voor een *enorme verbouwing* van zijn winkel, zoals hij die in de *Apeldoornsche Courant* op 2 september 1965 aankondigde. Gedurende deze verbouwing had hij een koopjesmarkt op de binnenplaats ingericht. Koopjesjagers hadden de keuze uit borden, kop en schotels, kinderbekers, eet- en theeserviezen en nog vele meer. Een maand later was het eind van zijn verbouwing inzicht. Op 9 oktober vond de feestelijke opening van de vernieuwde zaak de Fa. Gebr. Noteboom plaats.

8.5 Lederwarenhuis Diana Apeldoorn

Ook bij Diana kwam het eind van de verbouwing ook in zicht. Op 29 september beloofde *de toonaangevende lederwarenhuis Diana* in de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* de opening van het Apeldoornse filiaal.

Diana adverteerde de opening alleen in de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* en niet in de landelijke kranten waarin altijd werd geadverteerd, namelijk *De Telegraaf*, *Het Parool* en *Algemeen Handelsblad*. Maar nooit meer in de *Nieuwe Apeldoornsche Courant*.

Pas op 12 november 1965 werd in *Het Parool* het Apeldoornse filiaal toegevoegd aan de rij filialen in Amsterdamse en Haarlem.

Onderstaande foto van de bekende Apeldoornse fotograaf A.C. Stokhuyzen uit 1923 toont Wijs' ontwerp van de gevel met de begane grond en eerste verdieping van de toenmalige Magasin de Nouveautés v/h gebr. Levy van de dames Van Oss.

Fotograaf Henk van 't Veer fotografeerde het door Aart Brand gemoderniseerde filiaal van lederwarenhuis Diana tijdens of kort na de opening in 1965.

Zijn foto geeft een impressie van de nieuwe entree en trappartij. Wanneer de foto wordt ingezoomd, blijkt dat er heren in de winkel te zien zijn. Wellicht opdrachtgever Jan Jacob van

der Leide en architect Aart Brand? Speciaal voor de Apeldoornse vrouwelijk klandizie was de linker etalage ingericht met tassen in diverse uitvoeringen, het visitekaartje van Diana.

Een foto van de in november 1968 aangelegde winkelpromenade geeft een impressie van de eerste en net zichtbare tweede verdieping van Brands ontwerp.

Na Apeldoorn opende Diana ook nog filialen in Hilversum, Bussum en Roosendaal. In totaal waren er 12 filialen. Voor Moederdag 1966 pakte Diana zoals gebruikelijk paginagroot uit (*Algemeen Handelsblad* 4 mei 1966)

Met een knipoog naar de jachtgodin Diana, geliefd bij de oude Grieken, wordt de huidige Diana geïntroduceerd.

“
*Diana van onze tijd mag
dan geen godin zijn, ze is
ook heel bekend en heel
populair bij iedereen die van
een mooie tas houdt (en
welke vrouw houdt daar
niet van).*

De schrijver observeert de talloze dames
op de Amsterdamse Kalverstraat die in
Sinterklaastijd met begerige blik voor de
etalages van Diana staan.

*Ze zijn in stille bewondering
voor de mooie mode tassen
Die daar staan “te verleiden”.
Het is te begrijpen ze zijn
ook werkelijk heel mooi
en apart, die Diana
produkten.*

In de winkel worden ook tassen voor de
echtgenoot en kinderen verkocht.

*En wat zo fijn is:
de prijzen zijn er echt bij-
zonder voordelig.*

En alsof hij de winkel niet genoeg heeft geprezen, besluit de anonieme
dichter als een ware verkoopleider:

*Wie niet in de Kalverstraat
komt, kan in nog 6 andere
filialen in Amsterdam en ook
in Apeldoorn, Haarlem en Hilversum zijn Diana
cadeaus gaan kopen. 't Is de
moeite waard om eens bij
Diana te gaan kijken.
U slaagt daar beslist.*

Dat er in 1968 buiten de randstad filialen in Apeldoorn en Hilversum werden geopend, had vermoedelijk met de woonplaats van lederwarenfabrikant J.J. van der Leide te maken.

In 1976 werd het typisch zwierige logo van de jaren vijftig vervangen voor een eigentijds logo.

8.7 Brand bij de bureen

Op 5 december 1981 brak er brand uit bij de bureen, bij Noteboom Kadoos. De brandweercorpsen van Apeldoorn en omliggende plaatsen hielden de muur tussen de beide panden goed nat. Ze verhinderden daarmee dat het vuur naar Diana zou overslaan. Hoofdstraat 144 was gered, maar de winkel liep wel water- en rookschade op.

Vanaf 17 december hield Diana met toestemming van de Kamer van Koophandel water- en rookschade opruiming. De dag de *Nieuwe Apeldoornsche Courant*:

“ Alle puntgave lederwaren en reisartikelen waarvoor geen plaats is, zijn tegen weggeefprijzen te koop.

Iedereen werd uitgenodigd:

“ kom vlug even kijken, er is vast ook een voordeel voor u bij!

8.8 Diana stopt

Lederhuis Diana zou nog negentien jaar op Hoofdstraat 144 tassen en andere lederwaren verkopen. In 1985 werd met de verkoop gestopt.

Onlangs werd op Marktplaats een sticker van met een gestileerd logo van Diana aangeboden.

9. Dynabyte

In de jaren tachtig veranderde de werkwijze op de Nederlandse kantoren. Ook in Apeldoorn. De typemachine van de secretaresse werd vervangen door de computer. De administrateur deed de boekhouding op de computer. Overvolle bureaus moesten tot het verleden behoren. De *clean desk policy* deed zijn intrede.

9.1 Computerwinkel Byte

Ondernemers met een vooruitziende blik sloten zich bij deze nieuwe ontwikkeling aan. In kleine advertenties of tijdens beurzen werden merkcomputers, boekhoudpakketten, printers, modes, floppy- of diskdrives, interfaces en cursussen BASIC al dan niet in combinatie met cassette recorders aangeboden.

Ferdi Jonkeren (1954-2020)

In zijn fotowinkel in Raalte verkocht Ferdi (Ferdinand Gerrit) Jonkeren ook computers. Hij had hiermee succes en opende in oktober 1985 op de Zwolse Oude Vismarkt 89 zijn Byte Computershop.

Managers, secretarissen van verenigingen of huisartsen hoefde niet langer meer naar telefoonnummers in de kleine advertenties te bellen, maar konden in zijn winkel de computer, randapparatuur en andere artikelen bekijken, en zich laten adviseren door verkopers. Ze konden er hun oude computer inruilen en hadden er tevens ruime keuze uit software en computerboeken.

Jonkeren was niet de eerste die een computerwinkel opende, maar hij veroverde met zijn Byte Computershop wel de markt in Noord- en Oost-Nederland met leuzen als *Go for Byte!!* en *Byte Zwolle Computerhart voor Nederland*. Na Groningen (december 1986) volgden Leeuwarden (juni 1987), Nieuwstad en Nijmegen (mei en december 1988).

9.2 Byte Computershop

Op 17 augustus 1989 opende Jonkeren zijn Apeldoorns filiaal op Asselsestraat 46 (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 17-08-1989). Voorheen was daar de ijssalon Romalia van Johannes Hendrikus Leeneman gevestigd. Het pand is afgebroken; op nummer 44-46 staat tegenwoordig de winkel van Echte Bakker Keurhorst.

Speciaal voor deze feestelijke opening hebben wij fantastische aanbiedingen, uitstaand naast alle andere Byte computershops in Groningen - Leeuwarden - Nijmegen en Zwolle mee. U kunt dus ook daar profiteren van de fantastische openingsaanbiedingen.
(1 week geldig)

Be Our Guest!

Byte computershops nu ook in Apeldoorn
Nu ook in Apeldoorn, vanaf donderdag 17 augustus om 15.00 uur.

PERSONAL COMPUTERS

Atari PC-3 met PCM 124 monitor, 30 Mb harddisk CGA/VGA, val muur 2999,-	Philips CM 9043 Ega kleurenmonitor 999,-
Commodore-64 set Met geheugen, joystick + spel 499,-	Commodore Amiga 500 Met gratis MS/DOS emulator en kind wind kastje/verpakking 1199,-
Sekosha SP 1200 Printer voor Commodore-64, 120 tekens/sec. 549,-	Commodore Amiga 2000 Voor Amiga 2000, MS/DOS kaart + 5.25" disk-drive 699,-
Commodore 1541 Diskette 449,-	PC DATARAN Diskdoublers De opslagcapaciteit van uw disk-drive of harddisk wordt 2 maal zo groot. 449,-
Amstrad PC 1640 met 20 Mb harddisk en EGA-keurenmonitor 3399,-	M2 PC-muis..... 99,-

DISKETTES

Wit 5.25" DS/DD 10 stuks 7,50
Nashua 5.25" DS/DD 10 stuks 14,95
Wit 3.5" DS/DD 10 stuks 29,-
Nashua 3.5" DS/DD 10 stuks 35,-
TOK 3.5" DS/DD 10 stuks 39,-

MODEMS

Philips NMS 1265 PCM kaarmodem (V21 - V22 Vidiel) 199,-
Discovery 1200 A Extern modem (V21 - V22 - V23 Vidiel) 499,-

Floppy box
Met slot voor 100 diskettes 5.25".....**15,-**
Met slot voor 80 diskettes 3.5".....**15,-**

PRINTER-AANBIEDINGEN
Alle printers worden geleverd met printerkabel

Amstrad OPM 3160 9 nids, matrix printer..... 449,-
Star LC 10 Commodore printer..... 549,-
Star LC 2410 24 nids, 144 CPS, A4..... 895,-
Nac PS plus 24 nids, 240 CPS, A4..... 1899,-
Sony MSX 4 kleuren printer..... 399,-
Printerpapier 1000 vel (darterij)..... 24,50

KAARTEN

Western Digital 20 Mb hardkaart..... 849,-

Byte Computershops ook gespecialiseerd in D.T.P.

Apeldoorn	Groningen	Leeuwarden	Nijmegen	Zwolle
Asselstraat 48 055-221030	Oed. Zudenep 7 050-142097	Nieuwstad 51 058-121210	Augustijnestraat 43 080-235523	Oude Vianen 29 036-219429 Fax: 036-336619

ALLE PRIJZEN ZIJN INCLUSIEF 18.5% BTW

Byte COMPUTERSHOPS WELIETS BETER

Byte was niet de eerste computerwinkel in Apeldoorn. Dat waren Serva Computer Business Center met de verkoop van MSX computers (voorjaar 1985) en Dixons Hoofdstraat 153 (nu N'ice cafe) (zomer 1985) met de verkoop van fotoartikelen en computers.

9.3 Byte en Megaword

In april 1992 verbond Byte zich met Megaword uit Vianen (*Nieuwe Apeldoornsche Courant* 02-04-1992). Ieder behield zijn eigen naam. Samen hadden ze 14 filialen verspreid over het land en eigen postorderbedrijven.

3 JAAR GARANTIE OP UW HARDWARE

LAAGSTE PRIJS GARANTIE

PERFECT STARTER
+ DR-DOS
+ SUPER VGA MONITOR

GRATIS SHI-TEC PLUS PAKKET

SHI-TEC BT386/40MHz
Big tower: 80386/40MHz processor, 106Mb harddisk, 4 Mb geheugen, 5,25" en 3,5" diskdrive, 512Kb SUPER VGA kaart, 14" piw SUPER VGA monochrome monitor, DR-Dos 6.0, Perfect Starter 6.0.
3599:-

SHI-TEC MT286/16MHz
Mini tower: 80286/16MHz processor, 40Mb harddisk, 2 Mb geheugen, 5,25" en 3,5" diskdrive, 512Kb SUPER VGA kaart, 14" piw SUPER VGA monochrome monitor, DR-Dos 6.0, Perfect Starter 6.0.
1999:-

AKTIEPRIJS T/M 16 APRIL

MS-WINDOWS 3.0 UK
De user interface die uw PC nog gebruiksvriendelijker maakt. Kost bij MegaWorld en Byte geen 299,- maar slechts 99,- (UK). Eenvoudige installatie. Zo lang de voorraad strekt.
99,-

LOGITECH PLOT MOUSE
3-knops muis van bijzonder goede kwaliteit. Microsoft compatible. Wordt geleverd met het behandelingsdoel. Pipe Mania en Nederlandse handleiding.
99,-

LOGITECH SCANNAR 32
Basis handscaanner voor het scannen van kleine en grote afb. 400 dpi, 256 griptinten. Inkl. PC-interfacekaart.
279,-

SOUNDBLASTER PRO BASIC
SoundBaster PRO De multimedia standaard. Professionele geluidskaart voor de PC. Full stereo, 24 sporen, MIDI interface-aansluiting, CD-ROM interface, joystick interface.
549,-

OLIVETTI JR-150
Een ideale desktopprinter. 80 kolommen, 24g. per min., 300x300 dpi, 8Kb buffer, diverse lettertypen, portrait en landscape weergave, perfecte letterkwaliteit.
799,-

OPTIES
Meerprijs SUPER VGA kleurenmonitor i.p.v. 14" piw SUPER VGA monochrome monitor: 449,-
Meerprijs MULTI SCAN kleurenmonitor i.p.v. 14" piw SUPER VGA monochrome monitor: 549,-

SUPER SALE
WEGGEVER V/D WEEK

Print Shop
Maak uw eigen orderkaarten, wenskaarten, spandoeken, kaders etc. etc.
Van 99,- **69,-**

3 JAAR GARANTIE OP UW HARDWARE
3 JAAR GARANTIE MegaWorld en Byte verlenen als enige in Nederland de normale garantie op uw hardware tot 3 jaar. Doet zich in die periode iets voor, dan repareren wij uw hardware kosteloos. Een unieke service, die u voor b.v. een configuratie tot 4000,- gulden slechts 180,- gulden kost. Vraag ernaar, het kan u veel geld besparen.

MEGA WORLD
• Rotterdam C. Meent 7-9
• Rotterdam-Z Gr. Hillegdijk 247
• Amsterdam Leidsestraat 64-66
• Utrecht Linmarkt 1
• Den Haag Korte Poten 5 (hoek Plein)
• Arnhem Kijndijk 10
• Enschede Marktstraat 11
• Eindhoven Schoutenstraat 59
• Postorder Tel. 010-485 21 40

BYTE
Tel. 010-413 37 70
Tel. 010-485 49 49
Tel. 020-425 97 05
Tel. 030-31 73 55
Tel. 070-344 26 82
Tel. 085-51 52 04
Tel. 053-32 32 98
Tel. 040-51 89 35
Fax 010-485 21 40

BYE
Tel. 055-22 18 30
Tel. 050-14 20 97
Tel. 058-12 32 10
Tel. 080-23 55 23
Tel. 038-21 94 29
Fax 038-53 68 16

GRATIS SHI-TEC PLUS PAKKET
Wanneer u nu een Shi-Tec aanschaft krijgt u er het Shi-Tec Plus-Pakket gratis bij.

- DR-DOS 6.0
- TEKSTVERWERKER
- AGENDA
- CALCULATOR
- DATABASE
- VIDEOTEX
- CURSUS DOS & PC-GEbruik
- TELEFONISCHE SUPPORT

ALLE PRIJZEN INKL. BTW. PRIJS-MODELWIJZIGINGEN VOORBEHOUDEN. GELDIG Zolang DE VOORRAAD STREKT

laagste prijsgarantie eigen technische dienst 3 jaar garantie mogelijk termijnbetaling mogelijk omruilgarantie

9.4 Dynabyte

In november 1995 gingen de beide computerwinkels een fusie aan en noemden zich Dynabyte. Ze kondigen hun samengaan in een grote advertentie in het *Algemeen Dagblad* op 3 november 1995 aan. De lezer werd toegesproken door een computerfreak: *Let 'ns op joh! Mega World en Byte heten voortaan Dynabyte! Begrepen? Mooi!* Dynabyte groeide uit tot een van de grootste online computeraanbieders.

9.5 Overname failliete kluwen Escom, Champs & Commodore door Dynabyte

In 1993 was de Duitse computergroothandel of 'klonenfabrikant' Escom met de high-tech winkelketen voor het midden- en kleinbedrijf The Champs samengegaan. The Champs was in maart dat jaar door de Nederlander Bernard van Tienen opgericht en verkocht pc's, programmatuur, faxen, kopieermachines en printers. Van Tienen was na zijn vertrek bij het Italiaanse bedrijf Olivetti als directeur Benelux eerst betrokken bij het Amerikaanse Commodore International. Daarna had hij The Champs opgericht.

Escom en The Champs werden met hun 34 filialen de grootste computerwinkel van Nederland. Hun Apeldoorns filiaal was een paar honderd meter van Dynabyte gevestigd op Leienplein 11 (tegenwoordig restaurant Firma Veldhuyzen).

Maar nadat Escom in 1995 creatief de winkelketen van de Amerikaanse Commodore International aan zijn bedrijf had toegevoegd, kreeg die te maken met de geduchte concurrent Vobis die ook in Apeldoorn was gevestigd (filiaal Deventerstraat 9). Een jaar later ging Escom failliet, maar maakte een doorstart.

Eind augustus 1997 nam Ferdi Jonkeren uit de failliete boedel van Commodore/Escom de 17 winkels en de naam Commodore over.

9.6 Dynabyte overgenomen

In 2000 werd Dynabyte met zijn 43 vestigingen door Vendex KBB overgenomen die ook Dixons in portefeuille had. Maar Dynabyte maar behield zijn naam.

9.7 Verbouwing en verhuizing in 2004

In 2004 verhuisde Dynabyte naar Hoofdstraat 144. Hoewel de fundering en de muren sinds de verbouwing in 1965 ten behoeve van de lederwarenwinkel Diana in orde waren, vond er toch eerst een kleine verbouwing plaats.

Op 19 mei 2004 diende Dynabyte Zwolle bij de gemeente Apeldoorn een verzoek in voor het vergroten van het winkelpand. Eigenlijk paste de inrichting van een magazijn niet in de filosofie van Ferdi Jonkeren, omdat geheugenchips, harde schijven en pc's snel verouderden.

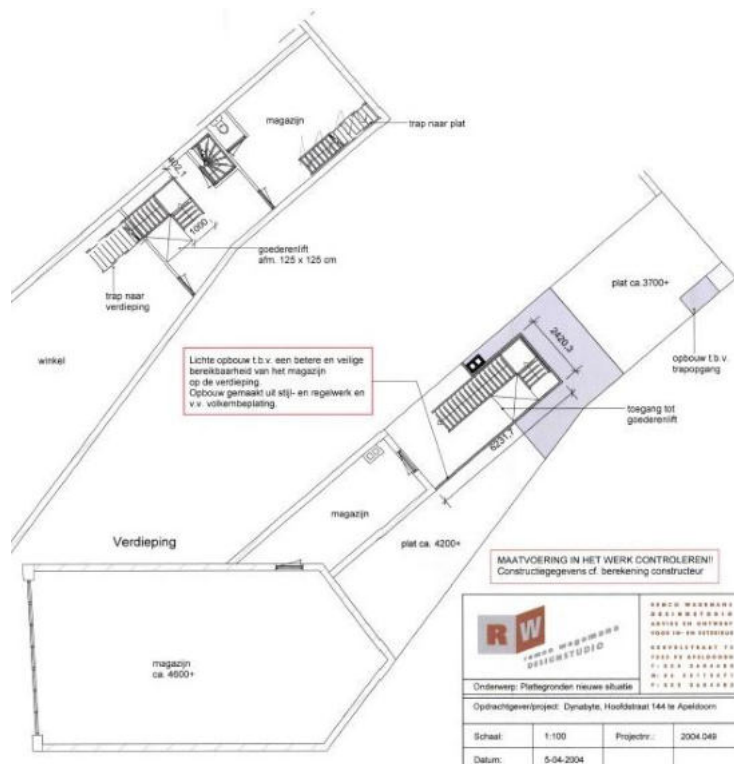
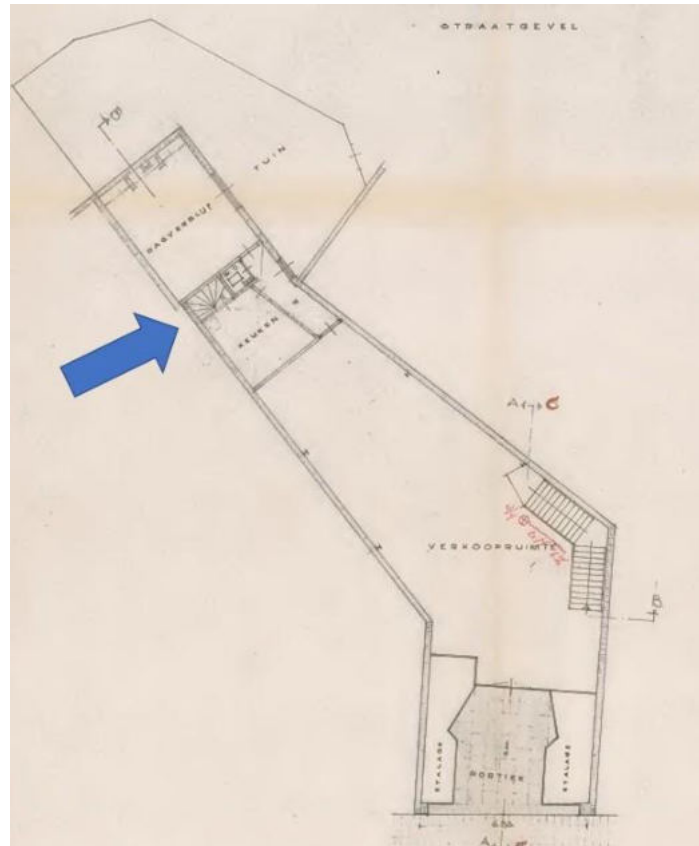
Remco Wagemans van Wagemans Designstudio op Kervelstraat 72 in Apeldoorn tekende voor de verbouwing. Aanvankelijk voor € 15.000,00 excl. btw, uiteindelijk voor € 48.700,75 incl. btw.

Hij ontwierp een *lichte opbouw* op het dak *t.b.v. betere en veilige bereikbaarheid van het magazijn op de verdieping*. Als gevelbekleding was gekozen voor lichtgrijs Volkert sandwichpaneel.

Met deze verbouwing werd de bestaande magazijnruimte vergroot. Het nieuwe magazijn kwam op de eerste verdieping aan de straatzijde. De dames Van Oss van Magasin de Nouveautés v.h. Gebr. Levij, het echtpaar Roelofs-Fetlaar van Reinjo's Kledinghuis en lederwarenhandel Diana hadden deze ruimte gebruikt om hun handelswaar uit te stallen.

Op onderstaand ontwerp van de architect Brand uit 1965 is een andere trap in de keuken achterin de winkel te zien (blauwe pijl). Ook deze trap ging naar de eerste verdieping. Wagemans verving deze oude trap voor een nieuwe, stevige tweedelige trap met plateau. In de ruimte onder de trap ontwierp hij een goederenlift van 125 cm bij 125 cm.

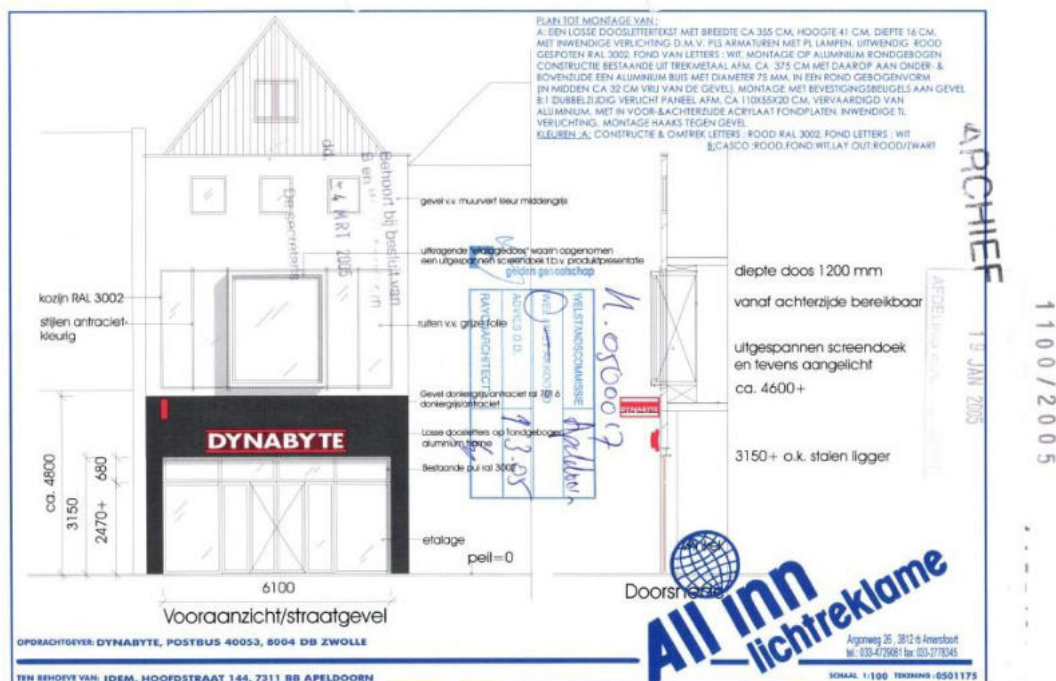

In het ontwerp van Wagemans ontbreekt op de eerste verdieping de trap naar de woonvertrekken van de dames Van Oss en het echtpaar Roelofs-Fetlaar op de tweede verdieping. Wijn had deze trap gepositioneerd langs de muur (oranje pijl). Deze trap bestaat er nog steeds.

Het Apeldoorns bouwbedrijf Draisma nam de verbouwing aan voor € 65.000,-- excl. btw. De verbouwing werd op 27 september begonnen en was op 26 oktober 2004 gereed.

Vervolgens plaatste de firma All-Inn uit Amersfoort de lichtreclame voor € 3.808,00 incl. btw plus € 115,00 gemeentelijke leges. De opdracht hiervoor was niet door Dynabyte gedaan, maar door de onroerend goed manager van Dixons B.V. op 1 januari 2004. Het werd een losse dooslettertekst van ca 355 cm breed, 41 cm hoog en 16 cm diep met inwendige verlichting. De constructie en omtrek in rood (ral 3002) en fond letters wit, gemonteerd op een rond gebogen aluminium constructie. De gemeente Apeldoorn keurde de opdracht op 4 maart 2005 goed.

De ramen op de eerste verdieping, indertijd nog duidelijk zichtbaar bij de lederwareenzaak Diana, verdwenen achter rode panelen met letterborden met de naam Dynabyte in witte letters en One Stop Computer Shop in zwarte letters.

9.8 Dynabyte gesloten

In de loop der jaren had Dynabyte, die als Byte in de jaren zeventig ook aan sportsponsoring had gedaan, uiteenlopende bv's aan zijn zaak toegevoegd. Deze bv's handelden in camera's, navigatieapparatuur, e-books, games, laptops, telefoons, mp3-spelers, scheerapparaten, tandenborstels, stofzuigers en koffiezetapparaten.

In 2006 werd Dynabyte overgenomen door Dexcom Holding die op zijn beurt in 2011 door BAS Group, eigenaar van de computerwinkels MyCom en Vobis, werd overgenomen. Daarmee kwamen Dynabyte met zustermaatschappij Dixons (Deventerstraat 5 en V & D Hoofdstraat) in handen van BAS Group. Deze nieuwe eigenaar was van plan Dynabyte en

Dixons te upgraden naar het voorbeeld van MyCom. Die verwachtte ook dat de overname geen gevolgen zou hebben voor de beide computerwinkels. Maar dat was niet het geval. Een jaar later viel het doek definitief voor Dynabyte.

Het filiaal op Hoofstraat 144 werd in juni 2011 gesloten. Maandenlang waren op de ruiten papieren geplakt met het bericht dat een filiaal van MyCom of Dixons zich in dit pand zou vestigen. Maar de ruimte bleef donker en leeg.

De ondernemende zakenman Ferdi Jonkeren had overal handel ingezien. Hij was als aanjager en speler op de steeds groeiende computermarkt erin geslaagd zijn fotowinkel uit te breiden naar een goedlopende winkelketen met 47 filialen op het gebied van computers, hardware, software en randapparatuur. Hij had 50 tot 99 werknemers in dienst. Tussen 1985 en 2004 heeft hij in Apeldoorn eerst op de Asselsestraat en later op de Hoofdstraat een winkel gehad, maar zijn succes keerde zich uiteindelijk tegen hem.

Op 12 oktober 2015 werd Dynabyte BV groothandel in computers, randapparatuur en software, winkels in telecommunicatieapparatuur en detailhandel via overige distributievormen door de rechtbank van Amsterdam failliet verklaard.

10. State of Art Store

Welke uitdaging kon deze **Belle Dame** van het Apeldoorns Belle Époque op de Hoofdstraat na 111 jaar een nieuwe eigenaar bieden?

10.1 Albert Westerman Breimode B.V.

Het familiebedrijf Albert Westerman Breimode B.V. uit Lichtenvoorde in de Achterhoek had belangstelling voor dit leegstaande pand.

Kunstbreien

Medio jaren dertig van de vorige eeuw pasten ontwerpers het kunstbreien op kledingstukken toe. De breipatronen werden zgn. open patronen die op kantwerk leken. Toenmalige modeanalisten voorspelden dat gebreide mantelpakken en andere kledingstukken het modebeeld zouden bepalen. Maar natuurlijk bleef de ouderwets gebreide trui een vaak gedragen kledingstuk.

Deze ontwerpen konden bij wijze van spreken zo in Magasin de Nouveauté's v.h. gebr. Levy worden verkocht.

Albert Westerman (1943-2018)

De vader van Albert Westerman had in de boomgaard van het gelijknamige hotel een Tricotagefabriek opgericht. Aanvankelijk werden er babykleertjes gemaakt, later ook truien voor C & A en Miss Etam.

In 1982 nam Albert het bedrijf van zijn vader over. Hij wilde meer dan tricotage en koos in 1986 voor een eigen collectie. Hij noemde die State of Art; een op de herenmode gericht casual modemerkt met complete lifestyle collecties in binnen- en buitenland. In 1994 opende hij zijn eerste State of Art-winkel in Almelo.

Kleding was niet zijn enige passie. Al op jonge leeftijd was Albert Westerman verliefd op een Porsche 256 1500 S Cabrio. Hij kocht zijn eerste Porsche in 1976.

Hij combineerde zijn State of Art met het rijden van rally's en was een aantal jaren sponsor en licentiehouder van de Italiaanse autorally Mille Miglia. Zijn liefde voor de Porsche en het rijden van de autorally komt ook tot uiting in de versiering in de paskamers.

10.2 Gevelaanpassing

Het familiebedrijf Albert Westerman had inmiddels met zijn zaken State of Art verspreid over het land een aantal filialen geopend. Apeldoorn leek een passende aanvulling.

Voordat State of Art het pand op Hoofdstraat 144 kon betrekken, wilde het familiebedrijf de buiten- en binnenkant van de nieuwe winkel eenzelfde uitstraling geven als de andere filialen. Dat betekende om te beginnen dat er wat aan de gevel moest worden gedaan. Dynabyte had immers een grote reclameposter als *eyecatcher* op de ramen van de eerste verdieping laten bevestigen.

In 2018 diende het familiebedrijf Albert Westerman een voorstel in voor de heraanpassing van hun gevel bij het Gevelfonds van de gemeente Apeldoorn.

Gevelfonds

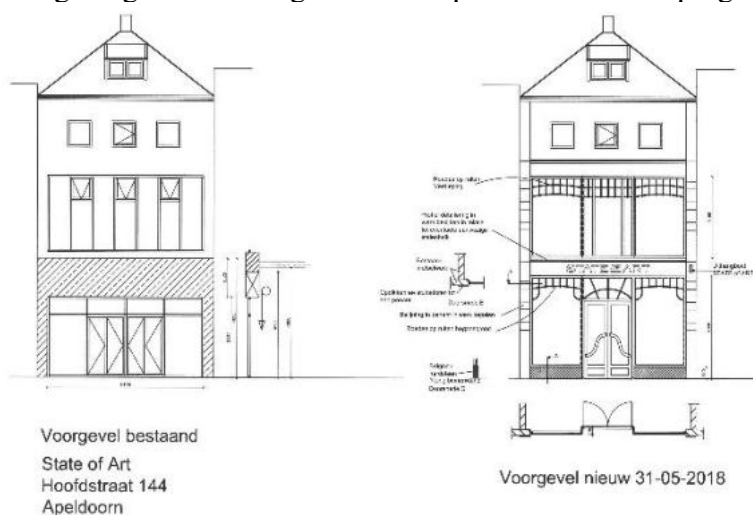

In 2014 heeft de gemeente Apeldoorn het Gevelfonds opgericht met als doel het herstellen van gevels van winkelpanden in de binnenstad. Ondernemers kunnen *in aanmerking komen voor een gemeentelijke bijdrage om de gevel van hun historisch winkelpand een betere uitstraling te geven* maar ze moeten zelf ook een financiële bijdrage leveren.

Op 3 juli 2018 organiseerde de gemeente Apeldoorn een symposium over het opknappen van gevels. De deelnemers kregen een rondleiding door het winkelgebied om te laten zien dat dankzij het Gevelfonds *al meerdere panden hun oorspronkelijke allure hadden teruggekregen*, zoals *De Stentor* op 4 juli berichtte. De krant voegde eraan toe dat dit fonds op 24 mei dat jaar een eervolle vermelding in een Europese competitie rond erfgoed had verworven. Het betrof de door de Europese Commissie gelanceerde European Heritage Awards of Europe Nostra Awards. Apeldoorn en 31 andere Europese steden hadden samen 163 projecten ingediend. De jury had het Gevelfonds de 'Special Mention' toegekend met als motivatie: *Dit project benadrukt het belang van het herstellen van winkelpuizen als middel Europese stadscentra nieuw leven in te blazen*. En voegde er aan toe: *Het is een mooi voorbeeld van een lokaal initiatief tussen overheid en ondernemers*.

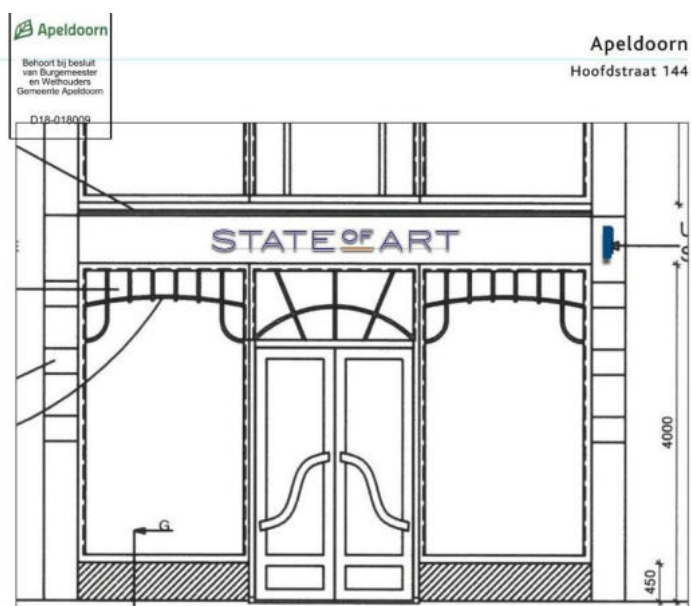
Bouwbedrijf Hubers uit Lichtenvoorde voerde de herstelwerkzaamheden van de gevel uit. Het kon daarbij gebruikmaken van de bouwtekeningen van architect Jan Wijn, de ontwerpen van Arie Brand voor de verbouwing van Tassenwinkel Diana en die van Remco Wagemans voor het magazijn en goederenlift van Dynabyte.

Het bouwbedrijf diende in mei 2018 bij het Gevelfonds zijn ontwerpen in voor de raam- en deurpartij op de begane grond en het grote raam op de eerste verdieping.

Voor het opkrikken van de gevel werden gestukte penanten of muurdammen van Belgisch hardsteen gebruikt.

Reklaltekst op de Oudestraat 78 in Kampen diende op 7 juli 2018 zijn *gevelsign* bij de gemeente Apeldoorn in. De aluminium doosletter is aan de voorzijde voorzien van doorgestoken blauw en oranje acrylaat neonlook, voorzien van LED verlichting. De commissie ruimtelijke kwaliteit keurde het ontwerp op 31 juli 2018 goed.

Voor de nieuwe ramen en de voordeur op de begane grond en het grote raam op de eerste verdieping liet Hubers zich inspireren op de enig bewaarde oude foto van Hoofdstraat 144. Er werden diep donkergroen tot zwart gekleurde roedes gemaakt, die aan de voor- en achterzijde van de ramen en op voordeur werden aangebracht.

Op de eerste verdieping werd een grote, goed uitgelichte zwart-wit foto van een Porsche geplaatst. Want opvallen in het straatbeeld is immers voor iedere winkelier belangrijk.

Vervolgens werden de oorspronkelijke stuclagen in de winkel en op de eerste verdieping verwijderd, zodat de bakstenen in zicht kwamen. In de winkel werd een muur kaal gelaten en de andere muren werden wit gestuukt. De houten balken, de steunbalk en het plafond werden wit geschilderd. Als muurversiering werden de letters Porsche de cijfers 911 en in zwarte lijnen de contouren van een Porsche aangebracht met daaronder de technische specificatie. Ook werd er een grote foto van een Porsche opgehangen. Het beeldmerk van State of Art, dat ook in de andere filialen was toegepast.

10.3 State of Art Store

In de aanloop naar de opening informeerden reclameborden op de ramen de potentiële klanten over de opening van State of Art. Op vrijdag 13 juli 2018 om 10.00 uur was het zo ver. Bij de ingang van de winkel waren twee staanders met blauwe en oranje ballon geplaatst. En natuurlijk stond er een oranje Porsche als blikvanger. Klanten werden *in stijl ontvangen*. Het digitale nieuwsblad *In de buurt Apeldoorn* berichtte over de opening:

“ De koffie en thee staan klaar, bubbels gaan rond en op zaterdag 14 juli voegt een bandje zich bij dit geheel om de feeststemming er goed in te brengen.

De toenmalige storemanager beloofde:

“ Wat State of Art onderscheidt van andere merken, is dat het van echt Nederlandse makelij is. Dat zegt iets over de kwaliteit. En de lijnen zijn kort, dus we kunnen altijd net dat beetje meer service bieden.

State of Art is een echte mannenwinkel,

“ want de verkopers hebben écht verstand van zaken. En de klant staat in no time weer buiten met precies de juiste items. Daar kan geen webshop tegenop!

Storemanager Jurgen Leupen

Een aantal maanden na de opening overleed Albert Westerman in november 2018. In 2019 werd State of Art verworven door investeringsmaatschappij Quadrum Capital. Maar State of Art blijft de markt bedienen met een groothandel, filialen in Nederland en België en een eigen webshop.

In tegenstelling tot de vorige eigenaren gebruikt State of Art voor zijn kledingverkoop alleen de begane grond. De dames Van Oss van Magasin de Nouveautés v/h gebr. Levy hadden op de eerste verdieping hun paskamers en showden er hun kleding. Reinjo's Kledinghuis (het

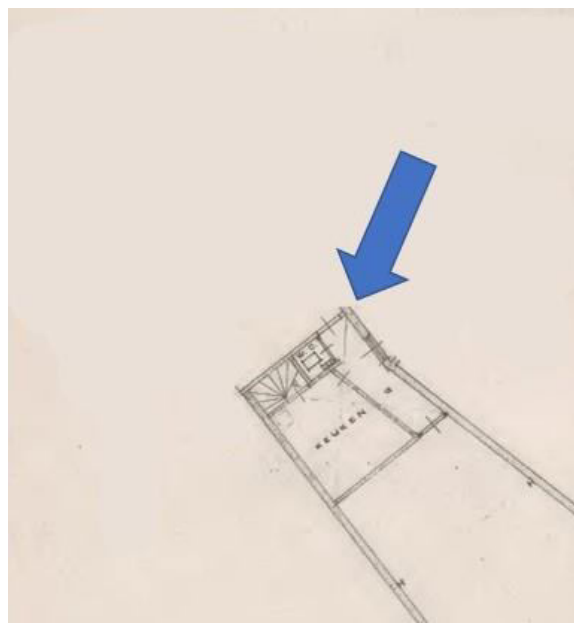
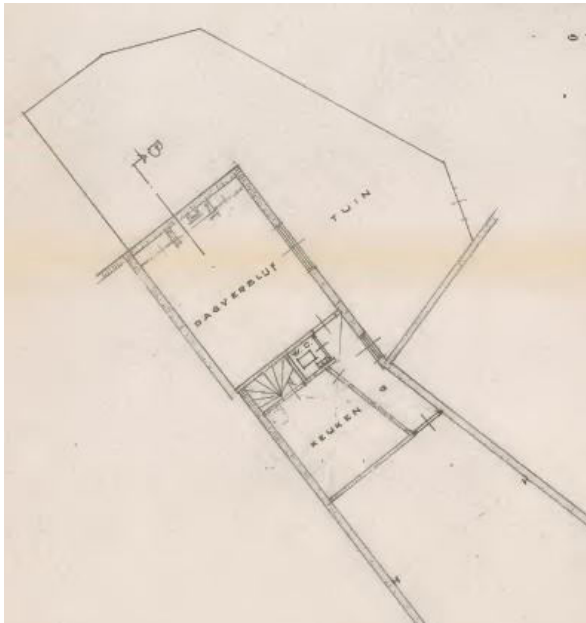
echtpaar Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar) hadden daar hun herenkostuums uitgestald en Diana Tassenwinkel de koffers. Dynabyte gebruikte deze ruimte als magazijn.

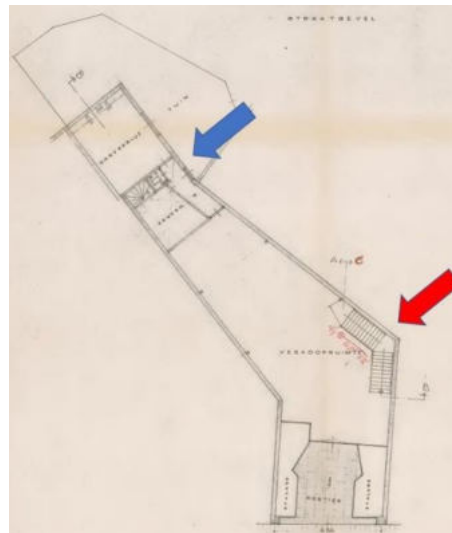
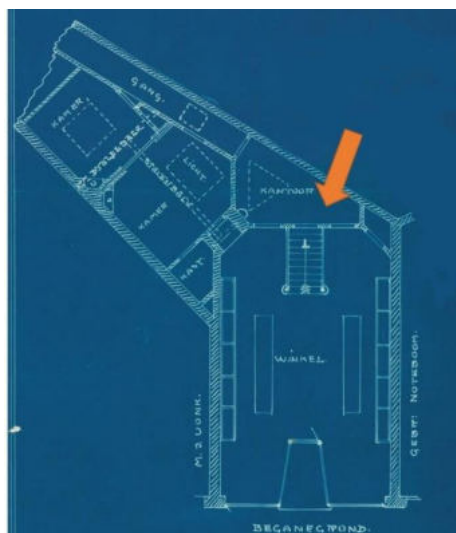
11. Winkelhuis

In de vorige hoofdstukken stond de winkel centraal, maar architect Jan Wijn heeft boven de winkel ook een winkelhuis ontworpen. Daar hebben de dames Van Oss en het echtpaar Johan en Reintje Roelofs-Fetlaar gewoond. In de winkel hadden ze de beschikking over een keuken, toilet en een dagverblijf. Ook konden ze via de achterdeur in hun tuin.

Maar nadat het echtpaar Roelofs-Fetlaar was gestopt met Reinjo's Kledinghuis kocht de eigenaar van Fa. Gebr. Noteboom, Lex Noteboom, het stuk grond van de tuin en het dagverblijf. Met als gevolg dat de muur van de voormalige keuken sindsdien de huidige achtermuur is.

De ruime en lichte winkelwoning bestaat uit een verdieping en een zolder. De dames Van Oss en het echtpaar Roelofs-Fetlaar konden via een van de twee op de begane grond geplaatste trappen naar de eerste verdieping. Dat kon de trap in de winkel (oranje pijl) zijn of in de keuken (blauwe pijl). Het personeel van Diana gebruikte de speciaal voor deze winkel gemaakte trap voorin de winkel (rode pijl).

Het personeel van Dynabyte gebruikte de door Remco Wagemans ontworpen trap achterin de winkel, de voormalige keuken, of de lift. Het is de vraag of die lift inderdaad is geplaatst. De medewerkers van State of Art gebruiken dezelfde trap. Er is geen lift. De door Wagemans ontworpen opbouw op het dak (blauwe pijl) voor deze trappartij komt uit op de grote ruimte boven de winkel.

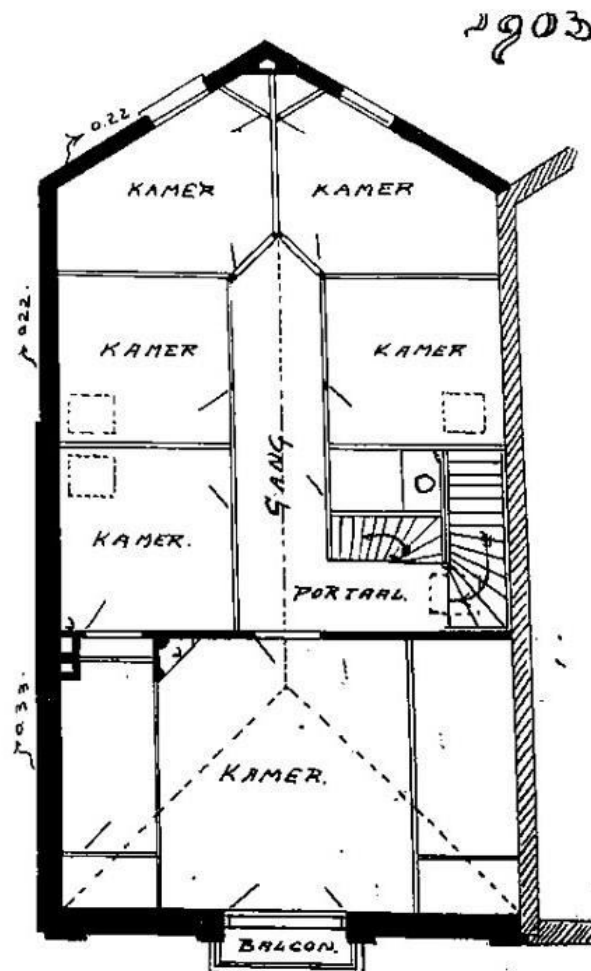
Deze ruimte is nog steeds intact. Behalve een enkele doos staat er de grote houten stellage waaraan de foto met de Porsche is bevestigd, die vanaf de straat goed zichtbaar is.

Links van deze stellage is de door architect Wijn ontworpen trap naar de tweede verdieping.

Op de tweede verdieping aangekomen was links de woonkamer aan de straatzijde.

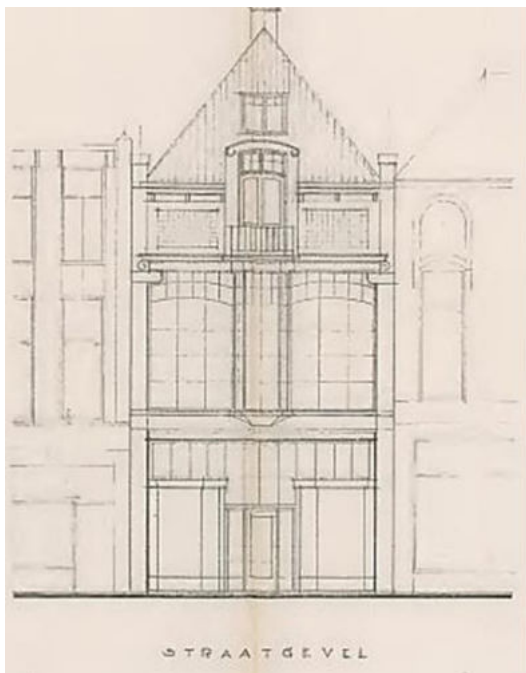

Oorspronkelijk waren hier de door architect Wijn ontworpen twee glas in lood ramen aan weerzijde van het sierlijke balkon. Op zomerdagen konden de ramen en de balkondeur worden opengezet. Vanuit de ramen en vanaf het balkon hadden de dames Van Oss en het echtpaar Roelofs-Fetlaar een mooi uitzicht over de Hoofdstraat en naar de Kapelstraat. De

lichtval door de ramen maakten dat het een vriendelijk huis was om er te wonen. Ze hadden 's morgens zon aan de achterzijde van de woning en 's middag aan de voorzijde.

Tijdens de verbouwing in 1965 zijn door architect Brand de beide ramen en het balkon definitief vervangen door de huidige drie kleine ramen. De sierlijke smeedijzeren figuren en de muren waarop ze stonden en de versiering op de boogvormige daklijst, zijn verdwenen.

Van de oorspronkelijke grandeur en lichtval is niets veel meer over.

In het verlengde van de zitkamer was de gang met links en rechts slaapkamers met een raampje in het dak. De gang kwam uit in de twee achterkamers.

Oorspronkelijk was er een toilet op het portaal bij de trap. Later is aan het eind van de gang een toilet geplaatst en achter het toilet, tussen de twee achterkamers, een douche. In de rechter achterkamer is een keukenblok geplaatst.

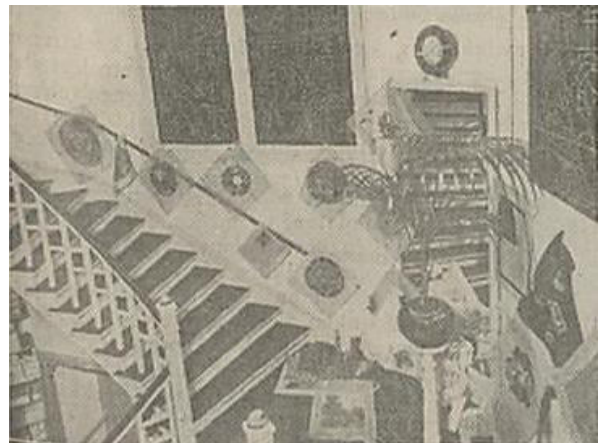

Op de muren van de kamers en overloop is nog behang te zien.

Deze kamers vormen samen de op het koor van de kapel geïnspireerd vorm van het pand. Er heeft immers vroeger op de hoek van de Hoofdstraat en de Paslaan-Kapelstraat een kapel gestaan.

De lichtgekleurde vlakken op de muren van de achtergevel markeren nog de plaats van de vroegere glas in lood ramen van de trappartij achterin de winkel naar de paskamers.

Aan de achterzijde keken de bewoners keken uit op hun tuin, het terrein van hun buurman Fa. Gebr. Noteboom, het Sportfondsenbad, het schoolplein van de Koningin Wilhelminaschool, de achtertuinen van de huizen op de Paslaan en de Kerklaan. Tegenwoordig is het uitzicht anders.

Op de overloop van de tweede verdieping is een nog smallere en steilere trap naar zolder.

Deze zolder heeft een klein raam aan de straatzijde. De ruimte achter raam ligt wat lager ten opzichte van de rest van de zolder.

Direct boven deze zolderruimte is de karakteristieke schoorsteen zoals op bovenstaande- en onderstaande foto is te zien.

Op diverse plaatsen is in het winkelwoonhuis nog het oorspronkelijke ontwerp van architect Wijn herkenbaar.

12. Epiloog

In december 1902 gaf Jan Noteboom gehoor aan de plannen van de toenmalige burgemeester Tutein Noltenius om de Hoofdstraat richting Loolaan meer cachet te geven. Hij diende een verzoek bij de burgemeester en wethouders in voor het bouwen van *drie winkelhuizen en woonhuizen aan den hoek Dorpstraat en Paslaan*. Architect J.A. Wijn gaf gestalte aan de plannen met zijn ontwerp voor de winkels met woonhuizen. Hij hield daarbij rekening met de oorspronkelijke vorm van de kapel.

In de loop der jaren vonden diverse verbouwingen op Hoofdstraat 144 plaats. In 1965 werd de gevel naar toenmalige maatstaven gemoderniseerd. Dankzij het Gevelfonds van de gemeente Apeldoorn kon de gevel in een oorspronkelijke staat worden teruggebracht.

De **Belle Dame** van het Apeldoorns Belle Époque bestaat dit jaar 122 jaar en kent een lange en rijke geschiedenis met vele winkeliers die uiteenlopende artikelen verkochten. Tot nu toe blijkt textiel een constante factor. Als het aan de huidige uitbater ligt, blijft zijn winkel ook in deze tijd van webwinkels de komende jaren op de Hoofdstraat 144 gevestigd.

In het internettijdschrift van het Erfgoedplatform Apeldoorn *Ruimte voor Erfgoed* is in negen afleveringen tussen november 2020 (nummer 79) en september 2021 (nummer 89) de geschiedenis van Hoofdstraat 144 beschreven. Deze afleveringen zijn bewerkt en uitgebreid in onderhavige publicatie *Apeldoorn Belle Époque. Hoofdstraat 144. Een historisch overzicht van de gevestigde winkels, hun eigenaren en hun verbouwingen*.

Dankwoord

De afleveringen over Hoofdstraat 144 konden worden geschreven dankzij de informatie van diverse personen.

Stefan Rutten, archivaris van CODA archief, gaf mij de beschikking over de informatie van de verbouwingen in de loop der jaren. De dames van CODA archief voor het raadplegen van archiefgegevens en kranten. Rudy Wolfkamp van Gevelfonds Apeldoorn deelde de aanvragen en ontwerpen om de gevel van Hoofdstraat 144 in een redelijk oorspronkelijke staat terug te brengen. Lenie van Maanen en Gonny Janssen van Nederlandse Vereniging van de Volkszang Afdeling Apeldoorn. Jurgen Leupen, storemanager van het Apeldoorns filiaal van State of Art, dacht mee en bood mij alle ruimte om rond te kijken. Zijn personeel leefde mee. Want dankzij hen kon ik het doel van mijn reeks realiseren: van gedachten wisselen met de uitbaters. Of zoals ik het wel eens omschrijf: ‘de levende poppetjes achter de toonbank’.

Een impressie van de entree van Hoofdstraat 144 in november 1928 en december 2020

13. Bibliografie

- Aalders, Gerard. *Roof. De ontvreemding van joods bezit tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Den Haag: Sdu 1999.
- Apeldoorn direct. 12-07-2018. [Porsches en herenmode: State of Art opent zijn deuren in Apeldoorn - indebuurt Apeldoorn](#).
- Broekema, Paulien. 'Meeste notarissen deden mee aan verkoop Joodse huizen'. In: website NOS artikel 2145124. 28-11-2016.
- Clerx, J.M.M.J. De Kamers van Koophandel en Fabrieken: van slaapkamers via rustkamers naar werkkamers. Op: <https://www.ru.nl>.
- Documentatie Nederlandse Vereniging van de Volkszang Afdeling Apeldoorn.
- Elna Eerste Lichtenvoords Nieuws- en Advertentieblad* 31-10-21018 met bijdrage Theo Huijskens.
- Erica. Adresboek voor de gemeente Apeldoorn*.
- Gelders Archief: Handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Zutphen 1175-12249 H.G. Feijen.
- Gelders Archief: Handelsregister van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Zutphen 1175-12422 Reinjo, J. Roelofs, Reinjo.
- Glaudemans, Corien. 'Salomon Frederik (Fred) van Oss (1880-1949, bankier en oprichter van de Haagsche Post. Op: <https://www.joodserfgoeddenhaag.nl/salomon-frederik-fred-van-oss-1868-1949-bankier-en-oprichter-van-de-haagsche-post/>.
- Groenewout, Eric van 't. Mark Kolthoff, FotoLexixon, jrg 4, maart 1987, nr. 6. Ook: Depth of Field/Scherptediepte: <https://depthoffield.universiteitleiden.nl/0406f04nl/>.
- Hemels, J.M.H.J. Huygens Resources. 'Oss, Salomon Frederik van (1868-1949). Op: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn2/oss>.
- Jochems, Martin (red.). *Ach lieve tijd. Twaalf eeuwen Apeldoorn. De Apeldoorners en hun rijke verleden*. Zwolle: Waanders 1991-1993.
- Klijnsma, Meine Henk. *Om de democratie. De geschiedenis van de Vrijzinnig Democratische Bond 1901-1946*. Amsterdam: Bert Bakker 2008. Dissertatie UvA.
- 'Kopstukken der N.S.B. naar Ellewoutsdijk'. In: *Vrije stemmen uit de Ganzestad* 06-06-1945. *Magazine Oost Gelderland Business* 2013, nr. 4.
- Muenen, John F.C.M. van. *De geschiedenis van een iconisch warenhuis. De Bijenkorf 150 jaar*. Schiedam: Scriptum Books 2020.
- Oss, S.F. *Dorp in Brabant*. 's-Gravenhage: Leopold 1946.
- Overduin, Dick, Yvonne de Vries en Adrienne Zuiderweg. *Deventerstraat Apeldoorn. Tussen Hoofdstraat en Stationsstraat*. [Apeldoorn]: Vereniging Oud Apeldoorn 2020, p. 71-75.
- Schütz, Raymund. 'Achter gesloten deuren. Het Nederlandse notariaat, de Jodenvervolging en da naoorlogse zuivering'. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 123, 2010, 1 p. 63-77.).
- Schütz, Raymund. *Kille mist. Het notariaat en de erfenis van de oorlog*. Amsterdam: Boom 2016.
- Slot, Erik. 'Crimineel vastgoedcircuit verdiende grof geld aan Jodenvervolging. De makelaardij tijdens de Tweede Wereldoorlog. In: *Historisch Nieuwsblad* 9 2008. *Stimuleringsregeling Gevefonds*. Gemeente Apeldoorn 2020.
- Temperly, Nicholas. *A History of the Van Oss-Davidson family*. [s.n.]: Urbana 2004. Fotokopie inzage OTM HB-Ros.Stzaal.
- Zuiderweg, Adrienne. *De Katoenbaal*. In: [Ruimte voor Erfgoed, juni 2018, nummer 48](#).

Zuiderweg, Adrienne. Magazijn Gebr. Noteboom Hoofdstraat 142. In: [Ruimte voor Erfgoed september 2020, nummer 77, pdf bijlage](#), p. 51-56.

Zuiderweg, Adrienne. Magazijn Gebr. Noteboom Hoofdstraat 142. In: [Ruimte voor Erfgoed september 2020, nummer 77, pdf bijlage](#) .

Instanties

Alle Friesen, Burgerlijke stand Baarderadeel Tresoar, boek, deel 2021, periode 1889, 29 augustus 1889, aktenummer 0049.

Alle Groningers.

Amsterdams stadsarchief.

Archief Eemland.

Crematorium Dieren

CODA Archief Apeldoorn Beeldbank.

CODA Archief Apeldoorn Bevolkingsregister.

CODA Bouwvergunning, vergunningsnummers 1910-0459, 1938-0037, 1965-0197, 2004-3360 08-03-2004

CODA Kadaster

CODA_nr 357 G.W. van den Beld_inv.nr 33_1912-1965

Database Joods Biografisch Woordenboek. Joden in de twintigste eeuw.

Delpher.

Erfgoed Leiden en omstreken.

Geheugen van Apeldoorn.

Gelders Archief.

Gevelfonds Apeldoorn.

Haags Gemeentearchief.

Handelsregister H.J. Feijen, Deventer dossiernummer 5813.

Handelsregister H.J. Feijen, Apeldoorn dossiernummer 12249.

Handelsregister Roelofs/Reinjo dossiernummer 12422.

Het Utrechts Archief.

Historisch Centrum Overijssel.

Joodse gemeente in Vierlingsbeek.

Regionaal Archief Gorinchem.

Regionaal Archief Nijmegen.

Regionaal Archief Rivierenland.

Stadsarchief Breda.

Stadsarchief Deventer.

Stadsarchief 's Hertogenbosch.

Stadsarchief Rotterdam.

Websites

<https://allefriezen.nl/> .

<https://cbgverzamelingen.nl/> .

<https://dare.uva.nl/search?arno.record.id=260516> .

<https://digitaal.dezb.nl/beeldbank/detail/a19cebce-97d0-11e3-b112-af7635210246> .

<https://erfgoedbekeken.nl/bouwstijlen-nederland/jugendstil-art-nouveau/> .

<https://fotoarchiefapeldoorn.nl/> .

<https://historischcentrumoverijssel.nl/archieven/> .

<https://indebuurt.nl/apeldoorn/genieten-van/mysteries/apeldoorns-mysterie-waarom-heet-dit-huis-t-kan-net~56302/> .

<https://jck.nl/nl/page/apeldoorn> .

<https://jck.nl/nl/page/vierlingsbeek> .
<https://labs.kadaster.nl/stories/verkaufsbucher/> .
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Handelsregisterwet> .
https://nl.wikipedia.org/wiki/Kamer_van_Koophandel .
https://nl.wikipedia.org/wiki/Pieter_Oud .
https://nl.wikipedia.org/wiki/Vrijzinnig-Democratische_Bond .
<https://nos.nl/artikel/2145124-meeste-notarissen-deden-mee-aan-verkoop-joodse-huizen.html> .
<https://oorlogsgravenstichting.nl> .
<https://pointer.kro-ncrv.nl/verkaufsbucher-administratief-boekwerk-als-startpunt-voor-aangrijpende-oorlogsverhalen> .
<https://rkd.nl/nl/> .
<https://sites.google.com/site/jiddisjk/Feestdag/ter-kollthoff> .
<https://sites.google.com/site/rechtsherstel/index/notariaat> .
<https://www.allegroningers.nl/zoeken-op-naam/persons> .
<https://www.apeldoorn.nl/gevelfonds> .
<https://www.apeldoornendeoorlog.nl/monumenten-en-gedenktekens/monumentenlijst/jodenvervolging/> .
<http://www.biografischportaal.nl/persoon/00886480> .
<http://www.bremermisjpoge.nl/> .
<https://www.computable.nl/artikel/achtergrond/carriere/1328338/1444691/offline-van-tienen-commodores-charismatische-chaos.html> .
<https://www.delpher.nl> .
https://www.digibron.nl/viewer/collectie/Digibron/id/tag:RD.nl,19970903:newsml_f858a7ab827d821f7651e5eee893004f53cc6087ef1b6c4ea59b2e3b .
<https://www.facebook.com/RondjeGoes/posts/de-woning-van-de-zeeuwse-nsb-leider-jan-dekker-geb-1902-tijdens-de-tweede-wereld/1684061981738274/> .
<https://www.gedenkstenen-apeldoorn.nl> .
<https://www.geldersarchief.nl/> .
<https://www.geheugenvanapeldoorn.nl/> .
<https://www.historischnieuwsblad.nl/crimineel-vastgoedcircuit-verdiende-grof-geld-aan-jodenvervolging/> .
<https://www.joodsmonument.nl> .
<http://www.jodeninnederland.nl/id/P-3513> .
<https://www.joostdevree.nl/shtmls/jugendstil.shtml> .
https://www.maxvandaag.nl/programmas/tv/150-jaar-de-bijenkorf/150-jaar-de-bijenkorf/POW_04835245/ .
<http://www.maxvandam.info/humo-gen/> .
<http://www.nlverkiezingen.com/> .
<https://www.online-begraafplaatsen.nl/> .
<http://www.oorlogsgetroffenen.nl/archiefvormer/RvR> .
<https://www.oorlogsbronnen.nl/thema/Jan%20Dekker> .
http://www.oorlogsgetroffenen.nl/thema/rechtsherstel/01_Roof_ten_tijde_van_de_bezetting .
http://www.oorlogsgetroffenen.nl/thema/rechtsherstel/02_De_uitvoering_van_het_rechtsherstel .
http://www.oorlogsgetroffenen.nl/thema/rechtsherstel/03_06_Onroerende_goederen_en_hypotheken .
<https://www.openarch.nl> .
<https://www.oorlogsbronnen.nl/thema/Jan%20Dekker> .
https://www.oorlogslevens.nl/tijldijn/Jan-Dekker_2/03/0004 .
https://www.oudhoorn.nl/biografie/biografie_adrianus_cyriacus_bleijs.php .

<https://www.sobibor.org/de-negentien-transporten/> .

<https://www.stenenarchief.nl/wp/> .

<https://www.yadvashem.org/archive.html> .

<https://www.wiewaswie.nl/> .

<https://zoeken.hetnieuweinstituut.nl/nl/> .

Wikipedia

œ 14. Foto's œ

A.C. Stokhuyzen.

Adrienne Zuiderweg.

CODA Archief Apeldoorn Beeldbank.

Delpher.

Geheugen van Apeldoorn.

H. Stokhuyzen.

Henk van 't Veer. Met toestemming. Diana (1965).

Jan Ruland van den Brink. Albert Westerman en dochter Evelyne (2010).

Marktplaats.

Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld. D.B.A. Methorst.

Roel Boon.

Stadsarchief Deventer.

State of Art. Opening State of Art, Facebook (13-07-2018).

Vereniging Oud Apeldoorn.

Wikipedia. Verkiezingsposter en common P.J. Oud.